

**HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANTALYA ŞUBESİ'NİN KURULUŞU VE
FAALİYETLERİ**

Buket SARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran, 2010

ÖZET

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANTALYA ŞUBESİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

Buket Sarı

Tarih Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2010

Danışman: Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

Bu tezde; savaş, yangın, deprem, sel felaketi, salgın hastalıklar gibi afetler karşısında her zaman Türk halkının yanında olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu, yaptığı hizmetler ile Cemiyetin önemli şubeleri arasında yer Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu ve faaliyetlerini incelenmektedir. Başlangıçta İstanbul'da bulunan ve Milli Mücadele sırasında Ankara'ya nakledilen merkez yönetimi dışında, ülkenin her yerinde şubeler açan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, hem hizmetlerinin halka ulaşmasında hem de Türk halkının yardımını sağlamada önemli mesafeler kat etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Cumhuriyet idaresinin ilk yılları arasındaki zaman dilimi esas alınarak hazırlanan çalışmada, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi hakkında bilgiler verilerek, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki devamlılık vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Hilal-i Ahmer, Antalya, I.Dünya Savaşı, Milli Mücadele,

ABSTRACT

FOUNDATION AND ACTIVITIES OF THE RED CRESCENT ASSOCIATION'S ANTALYA BRANCH

Buket SARI

Department of Social Sciences

Social Sciences Institutes Uşak University, June 2010

Advisor: Prof. Dr. Tuncer BAYKARA

This thesis analyses the foundation and works of Hilal-i Ahmer Association, always taking its place near the Turkish people with the services it provides in the case of disasters such as war, earthquake, fire flooding, epidemic, and the foundation and works of one of the important branches, Antalya Hilal-i Ahmer Association. Apart from the central administration, which was in İstanbul in the beginning and later was moved to Ankara, Hilal-i Ahmer Association opened branches everywhere in the country. It took important steps in serving and helping Turkish people. The period between the last years of the Ottoman Empire and the first years of the Turkish Republic is considered in the analysis. The continuity during the transition period from The Ottoman time to the Republic is stressed and Antalya Hilal-i Ahmer Association is examined in detail.

Keywords: The Red Crescent Association, First World War, Nationality Movement.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Buket SARI'nın “ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri” başlıklı tezi, 15.06.2010 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı**İmza**

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Tuncer Baykara

.....

Üye : Prof. Dr. Saim Savaş

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Cafer Şen

.....

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Cemil Yücel

ÖNSÖZ

İnsanlık, tarih boyunca savaş ve doğal afetler gibi birçok yıkım yaşamıştır. İnsanlar bazen kendi kendilerine bu sıkıntıların üstesinden gelmeye çalışırken bazen de devlet yardımıyla bu sıkıntılarını aşmaya çalışmışlardır. Ancak öyle yıkımlar ve kayıplar meydana gelmiştir ki, bir devletin kendi imkânlarıyla bunun üstesinden gelmesi pek mümkün olmamıştır. İşte yaşanan bu sıkıntılar, insanlar arasında, devletler ve devlet politikalarında daha üst seviye de bir kurumun kurulması fikrini doğurmuştur. Bu fikir doğrultusunda dünyada Kızıllaç, Türkiye’de ise Kızılay diye bilinen uluslar ve devletler üstü bir kurum oluşturulmuştur. Bu kurumun savaşta ve barışta tarafsız ve dokunulmazlığı vardır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı Devleti’nden devraldığı kurumlardan biridir. 11 Haziran 1868 tarihinde “**Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti**” adıyla kurulan Kızılay, 1877’de “**Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti**”, 1923’de “**Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti**”, 1935’te “**Türkiye Kızılay Cemiyeti**” ve 1947’de “**Türkiye Kızılay Derneği**” adını almıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında meydana gelen yıkımlardan sonra Osmanlı Devleti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin ne kadar önemli işler başardığını görmüştür. Bu sebeple Cemiyet’in şubesinin bulunmadığı vilayetlerde şube teşkil edilmesi için Dâhiliye Nezareti tarafından mutasarrıflıklara tebligat gönderilmiştir. Merkezden gelen bu tebligat doğrultusunda Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi 1915 yılında açılmıştır. Düzenli olarak çalışmalarını 1922 yılından itibaren takip edebildiğimiz Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin büyük hizmetleri olmuştur. Özellikle salgın hastalıkla mücadelede ve muhacirlerin sağlık sorunları ilgili konularda önemli işler başarmıştır. Bu doğrultuda tezimizin konusunu; Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde kurulan ve gerek savaş cephelerinde, gerekse cephe gerisinde kurduğu hastanelerle, halka yaptığı sosyal yardımlar gibi önemli görevleri yerine getiren Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin faaliyetlerini Antalya ölçeğinde incelemek ve Antalya

Şubesi'nin faaliyetleri oluşturmaktadır. Tezimizin amacı ise; Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin kuruluşu, faaliyetleri, yöneticileri ve toplum hayatımızda oynadığı rolü, belge ve kaynakların ışığında ortaya çıkarmaktır. Ayrıca şehir tarihi ve sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurumların tarihine ilişkin yeni bilgi ve belgeler ortaya koyarak, bu alanlara yönelik çalışmalara öncülük etmektir. Bu çalışmamız da; arşiv kaynakları, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Mecmuası, Hilal-i Ahmer Cemiyeti yıllık kongre zabıt ve raporları, yerel ve ulusal basın, hatırat ve tezler kullanılarak mevcut bilgiler yeniden gözden geçirilerek özgün bilgiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, anlatımı pekiştirmek amacıyla resim ve tablolara da yer verilmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri isimli tezimiz toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, ikinci bölümde; Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Milli Mücadelede, üçüncü bölümde; Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti, dördüncü bölümde; Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri, beşinci bölümde ise; Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesinin Mali Kaynakları ve Harcamalarına ait bilgiler bulunmaktadır.

Bu tezi hazırlamamda emeğini, eşsiz tecrübelerini ve değerli zamanını hiçbir şekilde esirgemeyen, beni sürekli destekleyip, motive ederek yol gösteren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Tuncer BAYKARA'ya sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım sırasında bana yol gösterip yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Muhammet Güçlü'ye teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde yanımda olan, maddi-manevi hiçbir desteğini esirgemeyen ve tüm çalışmalarımda beni yüreklendirip emek veren sevgili aileme ve tezimi hazırlarken her zaman yanımda ve destek olan arkadaş ve dostlarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

BUKET SARI

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

- Adı Soyadı : Buket Sarı
- Doğum Yeri ve Tarihi : Adana- 01-10-1982
- Lisans Öğretimi (2001-2005) : Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
- Yüksek Lisans (2008-) : Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
- Bildiği Yabancı Dil : İngilizce
- Bilimsel Faaliyetler : “Alaşehir Kongresi'nin Basına Yansımaları ve İbrahim Tahtakılıç'ın Alaşehir Kongresi'ndeki Faaliyetleri”, **Kuva-yi Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu, (İzmir, 6-8 Eylül 2009), (Sözlü Bildiri)**

İŞ DENEYİMİ:

- 2006-2007 Antalya : Yeni Mahalle İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Ücretli Öğretmenlik
- 2007-2008 Antalya : Dağ İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ücretli Öğretmenlik

İLETİŞİM:

- e-posta adresi : buket_sari_83@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
ABSTRACT.....	İİ
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	İİİ
ÖNSÖZ.....	İV
ÖZGEÇMİŞ.....	Vİ
İÇİNDEKİLER.....	Vİİ
TABLolar LİSTESİ.....	İX
EKLER LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR	Xİ
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ.....	4
A- KIZILHAÇ DERNEĞİ'NİN KURULUŞU	4
B- OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ.....	7
1-Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurulması.....	9
2-Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Olağan Birinci Kongresi.....	14
3-Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi	16
4- Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Savaşlardaki Hizmetleri.....	17
İKİNCİ BÖLÜM: HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ, MİLLİ MÜCADELEDE..	22
A- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ	22
B- TÜRKİYE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ	24
C- HİLAL-İ AHMER BEŞİNCİ SİHHİ İMDAT HEYETİ	28

D- HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ BEŞİNCİ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ	
ANTALYA LABORATUARI	31
1-Dr. Reşit Galip	32
a-Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdad-ı Sıhhi Heyeti Antalya Laboratuar	
Müdürlüğü	33
2- Osman Hidayet Bey	36
3- Celal Bey	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANTALYA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ	37
A-HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ŞUBELERİ	37
B-ANTALYA'DA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU	38
C-HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANTALYA ŞUBE BAŞKANLARI	50
1-Ahmet Hamdi (Okur) Efendi (Çil Müftü) (1921-1923).....	51
2- Dr. Burhanettin (Onat) (1923–1924)	52
3- Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu) (1924-1925)	53
4-Dr. Galip (Kahraman) (1925–1926).....	54
5-Vali Arif (Baytuş) Bey (1927)	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ANTALYA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN	
FAALİYETLERİ	56
A- SAĞLIK ALANINDA YAPILAN FAALİYETLER	56
1-Hastane	56
2- Salgın Hastalıklarla Savaş	58
B- MUHACİR VE MÜBADİLLERE YAPILAN YARDIMLAR.....	66
C- HALKA YAPILAN YARDIMLAR.....	72
BEŞİNCİ BÖLÜM: HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANTALYA ŞUBESİNİN	
MALİ KAYNAKLARI VE HARCAMALARI.....	74
A- CEMİYETİN GELİRLERİ.....	74
B- CEMİYETİN HARCAMALARI	78
C–1921–1927 YILLARINA AİT GELİR-GİDER MİKTARLARI.....	79
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	91

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Hilal-i Ahmer Beşinci İmdad-ı Sıhhî Heyeti'nin 1919-1920 Yılları Arasındaki Teşkilatlanması	31
Tablo 2.	Hilal-i Ahmer Beşinci İmdad-ı Sıhhî Heyeti Dispanserlerine Ait Hasta Sayısı İstatistik Özeti	32
Tablo 3.	Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya'da Sıtma İle Mücadelenin Durumu	65
Tablo 4.	Bu Sıtmalı Hastalara Dokuz Sene İçinde Senelere Göre Kullanılan İlaç Miktarı.....	66
Tablo 5.	1924 Yılında Mevcuda Eklenen Yatak Ve Personel Tablosu	72
Tablo 6.	1922 Yılında Kazalardan Merkeze Hastane Yatak Bedeli Olarak Gönderdikleri Yardım Miktarları.....	78
Tablo 7.	Kazaların Güreş Etkinliğinde Topladığı Yardımlar.....	78
Tablo 8.	1919-1925 Yılları Arasında Kaza İaneleri.....	79
Tablo 9.	Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin "Hilal-i Ahmer Defterine" Göre 1921- 1927 Yılları Arasındaki Gelir ve Gider Hesapları.....	83
Tablo 10.	21 Ocak 1923 Tarihinden 19 Ocak 1924 Tarihine Kadar Gelir ve Gider Miktarları.....	84
Tablo 11.	Antalya Merkezinin 1 Temmuz 1926 Tarihinden 30 Eylül 1926 Yılına Kadar Gelir ve Gider Hesapları.....	84
Tablo 12.	1 Ekim 1926 Tarihinden 31 Ocak 1925 Tarihine Kadar Gelir ve Gider Hesapları.....	85
Tablo 13.	1 Ocak 1927 Tarihinden 31 Mart 1927 Tarihine Kadar Gelir ve Gider Hesapları	85
Tablo 14.	1 Nisan 1927 Tarihinden 30 Haziran 1927 Tarihine Kadar Gelir ve Gider Hesapları.....	86

EKLER LİSTESİ

EK 1	Antalya Laboratuvarında Çalışan Osman Hidayet Bey'in Eşi Rana Hanım Tarafından Yazılan Dilekçe.....	93
EK 2	Antalya Livasının, Konya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bir Şubesi Olarak Açılmasına Engel Olduğunu Gösteren Belge.....	95
EK 3	Teke Sancağında 24 Ocak 1915 Tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurulduğunu Gösteren Belge.	97
EK 4	Antalya Hilal-i Ahmer Heyet-i Merkeziyesi.	99
EK 5	Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşunun Ellinci Yıl Kutlaması....	100
EK 6	Antalya Dispanseri Hastalarından: Sıtmalı Çocuklar.	101

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
ATSO	Antalya Ticaret ve Sanayi Odası
Bkz.	Bakınız
OHAC	Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
y.a.g.e.	Yukarıda Adı Geçen Eser
y.a.g.m.	Yukarıda Adı Geçen Makale

GİRİŞ

İnsanların birbirine yardım etme fikri, neredeyse insanlık tarihiyle yaşıtsa da, günümüzde bütün uygar ülkelerde faaliyette olan ulusal ve uluslararası yardım Cemiyetlerinin sistemli bir kuruluş haline gelmesi çok eski tarihlerde olmamıştır. Bu fikrin sistematik halde kurumsallaşması, ancak 19 yy. ortalarında mümkün olmuştur. Savaş yaralılarına yardım fikri, 1189–1192 yıllarında gerçekleşen III. Haçlı Seferi sırasında Selahaddin Eyyubi'nin Saint Jean şövalyelerinin, Müslüman Türk Karargâhı'na gelerek Hıristiyan yaralılarla ilgilenmelerine izin vermesi ile gerçekleşmiştir. Savaş yaralılarına yardım fikrinin ilk örneğini oluşturan bu durum dönemin içinde pek etkili olamamıştır.¹ Daha sonra Hugo Grotius (1583–1645) “Harp ve Sulh Hukuku” adlı kitabında; uluslar arası silahlı anlaşmazlıklarda insanlık kurallarına uyulmasının gerekliliğini belirterek savaş yaralılarına yardım konusuna dikkat çekmiştir.²

Bu konu, özellikle 1743 tarihinde Fransa ile İngiltere arasında imzalanan anlaşmada yer almasıyla uluslar arası boyutta önem kazanmaya başlamıştır. İmzalanan bu anlaşmaya göre; her iki taraf yaralı askerlerine bakmayı ve savaş sırasında hastaneler ve ibadet yerlerinin savaş dışı tutulması gerektiği konusunda anlaşmışlardır. Yine bu anlaşmayla iki taraf da ölen ve yaralanan askerlerin, taraflara geri verilmesi konusunda anlaşmaya vararak bu kurallara uymuşlardır. 1780’de Kimya profesörü Peyrille savaş yaralılarına yardım konusundaki düşüncelerini şöyle dile getiriyordu;

Hükümdarların kendi aralarında, düşman esirlerine bakılmasını askeri hastanelerin, içindeki hastalarla, onlara bakanlar için dokunulmaz birer mekân olmasını ve bu yaralılarla hastaların ve onlara bakanların esir sayılmayıp mübadele olunmalarını emreden mukaddes bir kanunun kabul etmeleri zamanı artık gelmedi

¹ Kızılay, Türkiye Kızılay Genel Merkezi, (Ankara:1974), s. 23.

² Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), (Ankara: 1950), s. 5.

mi? diyerek bu konudaki şikâyetini dile getirmiştir.³

19 yy. ortalarına doğru bu fikir gittikçe güçlenip önem kazanmaya başlamıştır. Ancak savaş yaralılarına yardım fikrinin tüm dünyaya yayılıp Cemiyet haline gelmesi 19. yy. ikinci yarısında mümkün olmuştur. Bu fikir yazılı bir metne dönüşmeden önce J. J. Rousseau;

*Savaş, kişiler arasında şahsi bir mesele değil, devletlerarası bir meseledir. Kişiler sadece bir tesadüf sonucu birbirlerine düşman olurlar. Savaşın amacı, ellerinde hala silah taşıdıkları sürece müdafilerini öldürmek hakkına sahip olduğumuz düşman devlete zarar vermektir. Ancak, askerler silahlarını indirip teslim olduktan sonra onlar düşman gözüyle değil, kendilerini öldürme hakkımız olmayan insanlar olarak bakmalıyız*⁴ diyerek savaş yaralılarına yardım konusundaki fikirlerini açıkça dile getirmiştir.

Bu fikrin temsilcilerinden biri de Dr. Ferdinand Palasciano'dur. 1815'te doğmuş olan İtalyan Cerrah, Napoli Bourbonlar ordusunun tıp heyetinde görevliydi. 1848 Mesina kuşatması sırasında yaralı bile olsa hiçbir isyankâra acımaması gerektiği emrine rağmen, mensup olduğu ordunun yaralılarını tedavi ettiği gibi karşı tarafın yararlılarıyla da aynı şekilde ilgilenmiştir. Bu sebepten dolayı tutuklanmış Napoli Kralı'nın kişisel müdahalesi sayesinde kurtarılabildi. Buna rağmen Palasciano İtalya, İsviçre ve Almanya'da yaralı askerlere yardım konusunu savunarak, fikirlerini yaymak için büyük çaba göstermiştir. George Sand'ın Kızılhaç'ın kurucusu Henry Dunant'ın meziyetleri kadar övdüğü Fransız Arrault da aynı fikirdeydi.⁵

J. J. Rousseau'nun düşüncesi, bugün Kızılhaç Cemiyetini kurucusu olarak bilinen Jean-Henri Dunant'ın fikrinin temelini oluşturmaktadır. Jean-Henri Dunant Kızılhaç kuruluşunun amacını; harp sırasında yaralanan askerlerin gönüllüler tarafından tedavi edilmesi olarak belirlenmişti.⁶

Avrupa da Kızılhaç örgütünün oluşturulması, daha sonra Müslüman toplumları arasında da Hilal-i Ahmer örgütlerinin kurulması insanlık tarihi açısından gerçekten kayda değer bir gelişmedir. Her iki örgütlenmenin de kuruluşunda esas edindikleri temel amaç savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere hiçbir

³ y.a.g.e., s. 5.

⁴ Kızılay, a.g.e., s. 24.

⁵ Zuhâl Özeydin, "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları", *Türkler*, Cilt: XIII, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), s. 686.

⁶ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 6.

ayrım gözetmeksizin yardım etmektir. Bu amaç daha sonraları kurumların teşkilatlarının genişlemesi ve faaliyet alanlarının artmasıyla birlikte yalnızca askerleri alanda sınırlı kalmamış, bütün insanlara yardım etmeyi amaçlamıştır.⁷

⁷ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 6.

BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

A- KIZILHAÇ DERNEĞİ'NİN KURULUŞU

Dernek kelime anlamı olarak; belirli bir meslek ya da amaç çevresinde toplanan kimselerin oluşturduğu topluluk anlamına gelmektedir.⁸ Savaş yaralılarına yardım fikri de askerlikle ilgisi olmayan sivil kişilerin çabasıyla önce örgüt olarak kurulmuş, yapılan çalışmalar sonrasında dernek haline gelmiştir.⁹

Sivil örgütlerin savaş yaralılarına bakmasını sağlayacak bir derneğin kurulması fikrinin gelişip sağlam temeller üzerine oturması 19 yy. da gerçekleşmiştir. Bu fikrin gerçeğe dönüşmesinde en önemli katkıda bulunan isim İsviçreli Henri Dunant'dır. 1859 yılında İtalya'ya yaptığı seyahat sırasında meydana gelen Fransa-İtalya arasındaki savaşta yaralı askerlerin durumunu görüp etkilenmiştir. Bu seyahat sonrasında izlenimlerini "Bir Solferino Hatırası" isimli kitabında yazmıştır. Bu kitabında Henri Dunant; *savaş sırasında yaralanan askerlerin tedavisini sağlayacak gönüllüler tarafından bir dernek kurulması mümkün olamaz mı? Bir kongrede bu derneklere temel teşkil edecek, uluslar arası sözleşmelere dayanan ve kutsal bazı ilkelerin formüle edilmesi uygun değil midir?* diyerek bu konuyla ilgili bir çağrıda bulunmuştur.¹⁰

Henri Dunant'ın öne sürdüğü bu fikir, hukukçu Gustave Moynier tarafından benimsenmiştir. Gustave Moynier, hemen çalışmalara başlayarak bu fikri savunacak kişileri bir araya getirecek zemin hazırlamıştır. General Guillaume H. Dufour, Gustave Moynier, Henri Dunant, Dr. Louis Appia ile Dr. Théodore Maunoir'den oluşan ve Beşler Komitesi olarak adlandırılan bu grubun çabaları sonucu Cenevre'de

⁸ Kemal Demiray, *Temel Türkçe Sözlük*, (2. Baskı), (İstanbul: 1985), s. 241.

⁹ Özeydin, 2002, a.g.m., s. 686.

¹⁰ y.a.g.m., s. 686.

gayri resmi olarak 17 Şubat 1863'te bir toplantı düzenlenmiştir.¹¹ Komite görüşlerini tespit ettikten sonra, diğer ülkelerle temasa geçerek kurulacak dernek hakkında görüşmek üzere delegeler davet etmişlerdir. Bu çağrıya cevap veren on altı ülkenin resmi olmayan delegeleri 26–29 Ekim 1863 tarihinde Cenevre'de toplanmışlardır. Bu toplantıda alınan en önemli karar; savaşta yaralıların ve onları tedavi eden sağlık ekibinin tarafsızlığını ve bu sağlık ekibinin ayırt edecek bir sembolün belirlenmesidir. Ayrıca kullanılacak bu sembolün sancak halinde getirilerek, bu sancağın asılı olduğu yerlerin tarafsız olarak kabul edilmesi de alınan kararlar arasındadır. Resmi olmayan bu toplantıyı ve alınan kararları resmi hale getirebilmek için İsviçre Devleti aracılığıyla tüm dünya devletlerine birer delege göndermesi için davet gönderilmiştir. Bu davete İsviçre, Fransa, Belçika Hollanda, İtalya, İspanya, İsveç, Norveç, Danimarka ve Almanya hükümetlerinin temsilcileri katılmıştır.¹²

Bu fikrini hayat geçirilmek için yapılan çalışmalar sonucu, Kızılhaç Cemiyeti'nin başlangıcı sayılan I. Cenevre Konferansı 22 Ağustos 1864 tarihinde toplanmıştır. 16 devletin katılımıyla yapılan Cenevre Sözleşmesi 12 hükümet adına imzalanmıştır. İmzalanan bu sözleşmenin maddeleri;

- 1- Savaş meydanında yaralanan askerleri ele geçiren taraf milliyeti ayırmaksızın tedavi ettirecektir.
- 2- Düşman eline düşen yaralılar tedavi şartıyla savaş esiri sayılırlar.
- 3- Savaşı kazanan taraf yaralıların eşyalarını yağmadan koruyacaktır.
- 4- Cesetler iyice muayene edildikten sonra gömülecektir.
- 5- Ölen askerlerin üzerinden çıkan kimlikleri, imkân olunca karşı orduya ve mensup oldukları ülkeye bildirilecektir.
- 6- Savaşan tafraların her biri, karşı tarafa mensup ne kadar yaralı ve hasta nakil olduğunu ne kadar ölüm olduğunu haber vereceklerdir.
- 7- Yaralı ve hastalara askerlere yardım etmek için savaşa katılan seyyar ve sabit sağlık heyetlerine saygı gösterilecek ve esir muamelesi yapılmayacaktır. Fakat her hükümet ordusundaki resmi sağlık heyetine yardım için izin verdiği Cemiyetlerin isimlerini, gerek daha barış zamanlarında, gerek düşmanlığın başlangıç ve esnasında diğer tafra bildirmeye mecburdur.

¹¹ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 7.

¹² Zuhâl Özyayın, "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesine Göre Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu", *Tıp Tarihi Araştırmaları-IV*, (İstanbul: 1990), s. 71.

8- Tarafsız bir ülkeye ve mensup olduğu sağlık yardım kuruluşları bir orduya katılacağı ve yardım edeceği zaman, bunların istihdamlarından önce durumu diğer tarafa bildirileceklerdir.

9- Yaralılar tarafından bırakılan senetler, tahviller, mektuplar vs. evrak sahiplerine veya varislerine gönderilmek üzere muhafaza edilecektir.

10- Kızılhaç ve Hilal-i Ahmer hastaneleri doktor ve memurları düşman eline geçse bile düşman idaresi altında görevlerini sürdürmeye devam ederler. Görevlerine devam eden doktor ve memurlara düşman ordusunda çalıştıkları müddetçe aynı derecede görev yapan memurlara verilen maaş miktarı kadar ödeme yapılır. Doktor ve memurların yardımına ihtiyaç kalmadığı takdirde eşya, alet, silah ve yükleriyle birlikte ordu veya ülkelerine iade edilirler.¹³

Özetle, bu maddeleri kapsayan sözleşmede, bu toplantıya katılmayan ve sözleşmeyi imzalayan devletlere alınan kararların duyurulması ve hükümlerini kabul edip imzalamaları için bir yıllık süre tanınmıştır. Cenevre sözleşmesini imzalayan ülkelerde kısa zamanda Kızılhaç diye anılan dernekler kurarak durumlarını merkeze bildirmişlerdir.¹⁴

22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne göre kurulan komitenin sembolü, beyaz zemin üzerine kırmızı haç işareti kabul edilmiştir. Fikir İsviçre'de çıktığı için İsviçre'ye saygı olmak üzere bayraklarının rengini aksi şekilde kullanılması, yani beyaz zemin üzerine kırmızı haç kullanılması kararlaştırılmıştır.¹⁵ 1867 de kurulan Cemiyete Hollanda'nın tavsiyesiyle "Kızılhaç" ismi verildi. Cenevre uluslar arası Komitesi, "Yaralı Askerlere Yardım Milletlerarası Komitesi" olan kuruluşun adı 20 Aralık 1875'te "Kızılhaç Uluslararası Komitesi" olarak değiştirilmiştir. Kızılhaç teşkilatı hükümlerinde bulunmamasına rağmen salgın hastalıklarda, su baskını, deprem, yangın gibi felaketlerde de yardım hizmetinde bulunmuştur.¹⁶

¹³ Zuhâl Özyayın, "Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987), s. 24–25.

¹⁴ Özyayın, 2002, a.g.m., s. 687.

¹⁵ Özyayın, 1987, a.g.e., s. 27

¹⁶ Özyayın. 2002, a.g.m., s. 687.

Kızılhaç, savaş yaralılarına yardım için kurulmuştur. Savaş sırasında çok önemli görev üstlenen bu derneğin gelir kaynağını, gönüllüler tarafından yapılan bağışlar oluşturmaktaydı. I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan bağışlar sayesinde derneklerin elinde çok miktarda para kalmıştı. Kalan parayla ne yapılacağı konusunda Amerika Kızılhaç Komitesi başkanı; Amerikan, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Japon Kızılhaç derneklerine kalan paranın insanların sağlığı için ve doğal afetlerde yardım için kullanılmasını önermiştir. Bu öneriyi kabul eden diğer devletlerin de katılımıyla 5 Mayıs 1919'da "Kızılhaç Dernekleri İttifakı" kurulmuştur. Bu İttifaktan başka 1929 yılında savaş esirlerinin durumu hakkında bir sözleşme daha yapılmıştır.¹⁷

B- OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

1863 yılında Cenevre'de toplanan uluslararası Kızılhaç Konferansı'na diğer birçok ülke gibi Osmanlı Hükümeti de katılmamıştır. Ancak, 22 Ağustos 1864 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne göre Konferans'a katılmayan ülkelere bir yıl içinde sözleşme hükümlerini kabul ve imza hakkı tanınıyordu. Osmanlı Devleti Cenevre Konferansı'na davet edildiği halde pek önemsemedi için delege göndermeyi kabul etmemiştir. Fakat bir fayda sağlamayacağı düşüncesine rağmen, bir zarar da gelmeyeceğini düşünerek 5 Temmuz 1865 tarihinde sözleşmeyi imzalamıştır. Sözleşmeyi imzalamasına rağmen Osmanlı Devleti bu konuda oldukça rahat davranarak harekete geçmemiştir.¹⁸

1867 yılında açılan Uluslararası Paris Sergisi'ne Osmanlı delegesi olarak Mektebi Tıbbiye Tatbikat Muallimi Miralay Dr. Abdullah Bey gitmiştir. Paris'te toplanan Sıhhiye Konferansı'na da katılan Abdullah Bey burada Cenevre Konferansı'nda alınan kararların Osmanlı Devleti tarafından uygulanmasının faydalı olacağını düşünmüştür. Bu fikrini Sıhhiye Konferansı'nda dile getiren Abdullah Bey, daha sonra Sıhhiye Konferansı başkanı Comte Serurier ve Henry Dunant'tan İstanbul'daki yaralı askerler için Cemiyet kurulmasına öncülük etmesini isteyen mektuplar almıştır. Abdullah Bey Cemiyetin kurulması için girişimlerde bulduysa da bazı çevreler bu girişimi hayalperestlik olarak değerlendirmiştir. Aslında Abdullah

¹⁷ y.a.g.m., s. 687.

¹⁸ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 11.

Bey'de böyle bir derneğin Osmanlı Devletinde kurulmasının zor olduğunun farkındaydı. Bu konuda Fransız Gazetesi(?) Gazette Médicale d'Orient'in çeşitli sayılarında yazdığı makaleler de durumu şöyle değerlendiriyordu:

*Osmanlı topraklarında yaşayan Gayri Müslimler de vatan sevgisi olmadığını, sadece servet ve kendi çıkarları peşinde olduklarını, ayrıca Gayri Müslimlerle birlikte İstanbul'da yaşayan Müslümanların da askerlik yapmadıklarını, bunun sonucu kardeşi, babası veya akrabası askerde olmayan insanların bir yardım derneğine yardım etmeyeceğini yazıyordu.*¹⁹

Abdullah Bey'in bu olumsuz düşüncesine karşı, 19 Eylül 1867 tarihinde Uluslararası Yaralılara Yardım Komitesi, Osmanlı Devleti için de bir yaralılara yardım derneği kurulması için Dr. Abdullah Bey'e yetki vermişti. Dr. Abdullah Bey İstanbul'a dönünce Cenevre Sözleşmesi'nin Osmanlı Devleti tarafından da uygulanması için harekete geçmiştir.²⁰ Bu konuda Dr. Abdullah Bey'e en büyük destek Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'dan gelmiştir. Bu fikri benimseyen ve destek veren Ömer Paşa, Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Marko Paşa, Kırmılı Aziz Bey gibi aydın ve yardımseverlerin desteğiyle bir komite oluşturmuştur. Bu komitenin başkanlığını Ömer Paşa ve Dr. Marko Paşa yapmıştır. Oluşturulan bu geçici komiteden sonra İstanbul'da Kızıllaç'ın kuruluşundan tam 5 yıl sonra 11 Haziran 1868 tarihinde "Mecruhin ve Zuhafa-i Askeriyye'ye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla resmi olarak kurulmuştur.²¹ Bu Kızıllaç'ın ilk ismi olup "Asker, Hasta ve Yaralılara İmdat ve Yardım Derneği" anlamına gelmektedir.²² Cemiyet'e 43'ü doktor olan 66 üye kaydedilmiştir. Cemiyet, Marko Paşa başkanlığında toplanmıştır. Dr. Salih Efendi, Dr. Mavroyani, Dr. De Castro'dan oluşan bir heyet Cemiyet'in Nizamnamesi'ni hazırlamakla görevlendirilmiştir. Cemiyet'in Nizamnamesi yapılan toplantıdan sonra Haziran 1869'da okunarak hükümetin onayına sunulmuştur. Harbiye Nezareti tarafından, yaralı askerler için kurulan bu Cemiyetin sivillilerin askeri işlere karışması olarak algılanmış ve Cemiyetin kurulmasına karşı çıkmıştır. Aylarca süren yazışmalardan sonra böyle bir Cemiyetin kurulmasının gerekliliği konusu Meclis-i Umur-ı Tıbbiye'ye sevk edilmiştir. Yapılan çalışmalardan sonra Harbiye Nezareti

¹⁹ Özaydın, 2002, a.g.m., s. 689.

²⁰ Kızıllaç, a.g.e., s. 25.

²¹ Necmettin Akay, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**, (H. Ü. Toplum Hekimliği Bölümü Yayını No 20. Ankara, 1982), s. 38.

²² Türkiye Kızıllaç Derneği, "Fatih şubesi 1968 Yılı Kongresi Çalışma Raporu", (İstanbul:1969), s. 3.

makamı ikna edilememiştir. Nizamname kabul edilmediği için Cemiyet kuruluş aşamasındayken üyeleri dağılmıştır.²³

Savaş yaralılarına yardım amacıyla kurulmak istenen Cemiyet için yapılan girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasından birkaç yıl sonra 1875'te Sırbistan Karadağ Savaşı, hemen sonrasında çıkan 1877–1878 Osmanlı-Rus savaşı böyle bir Cemiyetin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Bu savaşlarda Kızılhaç Cemiyeti'ni kuran devletlerden; Karadağ, Romanya ve Rusya'nın yaralı askerlerinin bakımını yapmış ve diğer devletlerin Kızılhaç Cemiyeti'nden gelen yardımlardan faydalanmışlardır. Osmanlı Devleti ise yapılan bu yardımlardan faydalanamamıştır.²⁴

Cenevre Uluslararası Komitesi'nin 8 Temmuz 1876'da Sırbistan Savaşı sırasında yayınladığı 33. Genelge Osmanlı Devleti ile ilgiliydi. Bu maddeyi başkan Gustave Moynier şöyle açıklıyordu;

Bu genelge ile yaralılara yardım Osmanlı Cemiyeti'nin arz ve talebini beyan etmek isterdik. Zira düşmanları kadar Türk askeride bizi düşündürüyor. Fakat ne yazık ki bu Cemiyetin kurucusu olan Abdullah Bey'in ölümünden beri dağılmış olduğu ortadadır. Mevcudiyetine dair bilgi vermesi hakkında tekrar tekrar vaki olan haber vermemize ve ısrarlarımıza rağmen hayli zamandan beri sükûnu bize bu kanaati veriyor demiştir. Gustave Moynier daha sonra Cemiyet-i Tıbbiye Şahane üyelerinden Dr. Peştamalcı Efendiye yazdığı özel mektupta; İstanbul'da hemen bir Cemiyet tesis edilerek Cenevre'deki merkezle irtibat kurulmasını önermiş, ancak bu şekilde Avrupa'daki yardım Cemiyetlerinden önemli yardımlar alınabileceği belirtmiştir.²⁵

1-Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kurulması

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulması için Sadrazam Mütercim Mehmet Rüştü Paşa döneminde harekete geçilmiştir. Girişimde bulunmak üzere Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane başkanı Nurican Efendi ve üyelerden Peştamalcı Efendi de Sadrazam Mehmet Paşa ile birlikte çalışmalara başlamışlardır. "Mecruhin ve Zuhafa-i Askeriyye'ye İmdad ve Muavenet Cemiyeti'nin resmen kurulması için

²³ Özaydın, 2002, a.g.m., s. 689.

²⁴ y.a.g.m., s. 689.

²⁵ Özaydın, 2002, a.g.m., s. 689.

hükümetten ve Mekteb-i Tıbbiye Şahane'den üyeler çağırılmıştır.²⁶ Marko Paşa başkanlığında toplanan Cemiyet 25 Temmuz 1876'da ilk toplantısını yapmıştır. Yapılan toplantıda alınan kararlar;

- 1- Cenevre Sözleşmesinin Osmanlı hükümetinde nasıl uygulanacağı,
- 2- Haç yerine ordularımızın nasıl bir sembol kullanacağı düşünülmesi,
- 3- Cemiyet için bir tüzük hazırlanması,
- 4- Derhal yardım toplanmaya başlanması,
- 5- Cemiyet'i devamlı olarak idare edilebilecek bir kurul seçilmesi olarak belirlenmiştir.²⁷

Yapılan toplantıda Cemiyetin ilk idare heyetine seçilen isimler; Başkan Dr. Marko Paşa, Başkan vekili Dr. Monceri, Baştabip Dr. Abdullah Bey, Kâtip yardımcısı J. Dekastro, Kâtip Limonides ve Haznedar Rahip Şarl Kördis'tir.²⁸ Harbiye nezareti ordularda haç sembolünü kullanmak istemedikleri için haç yerine hilal sembolünün kullanılması uygun görülmüştü. Kurulacak olan bu Cemiyet'in seçtiği sembol hakkında Cenevre aracılığıyla diğer devletlere haber verildi. Bu arada oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan Cemiyet tüzüğü tamamlanarak Bâb-ı Âli'ye sunulmuştur. Bâb-ı Seraskeri tüzüğü kabul ederek onaylamıştır.²⁹

Böylelikle amacı yaralı askerlere yardım etmek ve bu çerçevede cephe ile cephe gerisini birleştirerek ordunun sağlık teşkilatını güçlendirmek şeklinde belirlenen Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 14 Nisan 1877 tarihinde resmi olarak kurulmuştur.³⁰ Padişah II. Abdülhamit'in himayesine aldığı Cemiyet ilk toplantısını Dolmabahçe Sarayı'nda yapılmıştır.³¹ Kurulduktan sonra merkez komitenin oluşturulması için hemen harekete geçilmiştir. Oluşturulan ilk merkez yönetim komitesinde başkan olarak Meclis-i Umum-u Sıhhiye ikinci başkanı Hacı Arif Bey görevlendirilirken; başkan yardımcısı olarak, Dr. P.Sarell ve Nuryan Efendi; veznedar olarak Osmanlı Bankası Umum Müdürü M. Foster; Umumi kâtip olarak da

²⁶ y.a.g.m., s. 689.

²⁷ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 43.

²⁸ **Türk Ansiklopedisi**, "Kızılay Maddesi", Cilt:22 (Ankara: Milli Eğitim Basımevi,1975), s. 88.

²⁹ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 43.

³⁰ Muzaffer Tepekaya- Leyla Kaplan, "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, (Konya 2003), s. 10. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Muzaffer%20TEPEKAYA%20-%20Leyla%20KAPLAN/147-202.pdf. [25 Aralık 2009]

³¹ Besim Ömer, **Hanımfendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans**, (Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları,2007), s. 76.

Hariciye Nezareti Umuru Sıhhiye Müdürü Feridun Bey görevlendirilmişlerdir. Ayrıca Merkez Komitesi üyeleri olarak da; M. Barrington Kenetti, Sıhhiye Müfettişi Umumisi Dr. Bartoletti, Dellasuda Faik Paşa, M. Von Has, M. Leral, Amerikalı General Mott, Dr. Baron Munday, Mabeyn Kâtiplerinden Nuri Bey, Doktor Peştemalcıyan Efendi, Ayandan Serviçen Efendi Doktor Servastopoli gibi isimler görev almıştır. Cemiyet hemen çalışmalara başlamıştır.³² Cemiyetin Nizamnamesi'nde tanımlanan üç farklı üye kategorisi mevcuttur. Birinci kategoriyi kurucu üyeler oluşturmaktadır ve bunların sayısı 100 ile sınırlandırılmaktadır. İkinci kategoriyi de aktif üyeler oluşturmaktadır. Bu kişiler Cemiyetin faaliyetlerine katılıp aidat ödeyen kişilerdir. Son kategori ise Cemiyet'e sadece mali katkıda bulunmuş ve aktif olarak faaliyete katılmamış kişilerdir. Bu son kategorideki kişileri fahri üye olarak da değerlendirebiliriz.³³

Cemiyetin kurulduğu yıl Osmanlı-Rus savaşı devam etmesinden dolayı Cemiyet çok zor durumda kalmıştır. Ordunun sağlık malzemesine ihtiyaç vardı ve mevcut parası yok denecek kadar azalmıştır. Cemiyet zor şartlara rağmen çalışmalarını sürdürmüş birçoğu çeşitli Kızılhaç Cemiyeti, bir kısmı da diğer Müslüman ülkelerinde olmak üzere bir yıl içinde 72.583 Osmanlı lirasını toplamayı başarabilmiştir. Bu paranın 30.000 lirası ile sağlık malzemesi alınmıştır. Toplanan bu paralarla 22 seyyar hastane, İstanbul'da 4 daimi ambulans, yaralıları taşımak için trenler kiralanmış, muhacirlere para yardımı yapılarak ve 50 tane de doktor görevlendirilmiştir. Bu faaliyetlerin sonucunda Cemiyetin kasasında kalan 61 bin liralık para Osmanlı bankasına yatırılmıştır.³⁴ Ülke içinde toplanan yardımlar da çok olmasa da Cemiyet'in çalışmasını göstermesi bakımından önemlidir. Osmanlı-Rus Savaşı sırasında büyük hizmetlerde bulunan Cemiyet, savaşın bitmesinden sonra dağılmıştır.³⁵

1877 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra 20 yıl hiçbir etkinlik yapmamış olan Cemiyet 1897'de gerçekleşen Osmanlı-Yunan Savaşı'nın başlaması üzerine yeniden faaliyete geçmiştir. 24 Mayıs 1897 yılında Sadrazam'dan alınan onay ile hayatta kalan eski üyelerle birlikte yeni üyeler seçilerek Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti

³² Özaydın, 1987, a.g.e., s. 44.

³³ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914*, (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2002), s. 311.

³⁴ Türkiye Kızılay Demeği, 1950, a.g.e., s. 13.

³⁵ Özaydın, 2002, a.g.m., s. 690.

faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Böylelikle irade-i seniyye ile ikinci defa resmen kurulmuştur. Başkanlığına eski idarecilerden Nurican Efendi seçilmiştir. Savaş sırasında çok önemli faaliyetlerde bulunan Cemiyet yine savaşın bitmesiyle birlikte dağılmaya mahkûm olmuştur.³⁶

1869 yılında gayri resmi olarak kurulan Mecruhin ve Zuhafa-i Askeriyye'ye İmdad ve Muavenet Cemiyeti'nin Harbiye nezareti tarafından reddedilmesinin en önemli sebepleri arasında şüphesiz Cenevre Sözleşmesi'nde tarafsızlık sembolü olarak haç işaretinin kullanılmasıydı. 1877 yılında sembol olarak hilalin kullanılması geçici olarak kabul edilmişti. Bu konuda en büyük sorun Rusya ile yaşanmıştı. Rusya ile yapılan görüşmelerden sonra haç işaretine karşı saygı gösterilmesi şartıyla hilal sembolünün kullanılmasını kabul etmişti. Fakat hilalin resmi sembol olarak kabul edilmesi daha sonra olmuştur. Bu konuda en önemli çalışma Dr. Besim Ömer Paşa tarafından yapılmıştır. Dr. Besim Ömer Paşa'nın 1907'de Londra'da yapılan sekizinci Kızılhaç Konferansı'na gönderilmiştir. Toplanan bu Konferans'ta, Konferans'ın son günü olan 15 Haziran'ı bu konuyu görüşmek üzere ayarlamıştır. Dr. Besim Ömer Paşa, haç işaretinin neden Osmanlı Devleti'nde kullanılmayacağını şu şekilde açıklamıştır: İslam ülkeleri için kendi dinlerinin dışında bir dinin sembolünü kullanılmasının mümkün olamayacağını söyleyerek, 30 yıl önce kuruluşu sırasında geçici olarak kullanılmasına izin verilen hilal sembolünün devamlı kullanılma hakkının kabulünü istemiştir. Bunun üzerine konferansa katılan delegeler arasında haç işaretinin dini bir sembol olmadığı, haç sembolünü Hıristiyan olmayan diğer devletlerinde kullandığını söylemesi üzerine Besim Ömer Paşa haç sembolünün dini bir sembol olmadığını kendilerince de bilindiğini fakat bunun Müslümanları rencide edeceğini haç işaretinin ister beyaz zemin üzerine, ister kırmızı zemin üzerinde bulunsun Müslümanlar için haçın haç olduğu ataları haçla savaşan bir millette elbette tabidir ki haçı diğer Hıristiyan olmayan milletlerden daha iyi tanıdığını belirtmiştir. Bu konuşma üzerine tarafsızlık sembolü olarak kullanılan haç işareti yerine Osmanlı Devleti'nin hilali sembol olarak kullanılması kabul edilmiştir.³⁷

³⁶ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 152.

³⁷ y.a.g.e., s. 48.

Meşrutiyetin ilanından sonra tüm ülkede esen hürriyet rüzgârı Cemiyet'i yeniden canlandırmak için çok büyük bir fırsat yaratmıştır. Ülkede az da olsa hayır Cemiyetlerine olan ilgi artmıştır. Bu ilgi saray çevresinde de kendini göstermiştir. Bunun sonucunda Cemiyet'in tekrar faaliyete geçmesi için çalışmalara başlanmıştır. Başta eski kuruculardan olan Dellasuda Faik Paşa olmak üzere girişimlerde bulunulmuştur. Hemen faaliyete geçemeyen Cemiyet, iki yıl kadar şartların uygun olmasını beklemiştir. Eski Hariciye Nazırı ve Paris elçisi Rıfat Bey'in eşi tarafından oluşturulan ve resmi olmayan bir heyet tarafından yürütülen çalışmalar sayesinde 4500 lira kadar para toplanmıştır. Bunun üzerine Rıfat Bey hükümetten resmi olarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yeniden faaliyete geçmesi için girişimde bulunması, süreci hızlandırarak meselenin ciddi bir hal almasını sağlamıştır. Sadaret, Harbiye, Bahriye, Hariciye, Maarif, Sıhhiye Nezaretlerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti için, yeni bir Nizamname hazırlanması için delege tayini istemiştir. Yapılan atamalar sonucunda; Dr. Esat Bey, Dr. Besim Ömer Paşa, Hariciye Nezareti Siyasi İşler Müdürü Salih Bey, Bahriye tabip miralaylığından emekli Mehmet Ali Bey, Askeri Tıbbiye Müdür Tabip Binbaşı Ali Galip Bey, Sıhhi İşler Dairesi Genel Müfettişi Kasım İzzettin Bey'den oluşan bir komisyon oluşturulmuştur.³⁸

Parasal olanak sağlamak kadar bir tüzük hazırlamak da Cemiyet için çok önemli bir adım sayılmıştır.³⁹ Dolayısıyla yeni bir tüzük de oluşturmak için hemen çalışmalara başlayan heyet Dr. Besim Ömer Paşa'nın evinde ülkenin o günkü şartlarına uygun bir tüzük hazırlanmıştır. Hazırlanan tüzük hükümet tarafından incelenip onaylanmıştır. Yüksek Devlet Erkânının önemli bir ağırlık taşıdığı toplantıda delegeler arasında 22 Bakan, 6 Hükümet Üyesi, 12 Mebus, ayrıca 7 askeri erkân ve 5 kişi de mülki erkândan bulunmaktaydı. Ayrıca Gayri Müslim cemaatlerinin dini liderlerinden başka, 5 tüccar, 6 matbuat ve 16 doktor da delegeler arasında bulunmuştur. Kurucu üyeler 21 Nisan 1911'de Sadrazam Hakkı Paşa başkanlığında Tokatlayan Otelinde Kuruluş Kongresi düzenlemişlerdir. Yapılan seçimlerden sonra Rıfat Paşa başkanlığa, 29 kişide genel merkez üyeliğine seçilmişlerdir. Bu üyelerin önemli bir kısmı belediye ve hükümetin sağlıkla ilgili komisyonlarında aktif görev almış doktorlardan oluşmuştur.⁴⁰ Genel merkez üyeleri

³⁸ y.a.g.e., s. 48.

³⁹ Seçil Akgün-Murat Uluteğin, "Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı", OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı:3, (1990), s. 20. dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/835/10560.pdf, [10 Ocak 2010]

⁴⁰ Özbek, a.g.e., s. 310.

de hemen çalışmaya başlamış, bir hafta sonra idare merkezi için seçim yapmışlardır. Böylece daha geniş kapsamda yeniden çalışmaya başlayan Cemiyet bir daha kapanmamak üzere yeniden ve son kez açılmıştır.⁴¹

Bu dönemde devletin ön ayak olması ile kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ni, Sultan Reşat'ın himayesi altına alarak Veliht Yusuf İzzettin Efendi'yi Fahri başkanlığa getirmiştir. Fahri başkan olan Yusuf İzzettin Efendi tamir ve teşrif masrafı olarak 50 lira para ile Tophanede bulunan kendisine ait 3 katlı binayı da Cemiyet'e hediye etmiştir. Bu bina Cemiyetin ilk merkezi olmuştur. Daha sonra şehrin merkezine yakın bir binaya ihtiyaç duyulduğu için Divan Yolu'nda Sultan Mahmut Türbesi karşı sokağında dört katlı bina kiralanarak idare merkezi oraya taşınmıştır. Dönemin sadrazamı Hakkı Paşa'nın söz konusu toplantıya başkanlık etmesi, dahası Padişah Sultan Reşat'ın Cemiyet'in koruyucu başkanlığını, Veliht'ın da fahri başkanlığını üstlenmeleri, hatta Veliht'ın kendisine ait bir binayı genel merkez olarak ayırması, Cemiyet'e verilen önemin ne kadar büyük olduğunun göstergesi olmuştur.⁴²

2-Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Olağan Birinci Kongresi

Cemiyetin kuruluşundan bir yıl sonra Nizamname gereğince kongre düzenlenmiştir. 26 Nisan 1912'de Dâr-ül-fünun Osmanî büyük salonunda yapılan kongrede seçim sonucunda kongre başkanlığına Hüseyin Hilmi Paşa, birinci başkan yardımcılığına Bahriye Nazırı Muhtar Paşa, ikinci başkan yardımcılığına Dr. Mazhar Paşa getirildi. Üç gün süren toplantıda kısaca şu kararlar alınmıştır;

- 1- Hilal-i Ahmer Cemiyeti için çalışanlara ve bağış yapanlara madalya verilmesi konusunda nizamname hazırlanarak hükümetin onayına gönderilmesi,
- 2- Alman Kızılhaç tarafından Trablusgarb'a gönderilen ve vazife başındayken ölen Dr. Şutse ve Dr. Dokştayn için ailelerinde bir fotoğraf istenerek İdari merkezi salonuna asılması,

⁴¹ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 50.

⁴² Akgün ve Uluteğin, 1990, a.g.m., s. 20.

- 3- Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezini kurmayı başaran Dr. Besim Ömer Paşa'ya ve Trablusgarb'a yardım eden Mısır Hilal-i Ahmer'e teşekkür edilmesi,
- 4- Merkezden ayrılan kişilerin yerlerine yerleştirilmek istenen kişilerin memuriyetlerinin onaylanması,
- 5- Nizamname'nin 23. maddesi gereğince kura ile 5 kişinin üyelikten çıkarılması ve yerine yeni beş üyenin belirlenip onaylanması,
- 6- Cemiyet'in mali durumunu kontrol edildikten sonra başarılı bulunan heyetin tebrik edilmesi,
- 7- Merkezde işlerin daha iyi düzenlenmesi için merkezi idarede bulunacak bir genel müdür alınmasına,
- 8- İçinde daima her türlü ihtiyaca cevap verecek malzemenin bulunduğu bir ambar tesisi edilmesine,
- 9- Cemiyete ait haberleşmenin telgraf ve posta ücretlerinden para alınmamasına ait hükümetle görüşme yapılması,
- 10- Genel giderler için genel merkeze 30.000 lira ödenek verilmesi,
- 11- Selanik ve Manastır yardım severleri tarafından Derne ve Bingazi'ye, Hilal-i Ahmer sıhhiyesi yollanması sebebiyle takdir ve teşekkür edilmesi gibi kararlar alınmıştır.⁴³

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hüseyin Hilmi Paşa'nın yardım ve üstün çalışmalarıyla sağlam temeller üzerinde yükselişe geçmiştir. Nizamname gereği her ayın ilk Cuma günü genel merkez heyetinin toplanması gereken toplantı savaş durumu nedeniyle ayda iki, üç defa toplantı yapılmıştır. Bu toplantılarda açılan hastanelerin yönetimi, malzeme temini ve var olan durumu iyileştirmek gibi konular görüşülmüştür.⁴⁴

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Balkan Savaşı sebebiyle olağan kongrelerin dışında bu dönemde; birincisi 25 Ekim 1912'de, ikincisi 9 Aralık 1912'de ve üçüncüsü de 28 Şubat 1912'de olmak üzere toplam üç tane olağanüstü kongre toplanmıştır. Savaş sırasında toplanan bu kongrelerin amacı mali konularda yardım talebinde bulunmak olmuştur.⁴⁵

⁴³ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 57.

⁴⁴ Özaydın, 1990, a.g.m., s. 77.

⁴⁵ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 57.

3-Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi

II. Meşrutiyetin ilanından sonra yeniden kurulan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, kadınların sosyal hayatta daha çok yer almaları gerektiğini hazırladıkları Nizamname’de belirtilmiştir. Bu dönemde Cemiyet’in gelişmesi ve yayılmasının en önemli sonuçlarından biri de Dr. Besim Ömer Paşa’nın yardım ve desteğiyle Osmanlı kadınlarının da Cemiyetin çalışmalarına destek vermeye başlamasıdır. Ayrıca Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyet’i Osmanlı kadınlarının ayrıcalıklı bir kısmına vatanseverlik ve milliyetçilik fikrini aşılıyarak kamusal faaliyete katılma imkânı vermiştir.⁴⁶

Baş kadın (padişah eşi) Efendi’nin fahri başkanlığında Dr. Besim Ömer Paşa Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Hanımlar Merkezi’ni kurma işini üzerine almış ve kadınlardan oluşan 100 kişiyi üye olarak kaydetmiştir. Üye olan kadınların çoğunluğu Hilal-i Ahmer Cemiyeti üyelerinin eşleri ya da kardeşleri oluşturmuştur. Eski Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa’nın eşi Prenses Nimet Hanım başkanlığında 20 Mart 1912 tarihinde Cemiyet’in Hanımlar Merkezi kurulmuştur. Hanımlar Merkezi kurulduktan sonra genel merkez ve idare heyeti üyeleri seçilmiştir. Yaptıkları çalışmalarla erkekler kadar hatta erkeklerden daha fazla hizmette bulunmuşlardır.⁴⁷ Rumeli göçmenlerine yardım eden, kimsesiz yoksul kadınları çalıştıran Cemiyet, onların eğitimleriyle de ilgilenmiştir. Hanımlar Merkezi ev ev dolaşarak yaralı askerlere ve hastalara bağış toplamıştır.⁴⁸ Cephe savaşan askerlerin yüz binleri geçen çamaşır, çarşaf ve sargı gibi ihtiyaçların büyük kısmını Hanımlar Merkezi dikmiştir.⁴⁹ Hastabakıcılık kurslarında eğitim gören hanımlar yaralıları tedavi etmişlerdir. Bununla da yetinmeyen hanımlar ülke genelinde kadının sosyal yapıdaki yerinin iyileştirilmesinde de oldukça önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hanımların yapmış oldukları bu çalışmalar Milli Mücadele yıllarında da devam etmiştir.⁵⁰

⁴⁶ Özbek, a.g.e., s. 318.

⁴⁷ Özeydin, 1987, a.g.e., s. 60.

⁴⁸ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908–1960)*, (Ankara:1998), s. 41.

⁴⁹ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 19.

⁵⁰ Mehmet Polat, “Hilal-i Ahmer’in Kuruluşu ve Teşkilatlanması”, (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ Üniversitesi, 2007), s. 38.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi 10.441 muhacire hırka, entari, çamaşır, çorap, havlu, çarşaf, yatak, yorgan gibi eşya dağıtarak muhacirlere yardımda bulunmuştur.⁵¹ Bunun dışında yeni doğum yapmış kadınlar için loğusa takımları hazırlayarak muhacirlere dağıtmışlardır. Sadece savaş alanında değil, sosyal yardımlarda da çok önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Özellikle İstanbul'da çıkan kolera salgını ile mücadele eden Hanımlar Merkezi hastalığın yayılmasını önlemek için uğraşan Sıhhiye İdaresi'ne yardımda bulunmuşlardır. Aksaray'da meydana gelen büyük yangında zarar gören halka yardım için hemen imdat heyetleri kurup yaralı vatandaşlara yardım etmiş, açıkta kalan halkın ihtiyaçlarını günlerce karşılamışlardır. Bununla yetinmeyen Hanımlar Merkezi, Cenevre'deki Kızılhaç Cemiyeti merkezine müracaat ederek Japonya, Amerika, Fransa, Portekiz, Macaristan, Romanya, Danimarka, Rusya ve Sırbistan Kızılhaç Cemiyeti'nden para yardımı talep etmiş ve bu talep sonucunda 5.000 liralık yardım temin etmişlerdir. Bu yardımı yangında zarar gören halka dağıtmışlardır.⁵² 1912 yılında kurulan Hanımlar Merkezi 1925 yılında kabul edilen yeni Nizamname gereği olarak 1925'te genel merkezle birleştirilmiştir.⁵³

4- Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Savaşlardaki Hizmetleri

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulması üzerinden çok zaman geçmeden İtalya Trablusgarp'a saldırmıştı. Bu savaş yeni kurulmuş olan Cemiyeti hazırlıksız yakalamıştır. Savaş mağdurlarına gerekli yardımı yapabilecek konumda olmamakla birlikte en azından bunları kısa zamanda örgütleyebilecek konuma gelmiş, kuruluşunu tamamlamıştır.⁵⁴ Cemiyetin ambarlarında hiçbir hazırlık olmadığı gibi kasasında sadece 10.000 lira parası bulunmaktaydı. Trablusgarp'taki ordu sıhhiye heyeti bütün hastane malzemelerini ve ilaçlarını sahilde bırakarak orduyla birlikte içi kısımlara çekilmiştir. Üstelik içeriye çekilen sıhhiye heyetindeki doktorlarda İtalyanlar tarafından esir alınmış bu durumda yaralı askerler çok zor durumda kalmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu durumu iyileştirmek için yoğun bir

⁵¹ H. Yıldırım Aġanoġlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Gôç*, (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001), s. 218.

⁵² Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 19.

⁵³ Mesut Çapa, "Kızılay", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt:25, (Ankara:2002), s. 546.

⁵⁴ Akgün ve Uluteğin, 1990, a.g..m., s. 20.

şekilde çalışmaya başlayarak Trablusgarp'a yardım göndermeye çalışmıştır. Gönderilecek yardım için Mısır, Hindistan, Bosna ve güney Afrika'dan önemli bağışlar gelmiştir. Bunun üzerine Doktor Kerim Sebati başkanlığında altı doktor ve on beş hastabakıcıdan oluşan bir yardım heyeti gönderilmiştir.⁵⁵ Hilal-i Ahmer Trablusgarp Savaş'ında Gıryan, Humus, Bingazi de hastane açarak savaşın yaralarını sarmaya çalışmıştır. Bu hastanelerde 3013 yaralı ve hastaya bakmıştır.⁵⁶

Trablusgarp Savaşı'ndan sonra Balkan Savaşı'nın patlak vermesi Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ni zor durumda bırakmıştı. Zaten yetersiz olan mali durum Balkan Savaşı'nda iyice kendini göstermişti. Bunun üzerine hemen çalışmaya koyulan Cemiyet ilk iş olarak kasasında bulunan 70.000 liranın 30.000 lirasını genel merkeze göndermek için, olağanüstü kongre düzenlenmiştir. Bu kongrede alınan kararlar; İstanbul'da Kadırğa, Darülfünun, Vefa, Demirkapı ve Yeniköy, Hadımköyü, Ispartakule, Ömerli, Selanik, Edirne, Üsküp, Çanakkale ve Gelibolu'da sabit hastane ve gerektiği zaman ordunun emrinde kullanılmak üzere seyyar hastane kullanılmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda Cambridge (Gülnihal) Hastane Gemisi'ni teçhizine ve muhacirler için hastane ve aş evleri açılmasına karar verilerek savaşın yaraları sarılmaya çalışılmıştır.⁵⁷

Balkan Savaşı beraberinde birçok felakete sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin geri çekilmesi sırasında kolera salgını çıkmış ve hızla yayılmıştır. Hastalığın ortaya çıkışında fiziki şartların büyük rolü olmuştur. Yağmurlu havalarda asker perişan halde geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yeme ve içmeleri düzenli olmadığı gibi yollarda da temiz su çeşmeleri yoktu. Bu zor şartlar altında binlerce asker kolera hastalığına yakalanmıştır.⁵⁸ O burhanlı ve zor günlerde Hilal-i Ahmer kolera hastalarının bakım, tedavi ve yemek işini üzerine alarak gerekli hazırlıkları yapmıştır. Koleranın yaygın olduğu bölgelerde yeni hastaneler açılarak bu hastanede görev yapan sağlık personeline çalışma koşullarının ağır olması maaşları % 50 zamlı olarak verilmiştir.⁵⁹

⁵⁵ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 20.

⁵⁶ Türk Ansiklopedisi, a.g.e., s. 89.

⁵⁷ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 98.

⁵⁸ Oya Dağlar Macar, **Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri**, (İstanbul:2010), s. 77.

⁵⁹ Özaydın, 1987, a.g.e., s. 98.

Savaş sırasında Bulgaristan'dan kaçan on binlerce Türk, muhacir olarak İstanbul'a ve Anadolu'ya akın etmişlerdi. Bir taraftan savaş yaralıları, diğer taraftan evsiz kalan muhacirler ülkeyi ve devleti çok zor durumda bırakmıştı. Öyle ki hasta sayısının çokluğundan İstanbul'da kışlalar ve karakollar dâhil birçok resmi bina hastane haline getirilmişti.⁶⁰ Hilal-i Ahmer Cemiyeti muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere aralıklarla olmak üzere toplamda 70.000 lira harcamıştır. Bunun dışında muhacirlere mali olarak da yardımda bulunarak aylık belirli miktarda para verilmiştir. 23 Aralık 1912 tarihi itibarıyla Cemiyet tarafından işeleri karşılanan muhacir sayısı 15.000 kişiye ulaşmıştır. Bu konuda Cemiyet çok önemli bir görev daha üstlenerek halk tarafından bağışlanan giyecek ve giyecekleri de muhacirlere ulaştırma da aracı rolünü üstlenmiştir.⁶¹

En şiddetli savaşların İstanbul ve çevresinde olması sebebiyle İstanbul'da daha fazla sayıda hastaneye ihtiyaç vardı. Cemiyet Dr. Besim Ömer Paşa'nın idaresinde olan Kadırga Doğumevi'nde 100, Darülfunun'da 600, bugün Vefa Anadolu Lisesi olan binada 150, Selanik'te 200, Üsküp'te 150 yataklı hastaneler kurdu. Edirne 'de 300 yatak alabilecek Küçük Zabitan Mektebi Hilal-i Ahmer'e kullanması için verilmiştir. İmzalanan Ateşkes Antlaşması'ndan sonra savaşın yeniden başlaması üzerine Gelibolu'daki Kızlar Mektebi'nde 50, Fransız Kız ve Erkek Mektebi'nde 120 yataklı hastaneler kurulmuştur. Bundan başka Çanakkale'de İdadi Mektebi ve İttihat ve Terakki Kulübü'nde 230 yataklı iki hastane açılmıştır. Savaşın yeniden başlamasından sonra Çanakkale ve Gelibolu,'da Cemiyet birer sabit ve seyyar hastane kurmuştur. Buradaki yaralıların İstanbul'a taşınması için "Osmanlı Seyr-i Sefain İdare-i Umumiyesi" ile 6 Şubat 1913 tarihli sözleşmeye göre Kemriç vapuru Cemiyet'in emrine verilmiştir. Vapurda gerekli değişiklikler yapılarak 350 yataklı hastane haline getirilmiştir. Tecrübeli doktor ve eczacıların bulunduğu vapur yüzlerce yaralıyı İstanbul'a taşımıştır.⁶²

I. Dünya Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti gerek cephede gerekse cephe gerisinde kurduğu seyyar ve sabit hastanelerle, gerekse İstanbul'da açtığı hastanelerle savaş yararlılarına oldukça önemli hizmetlerde bulunmuştur. Savaş yaralılarının bakıldığı "mecruhin" adı verilen hastanelere sağlık heyetleri

⁶⁰ y.a.g.e., s. 75.

⁶¹ Ağanoğlu, a.g.e., s. 218.

⁶² Özeydin, 1987, a.g.e., s. 94.

görevlendirdiği gibi sağlık malzemesi ve ilaç eksikliklerini de tamamlamaya çalışmıştır. Özellikle Çanakkale Savaşı sırasında olağanüstü şekilde hizmet vermiştir. Hiçbir hazırlığı olmadığı halde cepheden gelen yaralı askerler için hemen çalışmaya başlamış ve kısa süre içerisinde 550 yataklı 7 hastane açarak ülkenin en iyi doktorlarının burada çalışmasını sağlamıştır.⁶³ I. Dünya Savaşı sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti İstanbul'da Tıp Fakültesi, Beyoğlu, Taksim, Galata, Cağaloğlu, Kadırga ve Darüşşafaka'da hastane açmıştır. Bunların dışında Erzurum, Erzincan, Sivas, Samsun, Gelibolu, Şarköy, Tekirdağ ve Medine'de Cemiyete ait hastane açmıştır.⁶⁴ Erzurum, Erzincan, Kemah ve Kayseri'nin bir köyü olan Zencidere de nekahethaneler kurmuştur. Açılan bu nekahethanelerde şiddetli kışta göç etmek zorunda kalmış yardıma muhtaçlara ve yüzlerce yetimin barınma, yeme-içme, giyim ihtiyaçları karşılanmıştır.⁶⁵

Ayrıca Derince, Eskişehir, Ankara, Konya ve Ulukışla'da imdat mevkilerine de misafirhaneler oluşturmuşlardır. Bunların bir kısmı sonradan hastane haline getirilmiştir. "Gülnehal" ve "Edremit" vapurları da Hilal-i Ahmer tarafından kiralanarak hastane gemisi haline getirilmiştir. Şirket-i Hayriye'nin 60, 61 ve 23 numaralı vapurları da Hilal-i Ahmer gemileri olarak hasta ve yaralı taşıma işlerinde kullanılmıştır.⁶⁶

Harp yaralıları ve hastalarının dışında salgın hastalıklarla mücadele konusunda çok önemli çalışmalar yürütmüştür.⁶⁷ 1915 yılında Konya'da tifüs salgınıyla mücadele etmek için genel sağlık taraması yapmış ve hastalara parasız ilaç ve muhtaçlara çamaşır, sabun, naftalin gibi temizlik malzemesi dağıtmıştır. Cemiyetin sağlık heyeti gittiği her yerde halka aşı yapmıştır. Sivas ve Süveyş'te çiçek aşısı üretmeyi başararak çok önemli hizmette bulunmuştur. Ayrıca Sivas'ta salgın haline gelen kuduz hastalığı için bir laboratuvar kurarak aşı üretmiştir. Frengi ile de mücadele eden Cemiyet halka parasız ilaç dağıtmıştır. İzmir'de frengi, sıtma, tifüs, kolera, lekeli humma gibi salgın hastalıklara karşı mücadele etmiştir. Halka kinin dağıtılmış, çamaşırhaneler açılarak halkın çamaşırları dezenfekte edilerek

⁶³ Nil Sarı-Zuhal Özaydın, "I. Dünya Savaşında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları", II. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (İstanbul, 20-21 Eylül 1990), (Ankara:1990), s. 161.

⁶⁴ Türk Ansiklopedisi, a.g.e., s. 89.

⁶⁵ Özaydın, 2002, a.g.m., s. 694.

⁶⁶ Kızılay, a.g.e., s. 27-28.

⁶⁷ Türk Ansiklopedisi, a.g.m., s. 89.

salgın hastalıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Cemiyet Samsun'da bir laboratuvar kurarak Bafra'dan Trabzon'a kadar olan sahil kısmında sıtma hastalığı ile mücadele etmiştir. Arka arkaya gelen savaşlar, savaş sonucu İstanbul ve Anadolu'ya gelen binlerce muhacir, sıtma, frengi gibi bulaşıcı hastalıklar halkı zayıf düşürmüştü. Çoğu İstanbul'da olmak üzere halka parasız yemek dağıtımını yapmak için Cemiyet tarafından birçok aşhane açıldı.⁶⁸ İstanbul'un Topkapı, Üsküdar, Eyüp ve Fatih semtlerinde açılan büyük aşhanelerde Cemiyet'in kiraladığı çifliklerde yetiştirilen ürünler kullanılarak muhtaç birçok kişiye yemek verilmiştir.⁶⁹

I. Dünya Savaşı sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti ülke geneline yayılmış durumdaydı. Savaş zamanındaki zor şartları göz önüne alan Cemiyet doğu sınırındaki Hilal-i Ahmer merkezlerine eşya ve sıhhi malzemeler göndermeyi kolaylaştırmak, bütün teşkilatın yiyecek ihtiyacını şehir şartlarından daha uygun olan Anadolu'nun en verimli kaynaklarından sağlamak için Eskişehir'de büyük bir depo ile satın alma merkezi kurdu. Bu merkeze genel merkez üyelerinden Dr. İsmail Besim Paşa ile Muhlis Bey görevlendirilmiştir.⁷⁰

⁶⁸ Özyayın, 2002, a.g.m., s. 695.

⁶⁹ Türk Ansiklopedisi, a.g.m., s. 89.

⁷⁰ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 44.

İKİNCİ BÖLÜM: HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ, MİLLİ MÜCADELEDE

A- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

I. Dünya Savaşı'nın ardından imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin işi bitmek şöyle dursun, önemi her geçen gün artan bir kurum haline gelmiştir. Milli Mücadele yılları artık Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin hizmet ve fedakârlığının zirveye ulaştığı ve günde 24 saat çalıştığı en şerefli dönemi olmuştur.⁷¹ Önce İzmir'in ardından da İstanbul'un işgali ve daha sonra da meydana gelen İstiklal Savaşı'nda Cemiyetin önemi çok daha iyi anlaşılmıştır.

İstanbul Hükümeti ile Ankara Hükümeti arasındaki sorunlar Cemiyetin çalışmasını olumsuz yönde etkilemiştir. İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu ile olan bağlantının kesilmesi Anadolu'ya yardım ulaşmasını engellemiştir. Bu olumsuzluklara rağmen Milli Mücadele Dönemi'nde Cemiyet çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Büyük Taarruz'dan önceki savaşlarda hastaneler açmış, vapur kiralayarak doktorların Anadolu'ya geçmesini sağlamıştır. Orduya ilaç ve tıbbi malzemeyi yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından tedarik edilmiştir. Savaş boyunca Cemiyet maddi ve manevi yardımlarını esirgememiştir. 1922–1924 yılları arasında Batı Anadolu'da işgale uğrayan şehirlere de yardım elini uzatan Cemiyet Uşak, Bilecik, Eskişehir, Bursa ve İzmir'de bulunan sağlık heyetleri, muhtaçlara gıda ve elbise yardımında bulunmuştur. Ayrıca açıkta kalanlar için 5.831 mesken yapılarak 20.000 kişinin barınma ihtiyacını karşılamıştır.⁷²

⁷¹ Türk Ansiklopedisi, a.g.m., s. 89.

⁷² Özaydın, 2002, a.g.m., s. 695.

Bu dönemde Anadolu'daki en büyük eksikliklerden biri de doktor sayısının yetersiz olmasıdır. Başlangıçta kendi imkânlarıyla Anadolu'ya geçen doktorlar yetersiz kalınca bu geçişlerin bir düzene girmesi gündeme gelmiştir. Alınan kararla, Anadolu'ya geçmeye hazır olduğu düşünülen doktorlara gizli çağrı yapılmıştır. Gizli çağrıyı alanlar Cemiyetin İstanbul temsilciliğine başvurmuştur. Cemiyet bu başvuruları Anadolu'daki, muhacirlere sağlık yardımı için oluşturulan ekiplerin içine yerleştirmiştir. Bu yolla Anadolu'ya geçen doktorlar beraberinde getirdikleri tıbbi malzemeleri ve I. Dünya savaşından kalma sağlık araç gereçleri çeşitli yollarla Ankara'ya ulaştırıyor oradan da askeri birliklere dağıtmıştır.⁷³

Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Hamid (Hasancan) Bey'in verdiği bilgiler göre, Hilal-i Ahmer 1921 yılından itibaren Anadolu'daki Kuva-yi Milliye birliklerine önemli yardımlarda bulunmuştur. Anadolu'ya gönderilecek yardımın düzenli bir şekilde yapılması için Samsun ve İnebolu'da iki sevkiyat merkezi açılmıştır. İnönü Zaferi'yle beraber İnebolu'ya 2059 Samsun' a ise 1408 balya sağlık malzemesi göndermiştir. Gönderilen bu malzemeler I. Dünya Savaşı'ndan Hilal-i Ahmer depolarında kalan eşyalardır. İki ay içinde Anadolu'ya altı kabile olmak üzere 122 doktor ve eczacı sağlık malzemeleriyle birlikte gönderilmiştir. Bu doktor ve eczacılar Hilal-i Ahmer'in açtığı hastane ve dispanserlerde görev almışlardır.⁷⁴ 33.172 yaralı ve hastanın tedavi edildiği birçok Hilal-i Ahmer hastaneleri o günün ulaşım şartları ile malzeme ve ilaç kıtlığına rağmen başarılı hizmetlerde bulunmuştur.⁷⁵ Bu büyük başarının sırrı İstiklal Savaşı'nı Türk milletinin bütün varlığı ile desteklemiş olmasıdır. Halkımız İnönü, Sakarya ve Başkomutanlık Zaferleri'nde Cemiyet için o kadar önemli yardımlarda bulundular ki bu güçle tüm zorlukları yenebilmiştir. Zaferler sırasında Anadolu'da yapılan kutlamalara İstanbul'da destek vermiş, mitingler düzenlemiş ve Anadolu'ya göndermek üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti için önemli miktarda para toplamışlardır.⁷⁶ Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra

⁷³ Gencay Gürsoy, "Sağlık", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 7, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), s. 1720.

⁷⁴ Metin Ayışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2004), s. 170.

⁷⁵ *Türk Ansiklopedisi, a.g.m.*, s. 89.

⁷⁶ Durmuş Yalçın ve Diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti*, Cilt: I, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005), s. 284.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti teşkilatında birlik sağlanmıştır. Bütün merkez ve şubeler İstanbul Genel Merkezi'ne bağlanarak Ankara Merkezi kapatılmıştır.⁷⁷

B- TÜRKİYE HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

1877 yılından beri faaliyet gösteren Cemiyet Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadelede Dönemi'nde gerek cephe gerisinde gerekse memleket içinde yaptığı hizmetlerle çok önemli yardımlarda bulunmuştu. Fakat vatanın kurtarılması ile sonuçlanan Milli Mücadele'nin sonunda Cemiyet yorgun ve tüm kaynaklarını tükenmiştir.⁷⁸

Cumhuriyetin ilanından sonra Cemiyet Türk milletinin hayırseverliği sayesinde ve Cumhuriyet'in verdiği güçle hızla toparlanmaya başlamış ve memleketin gelişmesi için önemli görevler üstlenmiştir. 1923 yılında toplanan genel kurul kararıyla Cemiyet'in ismi "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir.

Bu dönemde Cemiyet'in karşılaştığı sorunlar:

- 1- Teşkilatı milli sınırlar içinde yeni şartlara uygun olarak değiştirip, çalışmalarını ve gelir kaynaklarını yeniden düzenlemek,
- 2- Sağlık malzemelerini temin ederek savaş durumuna hazır hale getirmek,
- 3- Barış dönemindeki hizmetlerine ve yardım işlerini düzenlemek,⁷⁹ olarak üç madde halinde toparlamak mümkündür.

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ni bekleyen hizmetlerin en önemlisi mübadele ve muhaceret işleri olmuştur. 24 Temmuz 1923 yılında Türkiye'nin en önemli siyasi barış anlaşması olan Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Lozan Antlaşması'nın önemli bir sonucu da Yunanistan'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumların mübadele edilmesi konusu olmuştur. İstanbul'da yaşayan Rumlar hariç tutularak Anadolu'daki ve Trakya'daki Türkler ile Batı Trakya'da yaşayan Türklerin

⁷⁷ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914–1925)*, (Ankara: 2009), s. 41–42

⁷⁸ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 62.

⁷⁹ y.a.g.e., s. 62.

yerleri değiştirilmiştir.⁸⁰ Lozan Antlaşması'nda kabul edilen değişim sözleşmesine göre gelmesi beklenen yaklaşık 400.000 muhaciri kapsayan muhacirlerin barınma, taşınma ve sağlık hizmetleriyle ilgilemek için Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Bu zor görevi Cemiyet ile paylaşan Mübadele İmar ve İskân Vekâleti Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile 6 Mart 1924'te bir anlaşma imzalanmıştır.⁸¹

Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1923 yılında gelen muhacirlerin iskân mıntıklarındaki ekipleri aracılığıyla muhacirlerin Türkiye'ye getirilmeleri ve yerleştirilmelerinin sağlanması sürecinde üzerine düşen görevi yerine getirmek için çalışmalara başlamıştır. Öncelikli konu maddi yardım nasıl sağlanacağı konusuydu. Yapılan işin ne kadar önemli olduğunun farkında olan hükümet harekete geçerek Hilal-i Ahmer Cemiyeti için kaynak ayırdı.⁸² Muhacir işlerinde kullanılmak ve yardıma muhtaç olan muhacirlere dağıtılmak üzere 500.000 liralık maddi yardımda bulunmuştur.⁸³ Hilal-i Ahmer Cemiyeti sefalet içindeki muhacirler için aşhaneler açmış ve ihtiyaç sahiplerine parasız ilaç dağıtmıştır.⁸⁴ Hilal-i Ahmer Cemiyeti muhacirler için iane ve sağlık hizmetlerinden başka, taşıma ve muhacirleri yerleştirme işleri içinde girişimler de bulunmuştur. Hastane, poliklinik, aşhaneler açmış ve çadır, kamyon gibi araçların alımını gerçekleştirerek hazırlıklarını tamamlamaya çalışmıştır. Ülkenin değişik yörelerinde İmdad-ı Sıhhi Heyetleri açılarak çalışmaya başlamıştır. Özellikle Samsun, İzmir, Antalya, Mersin gibi muhacirlerin indirilecekleri şehirlerde salgın hastalıkları önlemek amacıyla hazırlıklar yapılarak serum ve aşı depolanmıştır.⁸⁵

Savaş sırasında işgal bölgeleri olan şehirler işgalden kurtulmuş olmalarına rağmen şehirler harap halde insanlar ise açlık ve yoksulluk içindeydi. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu bölgelere imdat heyetleri göndererek halkın yardımına koşmuştur. Bu heyetler halka 30 bin yorgan ve battaniye, giyecek ve yiyecek dağıtarak zor kış

⁸⁰ Tuncer Baykara, *Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, (İstanbul: İQ Yayınları, 2006), s. 83.

⁸¹ N. Yücel Mutlu, *Lozan'da Mübadele veya Memleketin Türk Nüfusunun Arttırılması*, (Ankara, 2005), s. 180.

⁸² Kemal Arı, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923–1925)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000), s. 67–68.

⁸³ *y.a.g.e.*, s. 68.

⁸⁴ Sarı ve Özaydın, 1990, *a.g.m.*, s. 167.

⁸⁵ Arı, 2000, *a.g.e.*, s. 68.

şartlarında halka yardımcı olmuştur. Ayrıca dispanserlerde muayene ve tedaviye devam etmiştir.⁸⁶

1923-1924 yılları arasında İç Anadolu bölgesinde özellikle Afyonkarahisar, Eskişehir, Kütahya bölgesinde büyük bir kıtlık yaşanmış ve bu şehirlerdeki halk açlıkla karşı karşıya kalmıştır. Cemiyet bu durum karşısında hemen harekete geçerek bu bölgeye un, fasulye, Amerikan bezi gibi malzemeler göndererek halkın ihtiyaçlarını karşılamıştır. 1923 yılında çocuklar için önemli hizmetlerde bulunan Cemiyet'in Hanımlar Merkezi Sıhhi ve İctimai Muavenet Teşkilatı oluşturarak muhtaç çocuklara yardım etmişlerdir. Bu dönemde yine salgın hastalıklarla mücadelede devam edilmiş hasta olan halka ücretsiz ilaç dağıtılarak dispanserler açılmıştır. Deprem, yangınlarda da halkın yardımına koşan Cemiyet felaketler sonucunda muhtaç olan halkın ihtiyaçlarını karşılamıştır.⁸⁷

Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ndeki en büyük değişiklik 1925 yılı genel kongresinde yapılmıştır. 17 Temmuz 1925'te İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda yapılan kongreye 150'den fazla üye katılmıştır. 4 Ağustos 1925'te Cemiyetin Esas Nizamname'de yeni düzenlemeler yapılarak 134 maddelik yeni Nizamname kabul edilmiştir.⁸⁸ İdare heyeti başkanlığına Dr. Refik Saydam seçilmiştir. Dr. Refik Saydam ülkenin içinde bulunduğu acı ve üzüntülü yıllarında yetişmiş ve yoktan var edilen bir ülkenin ayağa kalkması için sonsuz özveriyle çalışmıştır.⁸⁹ Refik Saydam Cemiyetin başına geçtiği zaman Sağlık ve Sosyal Yardım bakanı görevindeydi ve ülkenin sorunlarının ne olduğunu çok iyi biliyordu. 8 Ağustos 1925'te Cemiyet'in başkanlığını kabul ettikten sonra Cemiyet ile ilgili çok önemli hizmetleri olmuştur. Ülke çapında Cemiyet'in teşkilatlanmasını sağlayarak ve üye sayısını hızla arttırmıştır. Ulusal ve uluslararası alanda Cemiyetin saygınlığını arttırmıştır. Hastabakıcı okulu olarak açılan okulu yenileyerek hemşirelik eğitim müessesesi haline getirmiştir. Ayrıca Kızılay Gençlik Teşkilatı'nı oluşturmuş ve Hereke'de ilk gençlik kamp merkezini açmıştır.⁹⁰ 13 Eylül 1925 yılında genel merkez Ankara'ya nakledilmiştir. Merkezin Ankara'ya taşınmasından sonra

⁸⁶ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 69.

⁸⁷ y.a.g.e., s. 69.

⁸⁸ Çapa, 2002, a.g.m., s. 546.

⁸⁹ Erdem Aydın, *Türkiye'de Sağlık Teşkilatlanması Tarihi*, (Ankara: Natürel Yayınevi, 2002), s. 33.

⁹⁰ Kemal Demir, "Kızılay Genel Başkanı Kemal Demir'in Konuşması", *Refik Saydam (1881-1942), Ölümünün 40. Yılı Anısına*, (Ankara: Sağlık ve Sosyal Bakanlığı Yayınları, 1982), s. 76-78.

İstanbul'un neredeyse tüm semtlerinde şubeler açılmıştır. Bu yıl İstanbul'da bulunan ambar Eskişehir'e taşınmıştır.⁹¹

1926 yılında Cemiyet için yeni atılımlar yapmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, 1926 yılında Meclis açılış konuşmasını yaparken Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ne kadar önemli bir kurum olduğunu ve halkın bu kurumu desteklemesi gerektiğini söyleyerek Cemiyet'in gelişmesini teşvik etmiştir. Mektup, telgraf, kartpostallar üzerine milli ve dini bayram günlerinde Hilal-i Ahmer Şefkat Pulu yapıştırma hakkı 8 Haziran 1926 tarihli kanunla kabul edilmiştir. Hilal-i Ahmer'in bayramlarda çıkardığı gazete sayısının yükseltilmesi ve Cemiyet'in Gençlik Kolları'nın kurulması da bu yılda yapılan yeniliklerdendir. Afyonkarahisar maden suyunu işletme hakkını 60 yıl süreyle Cemiyet'e verilmiştir. Cemiyet daha çok gelir sağlamak, için yeni girişimlerde bulunmuştur. Cemiyet yıl içinde meydana gelen felaketlerde halkın yardımına koşarak yaralarını sarmaya çalışmıştır. Sadece yurt içinde değil yurt dışındaki Türkler içinde yardımda bulunan Cemiyet Rusya'daki esirlerin vatana dönmeleri için Moskova elçiliğimiz aracılığıyla 11.850 lira yollamıştır. Bu yıl Cemiyet için oldukça verimli geçmiştir. Çok sayıda yeni şubeler açılarak üye sayısını önemi oranda arttırmıştır.⁹²

1927 yılında Cemiyet kendi bünyesinde çalışan memurların geleceğini garanti altına almak için Memurlar Nizamnamesi hazırlamıştır. Az çalışan ya da çalışmayan şubeleri canlandırmaya çalışmıştır. 1927 yılı Cemiyet'in kuruluşunun 50. yılı olduğu için bütün ülkede çeşitli etkinliklerle 23 Aralık 1927 yılında kutlanmıştır. Bunun dışında hastabakıcı yetiştirmek için okul dışında İstanbul'da kurslar açılmıştır. Oyun kartlarının gelirleri de 21 Haziran 1927 yılında çıkan bir kanunla Cemiyet'e bırakılmıştır. Yine felaketlerde halkın yardımına koşarak muhtaçlara yardım etmiştir.⁹³

⁹¹ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 69.

⁹² y.a.g.e., s. 70.

⁹³ y.a.g.e., s. 70.

C- HİLAL-İ AHMER BEŞİNCİ SİHHİ İMDAT HEYETİ

Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkez ve şubeler dışında Anadolu'da bazı sağlık kurumları ve imdat heyetleri oluşturmuştur. İmdat heyetleri; Hilal-i Ahmer Merkezi tarafından atanmış birer yöneticiye bağlı olarak çalışan doktor, hastabakıcı ve sağlık görevlilerinden oluşmaktadır. Bu heyetler öncelikle görev bölgelerindeki yaralı ve hastaların bakımından sorumluydular. Düşmandan zarar görmüş halka ilaç, sağlık malzemesi, yiyecek-içecek gibi tüketim malzemeleri dağıtmışlardır. Gerektiğinde hasta ve yaralıları kara veya deniz yoluyla nakletmenin yanı sıra hastalara psikolojik destek de vermişlerdir.⁹⁴ 1920 yılının başlangıcında birinci Trabzon, dördüncü Akhisar, beşinci Nazilli, altıncı Alayşehir, yedinci Adana ve sekizinci Karamürsel İmdat Heyetleri bulunmaktaydı.⁹⁵

Antalya, Sıhhi İmdat Heyetleri'nden beşincisi olan Nazilli Heyeti'nin sorumluluk sahası içinde bulunmaktaydı. Hilal-i Ahmer Beşinci Sıhhi İmdat Heyeti Yunan zulmünden kaçan muhacirlerin sağlık sorunları ile ilgilenecek çeşitli yörelerde dispanserler açmışlardır.⁹⁶ Yunan işgalinden kaçan 70 bin kadın çocuk ve ihtiyarın sığındığı Nazilli civarına 13 Ağustos 1919'da üç doktor ve birkaç sağlık memurundan oluşan bir ekip İmdat Heyeti olarak Nazilli'ye gönderilmiştir. Heyet ilk iş olarak Nazilli de bir dispanser açıp hasta tedavisine başlamış ve gelen muhacirler içinde giyecek ve yiyecek dağıtmıştır. Gelen muhacirlerin sayısının artmasıyla civar yerlerde de dispanser açmıştır. Aynı zamanda vatanın kurtuluşu için faaliyet gösteren Kuva-yi Milliye birliklerine de sağlık malzemesi temin etmiştir. Heyet cepheden gelen yaralı askerler için kısa sürede çok sayıda hastane açarak askerlerin tedavisini yapmıştır. Cephe gerilere çekilince İmdat Heyeti merkezini Dinar'a almak zorunda kalmıştır. Bozulan teşkilatın yeniden kurulmak için olağanüstü şekilde çalışan heyet 24 saat içinde Dinar'da bir dispanser açarak yaralı askerlerin tedavisine kaldığı yerden devam etmiştir. Denizli'de de Nazilli'den kalan

⁹⁴ Seçil Karal Akgün ve Murat Uluteğin, **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a**, (Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2002), s. 252.

⁹⁵ Çapa, 2009, a.g.e., s. 41.

⁹⁶ Akgün ve Uluteğin, 2002, a.g.e., s. 259.

malzemelerle bir dispanser açılarak hasta tedavisine başlanmıştır.⁹⁷ Nazilli heyetinin yükü savaş ve cephe alanı genişledikçe artmıştır.⁹⁸

Tablo 1. Hilâl-i Ahmer Beşinci İmdat-ı Sıhî Heyeti'nin 1919-1920 yılları arasındaki teşkilatlanması şu şekildedir:⁹⁹

Antalya	: Bir Laboratuar, Bir Dispanser
Burdur:	: Elli Yataklı Bir Hastane, Bir Dispanser
Denizli:	: Bir Dispanser
Çine:	: Otuz Yataklı Bir Hastane
Söke:	: Bir Dispanser
Bağarası	: Bir Dispanser
Koçarlı	: On Yataklı Bir Hastane ve Bir Dispanser
Bozdoğan	: Bir Dispanser
Yenipazar	: On Yataklı Bir Revir ile Bir Dispanser
Köşk	: Bir Dispanser (1920)
Balyanbolu:	Bir Dispanser

Açılan bu dispanserler ve hastanelerde yaklaşık 100 bin muhacirin tedavisi yapılmıştır. Bir süre sonra durumları düzelen muhacirlerin daha içlere göç etmesiyle sayıları yarı yarıya düşmüştür. Bu durumda Yenipazar, Bozdoğan ve Bağarası'nda bulunan dispanserler kapatılmış ve Burdur'da kurulan hastanenin malzemeleri askeriye devredilmiştir.¹⁰⁰

Hilal-i Ahmer Beşinci Sıhî İmdat Heyeti ismi altında iki yıla yakın süreyle çalışmış olan bu heyetin hastanelerinde tedavi edilen hasta sayısı 2772, dispanserlerde tedavi edilen ve ilaç verilen hasta sayısı ise 90.233'tür.¹⁰¹ Beşinci İmdat-i Sıhîye Hastaneleri ve Dispanserleri Eylül 1919 ile Eylül 1921 yılları

⁹⁷ y.a.g.e., s. 58.

⁹⁸ Ayıışı, a.g.e., s. 171.

⁹⁹ OHAC Ankara Heyeti Murahhası TBMM'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, (İstanbul: Matbaa-i Ahmed, 1338), s. 60.

¹⁰⁰ y.a.g.e., s. 32.

¹⁰¹ Hacifettahoğlu, a.g.e., s. 120.

arasında 77.325 liralık masrafları olmuştur. Ancak savaşın yoğunlaşması üzerine heyet görevine son vermek zorunda kalmıştır.¹⁰²

Tablo 2. Hilâl-i Ahmer Beşinci İmdat-ı Sıhî Heyeti Dispanserlerine Ait Hasta Sayısı İstatistik Özeti¹⁰³

İSİMLER	1920	1921	TOPLAM
Köşk	1142	1142
Söke	3498	3498
Çine	664	7406	14046
Koçarlı	8084	2833	10917
Yeni Pazar	8415	5220	13635
Bozdoğan	72	1812	1884
Bağarası	2120	2120
Dinar	5038	1557	6595
Denizli	3372	3372
Burdur	10699	11593	22292
Antalya	4088	4088
Nazilli	5409	5409
Balyanbolu	1235	1235
TOPLAM	46734	43499	90233

Hilal-i Ahmer Beşinci Sıhî İmdat Heyeti yaptığı çalışmalardan dolayı Sıhhiye ve Muaveneti ve İctimaiye Vekâleti tarafından bir tebrik ve teşekkür mektubu almıştır.¹⁰⁴

¹⁰² y.a.g.e., s. 114.

¹⁰³ y.a.g.e., s. 119.

¹⁰⁴ y.a.g.e., s. 59.

D- HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ BEŞİNCİ İMDAD-I SİHHİ HEYETİ ANTALYA LABORATUARI

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdad-ı Sıhhi Heyeti savaşın şiddetlendiği dönemde görevine son vermesine rağmen, Antalya Laboratuvarı çalışmalarına devam etmiştir. Antalya Laboratuvarı'nda binlerce muayene ve tahlil yapılmıştır. Antalya'da bulunan laboratuvar sayesinde halk en küçük bir ateş yükselmesinde bile küçük bir cam kırığının üzerine aldığı kanı laboratuvara getirerek hasta olup olmadığını anlayabiliyordu.¹⁰⁵

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti Antalya Laboratuvar Müdürlüğü'nü 1920-1921 yılları arasında Dr. Reşit Galip Bey yapmıştır. Antalya'da salgın hastalık oldukça yaygın olduğu bu dönemde Dr. Reşit Galip Bey oldukça önemli çalışmalar yapmıştır.¹⁰⁶ O sıralarda Antalya iskelesinde bulunan karantina binasının alt katında özel güvenlik birimi bulunuyordu.¹⁰⁷ Kesin olmamakla birlikte karantina binasının içerisinde Antalya Beşinci İmdat-ı Sıhhiye Heyeti'nin Laboratuvarının da bulunduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁸

Antalya İmdad-ı Sıhhiye Heyet'i sadece Antalya'da yaşayan halk için değil aynı zamanda diğer İmdad-ı Sıhhiye Heyet'leri içinde çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle Adana'da bulunan imdad heyeti ile devamlı iletişim halinde olmuş ve 1927 yılında Adana'da bulunan İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'ne, elinde bulunan levha ve malzemelerin ne kadarı mümkünse zimmetli olarak göndermesini istemiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ y.a.g.e., s. 61.

¹⁰⁶ Muhammet Güçlü, **Dr. H. Burhanettin Onat ve Hayatı (1894–1976)**, (Antalya: ATSO Kültür Yayınları, 2004), s. 25.

¹⁰⁷ Mustafa Oral, "Kurtuluş Savaşı'nda Antalya'da İstihbarat ve Propaganda", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyum Bildirileri**, Cilt: I, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007), s. 41.

¹⁰⁸ Mustafa Sargun, Emekli Tarih Öğretmeni ile yapılan "Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti" konulu görüşme (Antalya: Aralık 2009).

¹⁰⁹ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:182" (1927).

1-Dr. Reşit Galip

1893 yılında Rodos'un Hamza Bey köyünde doğmuştur. Reşit Galip Bey'in İlk ve ortaokulu Rodos'ta, liseye de 1908'e kadar İzmir'de devam ettikten sonra iki sene Rodos'ta Frerlerin St. Jean-Baptiste kolejine gitmiştir.¹¹⁰ 1911'de Tıbbiyeye giren Reşit Galip, üçüncü sınıfta iken gönüllü olarak balkan savaşına katılmış, doktor yardımcısı olarak Üçüncü Tahkim Mıntıkası'nda görev almıştır. Dördüncü sınıfta iken I. Dünya Savaşına yine gönüllü olarak çalışmıştır. Kafkas Cephesinde, Teşkilatı Mahsusa'da tümen, tabur doktorluğunda, 30. Tümen sıhhiye bölümünde Üçüncü Kolordu Nekahethanesi doktorluğunda da bir buçuk yıl hizmet etmiştir. Mayıs 1917'de diplomasını almış, daha sonra asker olmasına rağmen Tıp Fakültesi'nde asistanlığa alınmıştır. Dört beş ay sonra ordudan istenilerek Şam'da kurulan Hıfzıssıhha Müessesesine tayin edilmiştir. 2 Nisan 1919 sağlık durumundan dolayı askerlikten emekli olmuştur.¹¹¹

I. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen ortamda vatana bütün varlıklarıyla bağlı, idealist bazı gençler 25 Kasım 1918'de "Köycüler" adıyla bir Cemiyet kurmuşlardı. Artık sivil bir hekim olan Reşit Galip kurulan bu Cemiyetin dört numaralı ismi ve en çok çalışkan üyesiydi. Köylere yerleşerek fedakâr bir şekilde çalışmayı amaç edinen bu Cemiyetin üye sayısı ancak 15 kişiden oluşmaktaydı. Reşit Galip işte bu Cemiyet çalışmaları için 1919'da Tavşanlı'ya gitmiştir. Burada Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanlığı da yapmış olan Reşit Galip Köycüler Cemiyeti'nin dağılmasından sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti için çalışmaya başlamıştır.¹¹²

Milliyetçi muhacirlere sağlık ve içtimai yardımda bulunmak üzere kurulmuş olan Hilal-i Ahmer Beşinci İmdadı Sıhhiye Heyeti Başhekimliği yapmış olan Reşit Galip, bu civarda bulunan yüz bin felaketzede vatandaşın yardımına koşan heyette bir yıldan fazla süreyle çalışmıştır. Burdur, Antalya, Aydın ve Denizli'de görev yapmış, dokuz dispanser, iki hastane ve Antalya Laboratuvarı'nı başarılı bir şekilde idare etmiştir. Daha sonra Sağlık Bakanlığı emrinde Hıfzıssıhha Müdür Muavini, İstatistik Müdürü ve Antep Sağlık Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Sağlık

¹¹⁰ Ahmet Şevket Elman, **Dr. Reşit Galip**, (Ankara: Yeni Matbaa, 1953), s.11-12.

¹¹¹ y.a.g.e., s. 12.

¹¹² y.a.g.e., s. 13.

nedeniyle Mersin'e yerleşen Reşit Galip burada 1 Ocak 1924'te resmi görevden ayrılmıştır. Mersin'de hem Ticaret Lisesi'nde sağlık dersleri öğretmenliği yapmış hem de "Mersin" gazetesinde başyazar olarak makaleler yazmıştır. 30 Ocak 1924'te Sekizinci Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk delegeliğine tayin edilmiştir. Mersin ziyareti sırasında Mustafa Kemal Paşa Reşit Galip'e milletvekili olması için öneride bulunmuştur.¹¹³ Bu öneriyi dikkate alan Reşit Galip 10 Ocak 1925'te Aydın milletvekili olarak da meclise girmiştir. Daha sonra Dr. Reşit Galip Atatürk'ün isteğiyle Serbest Fırka'ya girmiştir. Milletvekili seçildikten sonra İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiş ve bu mahkemeler kaldırılana kadar bu görevini sürdürmüştür. Bu arada iki yıl kadar Türk Ocakları başkanvekilliği yapmıştır. Nisan 1930'da Türk Ocakları merkez heyetine bağlı olarak kurulan "Türk Tarihi Tetkik Encümeni" nin Umumi Kâtipliği'ne seçilen Reşit Galip Türk Tarih Kurumu kuruluş çalışmalarında da görev almıştır.¹¹⁴ Halkevlerinin açılmasında da önemli katkıları olmuştur. 19 Mart 1933 yılında Maarif Vekâleti'ne atanmış, 13 Eylül 1933 yılında bu görevinden istifa etmiştir. Raşit Galip 4\5 Mart 1934 yılında Ankara'da vefat etmiştir.¹¹⁵

a-Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdad-ı Sıhhi Heyeti Antalya Laboratuar Müdürlüğü

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti Antalya Laboratuar Müdürlüğü'nü 1920-1921 yılları arasında Dr. Reşit Galip Bey yapmıştır. Beşinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti'nin önce ikinci başkanlığı daha sonra da başhekim olarak görev yapmıştır. Başhekimliği sırasında Antalya halkı için çok çalışan Reşit Galip'in hastalarının çoğunu köylüler oluşturuyordu. Sapsarı yüzlü ve şiş karınlı çocukları birer birer muayene salonlarına yığıp, sabahtan akşama kadar onlarla uğraşıp tedavilerini yapmıştır.¹¹⁶ Antalya'da sadece hekim olarak görev yapmadığını aynı zamanda Dâr-ül Muallim okulunda da hocalık yapmıştır. Kısa süren hocalığından

¹¹³ Metin Özata, *Atatürk ve Tıbbiyeliler*, (İzmir: 2009), s.379.

¹¹⁴ *y.a.g.e.*, s. 12-13.

¹¹⁵ *y.a.g.e.*, s. 14.

¹¹⁶ *y.a.g.e.*, s. 51.

sonra Reşit Galip Hilal-i Ahmer'le Söke'ye gitmiştir. Daha sonra tekrar Antalya'ya dönmüştür.¹¹⁷

1920 yılında Söke ve Kuşadası'nda görülen veba hastalığı hakkında çok önemli gözlemlerini yazarak hastalığın neden meydana geldiğini araştırmıştır. Yaptığı araştırma sonucunda vebanın Rodos Adasından gelen gemilerdeki farelerden geldiğini tespit etmiş ve bu durumda yapılması gerekenler hakkında bir rapor hazırlamıştır. Hazırladığı raporu Sağlık Bakanlığına göndermiştir. Sağlık bakanlığı da 10 Şubat 1921'de Sıhhiye Vekili ve Hilal-i Ahmer Kâtibi Umumisi Doktor Adnan Bey adına Antalya Hilal-i Ahmer bakteriyologu Reşit Galip Bey'e diye başlayan telgrafında Kuşadası ve Söke'de veba mücadelesiyle ilgili gönderdiği raporu çok yararlı bulunduğunu belirterek teşekkür etmiştir.¹¹⁸

Antalya'da salgın hastalığın oldukça yaygın olduğu Milli Mücadele Dönemi'nde Dr. Reşit Galip Bey 1920 yılında Sıhhiye Vekâletine Antalya'da görülen sıtma hastalığı ile ilgili bir rapor göndermiştir. Bu raporda;

*Antalya'da insanların % 75'nin sıtmalıdır. Zenginlerin değirmenlerini çevirmek tarlalarını sulamak suretiyle köylüler sıtmaya yakalanmakta ve eriyip gitmektedir. Buna çare olarak şimdilik Antalya'nın beş ayrı mıntkasında beş tane sıtma ile mücadele merkezi açmak, her birinde bir doktor, bir hademe, bir mikroskop, boyama araçları ve beş yatak temin edilmeli. En gerekli on ilaç ile özellikle kininden ibaret bir eczane eklenmeli. Her bir merkezin görevi hastaları takip etmek, kinin dağıtmak ve devamlı kan muayenesi yapmaktır. Bunlar 20 bin bütçe ile temin edilir. Aynı teşkilat frengi ile de mücadele eder. Eğer bu para Devlet bütçesinden temin edilmezse Antalya Limanından her sene ihraç edilen eşyadan yüz kuruşta beş para mücadele-i sıhhiye zammı diye para almalı. Antalya Limanı'na senede 16 milyon liralık mal ihraç edilmektedir. Bu suretle 20.000 lira temin etmiş oluruz. Eğer ihraç edilen malın her yüz kuruşundan bir kuruş alınsa 160.000 lira tutar ki bu para ile her sene bataklık kurtarılabilir.*¹¹⁹ Reşit Galip'in gönderdiği bu rapor; dönemde sıtma hastalığının ne kadar yaygın olduğunu göstermesi ve salgının önlenmesi için yapılması gerekenleri açıkça belirtmiştir.

¹¹⁷ y.a.g.e., s. 106.

¹¹⁸ Ahmet Şevket Elman, Dr. Reşit Galip, (II. Kitap. Ankara: Yeni Matbaa, 1955), s. 217-219.

¹¹⁹ Elman, 1955, a.g.e., s. 216.

Hekim olarak mesleğindeki başarısının yanında Reşit Galip “bilim insanı” olarak da oldukça başarılı işler yapmıştır. Dr. Reşit Galip tarafından geliştirilen yeni yöntem sıtma hastalığının teşhis ve tedavisinde çığır açmıştır. Laboratuvar araştırmalarında ve bilhassa sıtmalı kanların muayenesinde değerli bir boya olan Gimza eriyiği usulü diye bilinen boyama usulünde sonucun çok geç öğrenilmesi acil durumlarda işe yaramaması ve bazen tortu vererek hazır ilacı bozması gibi zararları, Doktor Reşit Galip Bey tarafından değiştirilen usul sayesinde giderilmiştir. Bu yeni yöntem; Uygun miktarda damıtık eter ve saf alkol alınır (kükürtlü eter kullanılabilir) boyanacak hazır ilacın üzerine iki damla bu tespit eriyiğinden ve hemen sonra iki damla gimza eriyiğinden damıtıldıktan sonra her iki eriyiğin yekdiğerine karıştırılacak tarzda ilacı parmaklar arasında tahrik edilir. Bir dakika zarfında hem fiili tespit hem de fiili boyama son bulmuş olur. Daha sonra muslukta bol su ile yıkanarak muayeneye arz edilir. Alyuvarları lüzumundan fazla boyamamak için laboratuvar camını hemen yıkamak lazımdır.¹²⁰Bu yeni yöntem sayesinde hastalığın teşhisi daha da kolaylaşmış ve tedaviye erken başlandığı için salgın şeklinde ilerleyen hastalığın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Sıtma mikrobunun boyanması için mevcut yöntemleri geliştirilen bu yeni yöntemi Sağlık Bakanlığı kabul ederek 10 Kasım 1920 ve 9415\58 numaralı emirle ile bütün yurtda uygulanması için genelge yayınlamıştır. Özellikle mikropların daha çabuk boyanması ile ilgili yaptığı çalışmalardan dolayı teşekkür name ve takdirname almıştır.¹²¹ Bulduğu bu yeni yöntem Sağlık Bakanlığı tarafından Avrupa’ya ajansla haber verilmiştir.¹²²

Dr. Reşit Galip, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdad-ı Sıhhi Heyeti’nin Antalya Laboratuvarı müdürü olarak görev yaptığı sürede çok önemli işler başarmıştır. Reşit Galip, sıtma hastalığı için geliştirdiği yeni yöntem tüm ülkede uygulanmaya başlamıştır. Antalya halkı tarafından da çok sevilen Reşit Galip Sağlık Bakanlığı tarafından görevlendirilerek Ankara’ya gitmiştir.

¹²⁰ y.a.g.e., s. 215-216.

¹²¹ Elman, 1953, a.g.e., s. 21.

¹²² y.a.g.e., s. 28.

2- Osman Hidayet Bey

Hayatı hakkında şimdilik yeterince bilgimiz yoktur. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 1922 senesinde Antalya Laboratuvarı'nda çalışmıştır. 1922 yılı başlarında vefat etmiştir. Vefat ettikten sonra eşi Rana Hanım, kendisine yardımda bulunulması için 2 Şubat 1922 tarihinde Ankara Hilal-i Ahmer Merkezine dilekçe ile başvurmuştur. (Bkz. Ek 1)

Hilal-i Ahmer Ankara Murahhası Canib-i Âlisine

Hilal-i Ahmer Antalya dispanser ve laboratuar tabibi müteveffa Osman Hidayet Bey halilesi Rana imzasıyla Cemiyete verilen bir istid'a-name de zevcinin Hilal-i Ahmer'de ifa-yı vazife eylediği esnada vefat ettiğiinden bahisle müste'di muma-ileyh Hilal-i Ahmer'den maaş tahsisi veya sureti aherle muavenet olunması istirham kılınmış olmağla vefat eden etibba ailelerine muavenet için mukaddema teşekkül eden komisyona bu husus için harbi umumdan kalan 700-800 lira kadar tahsisat mevcut olduğundan müteveffayı muma-ileyhin ailesine mezkûr paradan bir miktar verilmesinin münasip olup olmayacağı hakkında ma'lumat ve âlilerinin işâr buyrulmasını rica ve bil vesile teyidi hürmet olunur efendim.

*Hilal-i Ahmer Reisi Namına*¹²³

Belgenin altındaki işlemlerden toplamda 210 lira olmak üzere, iki maaş ikramiye 120 lira ikramiye (Ekim 1921) Teşrinievvel 337 maaşı mukabilinde 90 lira da son maaşı ailesine verilmiştir. Demek ki Osman Hidayet Bey'in hanımı Rana Hanım'a 210 liralık bir yardım yapılmış olup belgenin altında son olarak da 18.2.38 tarihinde İstanbul'a cevap verildi ifadesi yer almaktadır.¹²⁴

3- Celal Bey

Celal Bey hakkında şimdilik yeterince bilgiye ulaşamadık.

¹²³ "Kızılay Arşivi, Kutu No:218, Belge No:17" (1922).

¹²⁴ "Kızılay Arşivi, Kutu No:218, Belge No:17" (1922).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ANTALYA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

A-HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ŞUBELERİ

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi'nin altıncı bölüm de bulunan 40,41 ve 42'inci madde şube kurulmasıyla ilgilidir. Buna göre;

40. Madde; şubeler liva ve kazalarda teşkil eder. Şube heyeti 8 üyeden oluşur. Başkan, kâtip ve veznedarlık görevini yapacak olan üç üye şubenin İdare Heyeti'ni teşkil eder. Şube heyeti üyeleri her yıl değişmek ve kurucu üye ve amilden olmak üzere vilayet merkezleri tarafından seçilir. Şube heyeti üyelerinden ikisi her sene kura ile seçilerek değişir. Liva ve kaza şubeleri doğrudan mensup oldukları vilayet merkezlerine bağlıdır.

41. Madde; şubenin görevi üye sayısını çoğaltarak çeşitli kaynaklardan gelir sağlamak ve şubenin masraflarının haricinde kalan parayı her üç ayda bir merkezlerine göndermek ve merkezlerinden gelen emirlere uygun hareket etmektir. Hizmetler daha önce bahsi geçen fahri olarak çoğaltmak olacak ve her şubenin kendine mahsus bir mührü olacaktır.

42. Madde; Yabancı devletlerde ikamet eden Osmanlılar dahi yaşadıkları yerlerde şube açabilirler Bu şubelerin başvuracakları yer genel merkezdir.¹²⁵

¹²⁵ Polat, a.g.e., s. 44.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşunu takip eden yıllarda devletin doğrudan etkisinden söz edemeyiz. Bunun sonucunda da devletin genelinde Cemiyet'inin yayılıp şubelerinin açılması bir hayli yavaş olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren ve Dünya'daki güç dengelerinin değişmesiyle sonuçlanan, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla durum değişmiştir. I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyet'i başarılı işler yaparak önemli hizmetlerde bulunmuştur. Fakat bu başarısını tüm ülke çapında gösterememiştir. Öyle ki vilayetlerde kurulacak merkezleri ve livalarda kurulacak şubeler için herhangi bir Nizamname hazırlanmamıştı. Merkez ve şubeler hakkında yapılan ilk sistemli çalışma 1913/1914 yılında genel meclis tarafından yapılmıştır. Ülkenin genelinde Cemiyet'e bağlı şubelerin açılarak faaliyet alanının genişletilmesi planlanmıştır.¹²⁶ Özellikle Taşra'da pek etkin olmayan Cemiyet için Dâhiliye Nezareti tarafından valiliklere bölgelerinde şubeler açılmasını tavsiye ederek bu konuda talimat göndermiştir. Savaş zamanı olması ve devletin desteğini alan Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyet'i bu fırsatı iyi değerlendirerek şube sayılarını arttırmış ve ülke geneline yayılmaya başlamıştır.¹²⁷

B-ANTALYA'DA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

Antalya'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyete geçmeden önce, işgalci güç olarak Antalya'da bulunan İtalyanlar, sağlık alanında önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. İşgal öncesinde de Antalya'ya ilgi gösteren İtalyanlar, 1913 yılında bir okul ve sekiz yataklı bir hastane açmışlardır.¹²⁸ I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu paylaşılırken Antalya ve Muğla bölgesi İtalyanlara bırakılmıştır. İtalyanlar, 29 Nisan 1919'da bölgede güvenliği sağlamak amacıyla Antalya'ya girmiştir. Halka baskı yapmaktan kaçınan İtalyanlar, Milli Mücadele hareketine katılanlarla ters düşmekten kaçınmışlardır.¹²⁹

¹²⁶ y.a.g.e., s. 44.

¹²⁷ y.a.g.e., s. 45

¹²⁸ Burhanettin Onat, *Bir Zamanlar Antalya*, (İstanbul: ME-PA A.Ş., 2000), s. 77.

¹²⁹ *A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi*, Cilt: I, İstanbul, 2005, s. 100.

İtalyanların, kendi işgal bölgeleri içinde Türk halkına karşı davranışlarını şöyle özetleyebiliriz:

Yunan ve İngiliz düşmanlığını telkin ederek İtalya'nın Türklere karşı dost olduğunu herkese inandırmak,
 Köylülere iyi muamele etmek,
 Alış-veriş yaparken fazla para vermek,
 Dispanser açarak hastalara parasız bakmak,
 Çocuklara şefkatli davranmak,
 Yunan işgal bölgelerinden gelen muhacirlere, muhtaç halka çadır, battaniye, yiyecek vererek yardım etmek,
 Çiftçilere ve tüccarlara kredi vermek,
 Posta teşkilatını oluşturmak,
 Gençler arasında ücretli askerler toplamak,
 Türk hükümet memurlarına, subay ve kumandanlara çay, kahve, şeker ve kaşar peyniri gibi bulunmasında sıkıntı çekilen yiyecekler vermek,
 Bozuk yolları yaptırarak, camileri tamir ettirmek.¹³⁰

Bu durum işgal bitene kadar devam etmiştir. İki yıl kadar süren işgal sonrasında 1 Haziran 1921'de kenti boşaltmaya başlamışlardır. 9 Temmuz 1921'de ise Muğla ve Antalya bölgesinden tamamen çekilmişlerdir.¹³¹

İtalyanlar işgal bölgelerinde sağlık kuruluşlarına büyük önem vermişlerdir.¹³² Hastane, sağlık ocağı, dispanser, seyyar hastane pansuman ve ilk yardım servisleri gibi sağlık kuruluşları açmışlardır. Açılan bu kuruluşlarda Antalya'da görev yapan bazı isimler şöyledir; Tbp. Yüzbaşı Angelo Dall'Olio, Tbp. Giovanni Votti, Tbp. Yüzbaşı Cheribino Mangini, Tbp. Teğmen Giulio Oppizi, Tbp. Binbaşı Filippo Cavelleni'dir.¹³³ Antalya ve Burdur'a doktorlar göndererek halkın sağlık ihtiyacını

¹³⁰ Sebahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Cilt: II, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1987), s. 475-476.

¹³¹ A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, a.g.m., s. 100.

¹³² Mevlüt Çelebi, *Milli Mücadelede Türk-İtalyan İlişkileri*, (Ankara: SAM Stratejik Araştırma Merkezi, 1999), s. 138.

¹³³ y.a.g.e., s. 139.

karşılamaya çalışan İtalyanların sadece Antalya ve civar köylere hastane açmak için 3000 e yakın yatak takımı getirdiklerini bilinmektedir.¹³⁴

Antalya'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti kurulması girişimleri 1914 senesi ortalarında başlamış olmalıdır. O zamanlar Antalya Livası'nın bağlı bulunduğu Konya vilayetinin Hilal-i Ahmer Cemiyeti girişimleri sırasında Antalya'nın da adı geçmektedir.* Ancak tam bu sıralarda Antalya livasının, Konya vilayetinden ayrılarak müstakil mutasarrıflık olması, Konya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bir şubesi olarak açılmasına engel olduğu aşağıdaki belgeden anlaşılmaktadır: (Bkz. Ek 2)

Der-saâdetde Osmanlı Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Riyaset-i Âliyesine

Fi 30 Ağustos 330 (12 Eylül 1914) tarihli ve 172/613 numaralı cevâb-nâme-i âli-i ekremîleriyle hakk-ı âciz-ânemizde bî-dirîğ buyurulan iltifâtı bâis-i şükran-î âzîm oldu. Gönderilen listede yazılmış yerler şubeleriyle haberleşmeye çalışılarak ve icra-yı fa'âliyyete tevessül olunduğu gibi makam-ı vilâyetden gerek bunlara gerek henüz teşekkül etmeyen diğer mahallere de tebligat icra ettirildi. Ancak listede muharrer olan ve ahiren müstakil livaya kalb edilen Antalya ile Alaiye ve Elmalı şubeleri bu vilayetden ayrıldığı cihetle oralara aid muamelenin Merkez-i Umumi'yece teminine inâyet buyurulması müsted'âdır efendim hazretleri

Fi 6 Eylül 330(13 Ekim1914).¹³⁵

Bu belgeden de anlaşılacağı gibi vilayet kanalıyla girişimlere ara verilmiştir. Ancak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kurulması çok önemli olduğunda maalesef tam isimlerini bilemediğimiz girişimciler çalışmalarına devam etmişlerdir. Bu çalışmalar, 1914 senesi sonlarında veya 1915 senesi hemen başında neticelenmiş olmalıdır. Çünkü I. Dünya Savaşı başlayınca Cemiyet, yurt içinde ve yurt dışında teşkilatını genişletti. 1914 yılı başında, henüz merkez ve şube teşkil edilmemiş olan yerlerdeki vali ve mutasarrıflara Cemiyet ve Dâhiliye Vekâleti tarafından tebligatta bulunularak

¹³⁴ Nuri Köstüklü, "Türk Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk Dönemi Türk-İtalyan İlişkilerine Dair Bazı Düşünceler", Atatürk 4.Uluslararası Kongresi, (25-29 Ekim 1999 Türkistan-Kazakistan), Cilt: I. (Ankara, 2000), s. 293.□

* Antalya, Tanzimat'ın ilanıyla başlayan idari düzenleme sonucunda Teke Sancağı önce Karaman Eyaletine, 1865 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile de Konya vilayetine bağlanmıştır. 23 Temmuz 1914 yılında çıkarılan kararnameyle müstakil sancak olmuştur.20 Nisan 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu'na göre Müstakil Teke Sancağı aynı idari düzenleme ile Antalya Vilayeti adını almıştır. Bkz. Muhammet Güçlü, "Müstakil Teke (Antalya) Sancağı'nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge", *Adalya*, Sayı:2 (1997), s. 289-290.

¹³⁵ "Kızılay Arşivi, Kutu No:28, Belge No:17" (1914)

faaliyete geçmeleri istenmiştir. ¹³⁶ Bu tebligattan sonra Teke mutasarrıfı harekete geçerek, Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesini açmak için hazırlıklara başlamıştır. Kızılay arşivinde bulduğumuz belgede Teke Sancağı Mutasarrıflığı tahrirat kalemi 634 numaralı yazısı çok önemlidir. Bu yazı “Der-saâdetde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Riyaseti Âliyesi’ne” gönderilmiştir. Metni şöyledir: (Bkz. Ek 3).

Merkez Livâ da Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesi teşkili için teşebbüs olunmuş ve nizam-nâme-i esâsi mucebince umumi ictimâ' icrâsıyla şubenin hey'et-i merkeziye a'zâları intihâb ve teşkili halen kabûl olamayacağından merkezle mülhakatda esaslı teşkilat icrâsı şimdilik melfûf pusulada muharrer'ül esâmî zevâtan mürekkep bir he'yet-i müessesse teşkil ettirildiği arz olunur. Ol bâbda emr ü fermân men leh-ül-emrindir.

Fi 8 Rebiülevvel sene 1333 (24 Ocak 1915) ve fi 11 Kânunusani 1330(24 Ocak 1915)

Teke Mutasarrıfı Hüsnü ¹³⁷

Bu belgeden anlaşıldığı üzere Teke Sancağı Mutasarrıfı Hüsnü Bey, tarafından 11 Kânunusani 1330 (24 Ocak 1915) tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya Şubesi açılmıştır. Ancak Milli Mücadele Dönemi'ne kadar Cemiyet'in çalışmaları hakkında elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Antalya Şubesi'nin yaptığı çalışmaları ancak 1920 yılından itibaren takip edebiliyoruz. Cemiyet'in ilk başkanlarının Antalya Müftüsü olduğu göz önüne alınırsa bu dönemde çalışmalarını Müftülük binasında yaptığı düşünülebilir. Ancak Mustafa Sargun'un belirttiğine göre Cemiyet, çalışmalarını Antalya Belediyesi'ndeki bir odada yürütmüştür. ¹³⁸ Bu durumun Antalya'da başka örnekleri de olup, Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de çalışmalarını Belediye'de kendine tahsis edilen odada yaptığı bilinmektedir. ¹³⁹

Süleyman Fikri Erten'e göre; Antalya'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1920 (1336) yılında kurulmuştur. Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bilinen ilk başkanı Sabık Müftü Ahmet Hamdi Efendi'dir. Üye olarak merkez kumandanı İsmet Bey,

¹³⁶ Çapa, 2002, a.g.m., s. 544.

¹³⁷ “Kızılay Arşivi, Kutu No:160, Belge No:7” (1915)

¹³⁸ Mustafa Sargun, Emekli Tarih Öğretmeni İle Yapılan “Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti” Konulu Görüşme (Antalya: Aralık 2009).

¹³⁹ Süleyman Fikri Erten, **Milli Mücadele'de Antalya**, (Antalya: Antalya Müzesi Yayını, 1996), s. 16.

halktan ise Aksekili Hüseyin Ağa bulunmaktaydı.¹⁴⁰ Anlaşıyor ki Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti, I. Dünya Savaşı yıllarında Antalya halkı arasında yankı uyandıracak ve varlığını herkese açıkça gösterecek faaliyetlerde bulunamamıştır. Süleyman Fikri Erten'in söylediklerini bu şekilde yorumlayabiliriz.

Milli Mücadele'nin başlangıcında Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti çok önemli görevler üstlenmiştir. Antalya'nın vatansever şahsiyetlerinden Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Müftü Ahmet Efendi ile Rasih Bey önderliğinde halkın İtalyanlarla birlikte işbirliğini önlemek için önemli çalışmalar yapmıştır.¹⁴¹ Özellikle Antalya Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti işbirliği sayesinde Nazili cephesine asker, erzak ve levazım sevk edilmiştir. Bunun dışında Antalya'da iki yüz yataklı seyyar bir hastane takımı hazırlamıştı. Antalya'nın işgal altında olmasına rağmen, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne elinden gelen yardımı yapmıştır.¹⁴² Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti orduda sedye bile yokken 200 sedye, 200 hastane takımını hazırlayarak Adana cephesine yardım olarak göndermiştir. Hatta bu durum ordu kumandanı tarafından bütün vilayetlere bildirilmiştir. Bunun dışında bütün teferruatı ile birlikte Antalya'da 1600 yatak takımı yapılmış ve çeşitli hastanelere gönderilmiştir. Fevzi Paşa'nın bir telgrafi üzerine gereken tüm malzemeleri halktan toplanarak kısa bir süre içinde 21.000 ilaç paketi yapılarak cepheye gönderilmiştir. Bir gece içinde 1000 çarık yaparak cepheye gönderme başarısını göstermiştir.¹⁴³ Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Hindistan'daki İslam Cemiyeti ile irtibata geçerek, Hindistan'dan 22 Mart 1922 tarihinde gelen, bir balyada 11 battaniye olmak üzere toplam 50 balyayı cepheye sevk etmiştir. İkinci defa gelen 20 balya battaniyenin bir kısmını cepheye göndermiş, kalan 10 balyayı da İzmir'deki muhtaçlara göndermiştir. Aynı zamanda başkan Ahmet Hamdi Efendi'nin

¹⁴⁰ Erten, a.g.e., s. 41. Ancak Muhammet Güçlü tarafından yapılan çalışmada, " Milli Mücadele Dönemi'nde Antalya'da salgın hastalık oldukça yaygındı. Bu duruma acil çözüm üretmek isteyen Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 9 Şubat 1921 tarihinde Antalya şubesini Mutasarrıf Aşir Bey'in katılımı ve Sıhhiye Müdürü Hasan Ferit Bey'in nutku ile hizmete açtı", şeklinde bir ifade de yer almaktadır. Bkz. Muhammet Güçlü, **Dr. Burhanettin Onat ve Hayatı**, (Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, 2004), s. 25.

¹⁴¹ Halil Şimşek, "Milli Mücadele'de Antalya Bölgesi", **Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2006), s. 240.

¹⁴² Nebahat Oran Arslan, "Rasih Kaplan'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri", **Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2006), s. 263-264.

¹⁴³ Erten, a.g.e., s. 43.

teşebbüsü ile Ankara ve Malta arasında iletişim sağlayarak farklı yerlerde bulunan esirlere mektup ve para yardımı göndermek konusunda aracı olmuştur.¹⁴⁴

7 Haziran 1922 yılında “Antalya-Burdur, Antalya-Manavgat, Antalya-Korkuteli ve Korkuteli-Elmalı” yolları üzerinde yerleri askerler tarafından tespit edilen ve yaralı askerlere yardım etmek için bazı bölgeler belirlenmiştir. Belirlenen bu bölgelere Heyet-i Merkeziye tarafından yatak ve malzeme yardımı yapılmıştır. Buralara gelen yaralı askerlerin hem bakımı yapılıyor hem de çay ve yemek verilmiştir. Bu yerlerin genel giderleri kumandanlıklar tarafından karşılanırsa da gerek yapılan ödemelerin düzensizliği gerekse malzeme sıkıntısından dolayı işler aksamıştır. Bu aksamalar Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından giderilerek yaralı askerlerin ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Bu yerlerde doktor olmadığı zaman askerlerin zor durumda kalmaması için bir sağlık memuru devamlı bu yerler arasında devriye halinde dolaşmıştır. Bu sağlık memurları eksik olan ilaçları ve yardıma muhtaç durumda olanları belirleyerek Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne bildirmekle görevlendirilmiştir.¹⁴⁵

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin bilinen ilk kongresi 3 Nisan 1922 tarihinde belediye dairesinde Mutasarrıf Hilmi (Uran) Bey başkanlığında yapılmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi gereği kongrede önceki yıl görev alan heyetin senelik bütçe raporu, kaza üyelerinde oluşan bir kurul tarafından incelenmiştir. Yapılan inceleme sonrasında rapordaki bazı hataları düzeltildikten sonra görev yapan heyetin harcamaları onaylanmıştır. Daha sonra Merkez Heyeti üyelerinin seçimi yapılmıştır. Yapılan seçim sonucunda, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya şubesi üyeliklerine; mutasarrıf Hilmi Bey, eski müftü Ahmet Hamdi Efendi, Kabadayı Zade Hüseyin Bey, Antalya’da Anadolu gazetesi sahibi ve başyazarı Haydar Rüştü Bey, Ziraat müdürü Akif Bey, Belediye başkanı Hakkı Bey, Abdi Efendi Zade Hüseyin Bey, Rıza Bey Zade Hüseyin Bey, tüccarlardan Seyfullah Bey, Giritli Mehmet Remzi Efendi seçilmiştir. Seçilen yeni merkez heyeti üyeleri bir araya gelerek idare heyeti üyelerini belirlemişlerdir. Buna göre Antalya eski müftüsü Ahmet Hamdi Efendi birinci başkanlığa, Belediye başkanı Hakkı Bey ikinci başkanlığa, Abdi Efendi Zade Hüseyin Bey veznedarlığa, ezacı Ahmet Selim Efendi veznedar yardımcılığına Anadolu gazetesi sahibi ve başyazarı Haydar Rüştü Bey

¹⁴⁴ y.a.g.e., s. 43.

¹⁴⁵ y.a.g.e., s. 43.

kâtipliğe getirilmiştir. Bu yıl içerisinde sadece merkezde değil Alanya, Elmalı, Akseki, Manavgat, Kaş, Finike, Korkuteli kazalarında şubelerde üye sayısını artırarak önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁶

1923 yılı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Antalya şube başkanı Dr. Burhanettin (Onat) Bey yapmıştır. Başkanlığı döneminde Cemiyet için önemli hizmetlerde bulunmuştur. Özellikle kente gelen muhacirlerin ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda büyük çaba harcamıştır.

26 Şubat 1924 tarihinde Seyr-i Sefaine ait Ümid vapuru ile Selanik limanından yola çıkan Gelemeye muhacirleri fırtınalı bir yolculuğun sonunda Antalya limanına geldiklerinde onları karşılayanlar arasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti adına Dr. Burhanettin Bey'de bulunmuştur.¹⁴⁷

1924 yılında Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkez heyeti genel kongresi 15 Ocak 1924 tarihinde Türk Ocağında toplanmıştır. İki oturum şeklinde toplanan kongrenin ilk oturumuna altısı kaza üyelerinden olmak üzere 14 üye katılmıştır. Senelik bütçe raporu kaza üyelerinde oluşan bir kurul tarafından incelenmiştir. Birinci oturum sonunda incelenen rapor hakkında bilgi verildikten sonra oturum kapatılmıştır. İkinci oturum 20 Ocak 1924 tarihinde yine Türk Ocağı binasında toplanmıştır. Senelik bütçe raporu kabul edildikten sonra bütçe ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Öncelikle Cemiyetin kasasında 100 liradan fazla para bulundurulmamasına, ayrıca kasada biriken paranın da Osmanlı Bankası'na yatırılmasına karar verilmiştir. Daha sonra Nizamname gereği merkez heyetinden iki kişi kura ile ayrılmıştır. Yine nizamname gereği önceki dönem görev yapan merkez idare heyeti istifa ederek, yeni heyetin seçilmesi için seçim işlemine geçilmiştir. Yapılan oylama sonucunda Dr. Burhanettin Bey 26, Dr. Galip Bey 24, Kabadayı Zade Hüseyin Bey 21, Akif Bey 21, Eski müftü Ahmet Hamdi Efendi 19, Yörük Zade Fuad Bey 17, Cephaneçi Hüseyin Efendi 17, Ali Emiri Bey 17, Sermet Zade Zeki Bey 16, kaza üyelerinden Niyazi Recep Bey 13, Doğan Zade Cemil Bey 13 oy almıştır.¹⁴⁸ Oylama sonuçlarına göre Merkez İdare heyetine başkan olarak Dr. Burhanettin Bey, ikinci başkan olarak da Dr. Galip Bey seçilmiştir. Diğer üyeler ise Dr. Ferruh Niyazi Bey, Kabadayı Zade Hüseyin Bey, Yörük Zade Fuad Bey, Eczacı

¹⁴⁶ Güçlü, 2004, a.g.e., s. 27.

¹⁴⁷ Mustafa Üstün, "Antalya Tarihinden İzler", *Atso Dergisi*, Yıl, 18, S. 194, Mart 2004, s. 25.

¹⁴⁸ *Antalya Gazetesi*, (27 Ocak 1924), s. 2-3.

Salim Bey, Cephaneci Hüseyin Bey, Ali Emiri Bey, Muallim Rıza Aldın ve Şaban Efendi olarak belirlenmişti.¹⁴⁹ (Bkz. Ek 4). Yapılan oylama ve seçilen merkez heyetinden sonra senelik kongre son bulmuştur.

1924 yılında idare heyetinde bazı değişiklikler olmuştur. Dr. Burhanettin Bey Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanlığı görevini bıraktıktan sonra yerine Dr. Ferruh Niyazi Bey gelmiştir.¹⁵⁰ Diğer üyeler arasında da bazı değişiklikler olmuştur. Yapılan değişikliklerden sonra 1924 yılında merkez idare heyeti şu isimlerden meydana gelmiştir; Hilal-i Ahmer Başkanı Antalya Gazetesi başyazarı Dr. Ferruh Niyazi Bey, ikinci başkan Dr. Galip Bey, üyelerden Karakaçan Zade Hüseyin Bey, Kesikçi Mehmet Ağa, Eczacı Salim Bey, Tarakçı Zade İbrahim Bey'dir.¹⁵¹

1924 yılı Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti için oldukça verimli bir yıl olmuştur. Bu yıl yapılan etkinlikleri Antalya Gazetesi aracılığıyla takip edebilmekteyiz. Öyle ki 4 Mayıs Hilal-i Ahmer Günü olarak kutlanmıştır.¹⁵² Ayrıca gazetede “göğsünüze takacağınız Hilal-i Ahmer çiçekleri size bir nişane-i şefkat ve iftihar olacaktır. Hilal-i Ahmer'e yardım ediniz”¹⁵³ diye ilanlar çıkmıştır. Cemiyet başkanı Dr. Ferruh Niyazi'nin başyazarı olduğu Antalya Gazetesi aracılığıyla Cemiyetin tanıtımı yapılarak halkın Cemiyete yardım yapması için ilanlar yayınlamıştır. Yapılan bu ilanlarda Hilal-i Ahmer yaptığı yardımlar hatırlatılarak Cemiyeti sadece kötü günde değil iyi günde de hatırlanması gerektiği konusunda halka yardım çağrıları yapılmıştır.¹⁵⁴

1 Ocak 1925 yılında Hilal-i Ahmer'in senelik kongresini Antalya Hilal-i Ahmer merkezinde toplanacağı Antalya Gazetesi aracılığıyla tüm halka duyurulmuştur.¹⁵⁵ 1 Ocak 1925 tarihli gazetede çıkan haberde “Bugün alaturka saat beşte belediye dairesindeki Hilal-i Ahmer Merkezi'nde Hilal-i Ahmer Konferansı yapılacağı ve bu konferansa şube ve merkezde bulunan tüm üyelerin gelmesin gerektiği” belirtiliyordu.¹⁵⁶ 1 Ocak 1925'te Hilal-i Ahmer senelik kongresi heyeti

¹⁴⁹ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Temmuz 1924, Sayı, 35, s. 228.

¹⁵⁰ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Kasım 1924, Sayı, 39, s. 87.

¹⁵¹ Antalya Gazetesi, (16 Kasım 1924), s. 1.

¹⁵² Antalya Gazetesi, (16 Kasım 1924), s. 1.

¹⁵³ Antalya Gazetesi, (4 Mayıs 1924), s. 4.

¹⁵⁴ Antalya Gazetesi, (11 Kasım 1924), s. 4.

¹⁵⁵ Antalya Gazetesi, (24 Aralık 1924), s. 4.

¹⁵⁶ Antalya Gazetesi, (1 Ocak 1925), s. 4.

merkeziye binasında yapılmıştır.¹⁵⁷ Fakat yeterli çoğunluk sağlanmadığı için 11 Ocak 1925 tarihine ertelenmiştir.¹⁵⁸ 11 Ocak 1925 tarihinde yeniden toplanan kongrede bir önceki dönemde görev yapan heyet görevine son vermiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi gereği kura ile heyetten çıkan Dr. Ferruh Niyazi ve Dr. Galip Beylerin yerine müftü Ahmet Hamdi Efendi göreve getirilmiştir. Yapılan seçim sonucunda başkanlık görevine Dr. Galip Bey seçilmiştir. Kâtipliğe Karakaş Zade Hasan, veznedarlığa ise Kabadayı Zade Hüseyin ve Eczacı Salim Bey seçilmiştir.¹⁵⁹

1925'ten sonra Cemiyetin faaliyetlerinde fark edilebilir bir azalma olmuştur. Özellikle 1926 yılı Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti için pek başarılı geçmemiştir. Neredeyse hiçbir etkinliğin yapılmadığı bu yıla ilgili bilgileri merkezden Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyetini teftiş etmek için görevlendirilen müfettiş Muhittin Bey'in yazdığı raporlarından edinebiliyoruz. Merkeze gönderdiği raporlardan anlaşıldığına göre Cemiyet 1926 yılında çok düzenli çalışmamaktaymış. Özellikle ilk izlenimlerini yazdığı 27 Ekim 1926 tarihli raporda Cemiyetin durumunun pek dağınık olduğunu ve düzenlemek için bir süre Antalya'da kalması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁰ Yaptığı araştırmalar sonucunda Müfettiş Muhittin Bey'in diğer bir görüşü ise Cemiyetin işleyemez duruma gelmesinin en önemli sebepleri arasında Teyyare Cemiyeti'nin yaptığı çalışmalar bulunmaktadır. Çünkü şimdiye kadar halk tarafından yapılan tüm yardımlar Hilal-i Ahmer Cemiyetine yapılıyordu. Bu tarihten sonra yardımlar Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyetine değil de Teyyare Cemiyeti'ne yapılmaya başlanmıştır. Bu durumu düzeltmek için Müfettiş Muhittin Bey hemen çalışmalara başlamıştır. İlk olarak üye sayısının artması için çalışmalara başlamış, kısa süre içerisinde birçok kişiyi Cemiyete üye yapmayı başarmıştır.¹⁶¹

Teyyare Cemiyeti ile aradaki rekabet Müfettiş Muhittin Bey raporunda şöyle anlatılmaktadır: *Teyyare Cemiyeti 28 Aralık 1926 tarihinde bir at koşusu düzenlemişti. Bu etkinliğe Hilal-i Ahmer Cemiyeti de katılmıştı. Bu durumu etkinliği düzenleyen Teyyare Cemiyeti tarafından pek sıcak karşılanmamıştır. Bunun sebebi ise Cemiyete yapılan yardımların azalacağı endişesinden kaynaklanmaktaydı. Bu durumu*

¹⁵⁷ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Ocak 1925, Sayı:41, s. 182

¹⁵⁸ Antalya Gazetesi, (2 Ocak 1925), s. 2.

¹⁵⁹ Antalya Gazetesi, (16 Ocak 1925), s. 4.

¹⁶⁰ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:208" (1926)

¹⁶¹ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:208" (1926)

*düzeltilmek için yaptığım görüşmeler neticesinde Hilal-i Ahmer'in etkinliğe katılmasının Teyyare Cemiyeti için zarar değil faydalı olacağını vurgulaya çalıştım*¹⁶² diyerek durum hakkında bilgi vermiştir.

Yine merkeze gönderilen rapordan anlaşıldığına göre idare heyetinin hepsiyle olmasa da bir kısmıyla görüştüğünü bildirmiştir. İdare heyetinde görev alan muallimler ile yaptıkları görüşme sonrasında yol inşaatında çalışan işçilerin parası ödenmediği için yolların yapımı aksadığını bu yüzden de kazalara gitmenin zor olduğunu, bu meselenin kazalara ulaşımında zorluk çıkardığını ve kazalardan gelecek olan gelirleri etkilediğini belirtmiştir. Bu meselenin hemen çözümlenmesi gerektiği hakkındaki görüşlerini merkeze bildirmiştir.¹⁶³Yapılan teftiştten sonra Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti yeniden çalışmalara başlamıştır. Özellikle pul satışından önemli miktarlarda gelir sağlanmıştır.¹⁶⁴

1927 yılında Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti senelik kongresi 15 Şubat 1927 tarihinde toplanmıştır. Fakat yeterli çoğunluk sağlanmadığı için ertelenmiştir.¹⁶⁵ Kongre bir sonraki haftaya ertelense de ancak 25 Şubat 1927 tarihinde toplanabilmiştir. Kongrede şube heyeti vali Arif Bey, muallim Raziye Hanım, muallim Ulviye Hanım, Antalya Gazetesi sahibi ve imtiyazı Emin Bey, eczacı Salim Bey, eczacı Sabri Bey, Kaçar Ali Zade Süleyman Bey, muallime Saadet Hanım, muallime Fahriye Hanım, Dr. Galip Bey, tüccardan İbrahim Efendi, tatlıcı Mehmet Efendi, İsmet Zade Bey, muallim Arif Bey'in katılımıyla toplanmıştır.¹⁶⁶ Yapılan kongrede yapılan seçimlerden sonra idare merkez heyetini şu isimler oluşturmuştur: Başkan vali Arif Bey, ikinci başkan Antalya Gazetesi sahibi Emin Bey, muhasebe eczacı Sabri Bey, veznedar eczacı Salim Bey, kâtipliğe ana mektebi başmuallime Raziye Hanım seçilmişlerdir.¹⁶⁷ Yapılan kongreden sonra Müfettiş Muhittin Bey tarafından merkeze, kongre ve kongrede seçilen kişiler ve azlarda dâhil olmak üzere bilgiler gönderilmiştir.¹⁶⁸

¹⁶²“Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:201” (1926)

¹⁶³“Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:208” (1926).

¹⁶⁴ “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:202” (1926).

¹⁶⁵ “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:175” (1927).

¹⁶⁶ “Kızılay Arşivi, Kutu No:165, Belge No:29” (1927).

¹⁶⁷ “Kızılay Arşivi, Kutu No:165, Belge No:29\1” (1927).

¹⁶⁸ “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:176” (1927).

1927 yılında Antalya’da 9 kaza ve 12 nahiyede Hilal-i Ahmer şubesi bulunmaktadır. Bu şubelerin bir kısmı düzenli olarak çalışmaktadır. Ayrıca düzensiz olan üç dört merkezin faaliyete geçmesi için çalışmalara başlamıştır. Yapılan teftiş sonrasında sadece kaza ve merkezlere değil, artık öncelikli olarak nahiyelerle ilgilenilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁶⁹

Antalya’nın Gebiz Nahiyesi Hilal-i Ahmer Cemiyeti için ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Gebiz Nahiyesinde 1927 yılında Cemiyetin bir şubesi açılmıştır.¹⁷⁰ Bu şubenin diğer kazalardaki şubelerden ayıran önemli bir özelliği bulunmaktaydı. Nahiye Müdürü İzzet Bey’in teşebbüsü ile açılan şubede Gebiz mahalli üyesi veteriner Hacı Bey, Gebiz Hacı Ahmed Efendi Zade Ali Bey katib, Gebiz Hacı Osman Zade Hacı Mustafa Bey üye, Gebiz Murat Ağa Zade Tevfik Bey de üyeleri arasında yer almaktadır.¹⁷¹ Gediz şubesi açılır açılmaz üye kaydına başlayarak hızla üye sayısını arttırmıştır. Cemiyet çalışanlarının faaliyetleri sonucunda kısa sürede önemli çalışmalara yapan şubeye hem teşekkür name yazılmış hem de yapılan çalışmaları numune olarak seçilerek diğer nahiyelerdeki şubelere örnek teşkil etmesi için başvuruda bulunulmuştur.¹⁷²

Gebiz Nahiyesi örnek alınarak hazırlanan ve üye kayıtlarının genelleştirilmesi için yapılması gereken kurallar:

- 1- Meclis-i umumilerce bir karar alınması ve alınan bu kararlara uyulması için Mardin, Adana, Mersin, Antalya valileri ile yapılan görüşmeler sonucunda anlaşmaya varılması,
- 2- Her vilayetin bütün kaza ve nahiyeleri ziyaret edilerek kaza kaymakamları içinde Cemiyet için gayretle çalışanları belirledikten sonra ve başarılı olan kaymakamların diğer kaymakamlara örnek teşkil etmesi için gazete ve dergilerde adının geçmesi ve aynı zamanda da vilayetin valisi tarafından takdir edilmesi,
- 3- En çok çalışma yapan maliye müdürlerinin içinden birini; mesela Adana’da Misis müdürü Rasim Bey, Antalya’da Eşber İzzet Bey gibi, bir nahiye müdürünü belirlenip kazada yaptığı çalışmalarla sonucunda kayıt yaptığı üye sayısı listeler halinde vilayet merkezine göndererek diğer kaza çalışanlarını teşvik edilmesi,

¹⁶⁹ “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:175” (1927).

¹⁷⁰ “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:182” (1927).

¹⁷¹ “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:182,1” (1927).

¹⁷² “Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:182” (1927).

4- Birkaç köy ziyaret edilerek üye sayılarının belirlenip durumları hakkında nahiye merkezlerine bilgi verilerek iş göremez durumda olan şubelerin belirlenmesini sağlamak. Bu suretle kaza ve vilayet şube ve merkezleri de ikaz ve tanzim edilmiş olacaktır.¹⁷³

5 Mart 1927 tarihli müfettiş Muhittin Bey'in merkeze gönderdiği yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla, 1927 yılında yapılan seçimlerden sonra, Cemiyetin tekrar eskisi gibi çalışmaya başlayarak Adana ve Mersin şubeleri gibi aktif bir hale geleceği belirtilmiştir.¹⁷⁴ Ayrıca yaptığı geziler sırasında hem merkez hem de kaza ve köylerde halk Hilal-i Ahmer Cemiyetini çok sevdiğini ve destek olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁵ Müfettiş Muhittin Bey'in Antalya merkez ve kazalarına yaptığı teftiş 26 Ekim 1927 yılında son bulmuştur.¹⁷⁶

Hilal-i Ahmer'in kuruluşunun 50. yılı Antalya'da da etkinliklerle kutlanmıştır. 23 Aralık 1927 günü düzenlenen etkinlik Cumhuriyet Halk Fırkası'nda yapılmıştır.(Bkz. Ek 5) Resmikabulde vali, askeri kumandanlar, Cemiyet üyeleri, eşraf ve diğer kazalara davet gönderilmiştir. Yapılan toplantıda Hilal-i Ahmer'in önemine değinilerek konuklara çay, bisküvi ve sigara ikram edilmiştir.¹⁷⁷

Cemiyetin 1928 yılı ile ilgili yaptığı etkinlikler hakkında edinebildiğimiz tek bilgi İzmir'de Meydana gelen depremde Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından halka yardım çağrısı yapılmasıdır.¹⁷⁸

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde kadınlar kolunun varlığı hakkında resmi bir bilgi edinemiyoruz. Sadece 1922 tarihinde Akseki kazasında bulunan şubede kadınlar merkezinin de varlığından söz edebiliriz.¹⁷⁹ Bunun dışında resmi olarak bilgi sahibi olamasak da Cemiyetin faaliyetlerinde kadınların etkisi çok olmuştur. Bu alanda öne çıkan en önemli isim Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucusu olan Saime Hanım'dır. Aynı zamanda Antalya Hilal-i Ahmer başkanlığını da yapmış olan Dr. Ferruh Niyazi'nin eşidir. Antalya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Milli Mücadele yıllarında çok önemli hizmetlerde bulunan kadınlar Cemiyeti Hilal-i Ahmer Cemiyeti ile hep iş birliği halinde olmuştur. Cemiyet üyesi olan kadınlar

¹⁷³ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:182" (1927).

¹⁷⁴ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:175" (1927).

¹⁷⁵ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:181" (1927).

¹⁷⁶ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:369" (1927).

¹⁷⁷ **Hilal-i Ahmer Mecmuası**, 15 Şubat 1928, Sayı:78, s. 277.

¹⁷⁸ **Zümrütova Gazetesi**, (15 Nisan 1928), s. 1.

¹⁷⁹ Güçlü, 2004, a.g.e., s. 27.

mahalle mahalle dolaşarak Milli Mücadele ile ilgili halka bilgi vermişlerdir. Antalyalı kadınlar "misafir günü" diye her hafta bir başka evde toplanır aralarında görüşüp, çalışmalarını düzenlemişlerdir. Bu çalışmalar arasında özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti çerçevesinde cepheye sargı, ilaç ve yaralıları gereken diğer birçok malzemeyi toplayarak orduya göndermişlerdir.¹⁸⁰ Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin resmi olarak kurulmuş bir hanımlar merkezi olmamasına rağmen 1927 yılında Merkez Heyetinde görev alan hanımlar bulunmuştur. Muallim Raziye Hanım ve muallim Ulviye Hanım bunlara örnek teşkil etmiştir.¹⁸¹

C-HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANTALYA ŞUBE BAŞKANLARI

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi gereğince şube merkezlerinde her sene yılda bir kez olmak üzere kongre düzenlenmesi gerekmektedir. 1915 yılında kurulmuş olan Antalya Hilal-i Ahmer Merkezi'nde yapılan kongreleri, ancak 1922 yılı itibariyle takip edebiliyoruz. Genellikle Ocak ve Şubat aylarında yapılan kongrelere Cemiyet'e üye olan herkes katılmak zorundaydı. Merkez heyeti üyelerinin katılımıyla toplanan bu kongrelere diğer kaza şubeleri üyelerinin de katılması gerekiyordu. Merkez heyetinin üye sayısı duruma göre değişmekteydi. En az beş kişiden oluşması gerekli olan heyet üyeleri seçimle iş başına gelmişlerdir.

Bu kongrelerde ilk olarak senelik durum değerlendirilmesi yapıldı. Görev yapmış olan heyetin yaptığı faaliyetler hakkındaki raporlar okunarak üyelere bilgi verildi. Yapılan görüşmeler sonucunda, görev yapan heyet tebrik ve takdir edilirdi. Daha sonra görev yapmış olan heyet istifa edip, yeni heyetin seçilmesi için oylama işlemine başlanırdı. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamname gereği ilk olarak iki üye kura ile merkez heyetinde ayrılmak zorundaydı. Yapılan seçimler sonucunda merkez heyeti seçilip, idare heyeti belirlenirdi. Yapılan seçimlerde en çok oy alan kişi başkan, ikinci en çok oy alan kişi ise ikinci başkan olarak seçilirdi. Daha sonra kâtip ve veznedar olacak kişilerin isimleri belirlenerek kongreye son verildi.

¹⁸⁰ Çimrin, a.g.e., s.210.

¹⁸¹"Kızılay Arşivi, Kutu No:165, Belge No:29" (1927).

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde 1921-1927 yılları arasında başkanlık görevini sırasıyla Ahmet Hamdi Efendi (Çil Müftü) , Dr. Burhanettin (Onat), Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu), Dr. Galip (Kahraman) ve Vali Arif Bey yapmıştır.

1-Ahmet Hamdi (Okur) Efendi (Çil Müftü) (1921-1923)

1877 yılında Antalya Akseki'de doğan Ahmet Hamdi Efendi, ilköğrenimini Antalya'da Dağıstanlı Hacı İbrahim Efendi Medresesi'nde yapmıştır. Daha sonra öğrenimine Konya'da devam ederek 1914–1921 yılları arasında Antalya il müftülüğü görevinde bulunmuştur. Birçok kez müftülük makamına gelmiş “çil müftü” diye anılan Ahmet Hamdi Efendi Milli Mücadele yıllarında vatansever Antalyalılar arasında en önde gelen isimleri arasında yer almıştır. Çok hareketli, dışa açık, yüksek ilmî cesaret ve binlerce cemaate hitap etmesini bilen, cemaati arkasından sürüklemeye maharetini gösteren, memleketin sosyal hizmetlerinde canla-başla çalışan ve koşan bir vatanseverdir.¹⁸² Kuva-yi Milliye Teşkilatı olarak kurulan grubun başına Yusuf Talat Efendi'nin baskısıyla getirilen Ahmet Hamdi Efendi önemli hizmetlerde bulunmuştur. Halka hitap etmedeki başarısı sayesinde halk arasında heyet olarak dolaşarak orduya katılan asker sayısını arttırmıştır.¹⁸³ "Hilâl-i Ahmer, başkanı olarak bulunduğu Millî Mücadele yıllarında Antalya'ya çok değerli hizmetleri olmuştur.¹⁸⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında İmam-Hatip Mektebi'nde ulûm-i dîniyye ve ahlâk öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. Şubat 1926 tarihinde Antalya il vaizliği görevine başlayıp, Temmuz 1943 tarihinde bu görevinden emekli olmuştur. Bir süre emekli hayatı yaşayan Ahmet Hamdi Efendi 31 Mayıs 1952 tarihinde ikinci defa Antalya il müftüsü olarak memuriyete yeniden dönmüştür. Antalya il müftüsü görevinde iken 9 Ağustos 1953 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁵

¹⁸² Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor*, Cilt:2, (İstanbul:2008), s. 51-52.

¹⁸³ Çimrin, a.g.e., s. 194.

¹⁸⁴ Şahiner, a.g.e., s. 51-52.

¹⁸⁵ y.a.g.e., s. 52

2- Dr. Burhanettin (Onat) (1923–1924)

Hasan Burhanettin (Onat) Bey, 10 Mayıs 1894'te Rodos'ta doğmuştur. İlköğretimine Rodos'ta Medrese-i Süleymaniye'de başlayıp, İstanbul'da Numune-i Terakki okulunda tamamlamıştır. Rüştüye'yi de bu okulda tamamlamıştır.¹⁸⁶ Babasının görevi gereği Burhanettin Bey, İdadiye 1908'de Şam'da başlamış Temmuz 1910'da İstanbul Kabataş ve Halep Sultanisi'nde eğitimini tamamlamıştır.¹⁸⁷1912'de İstanbul Tıp Fakültesine giren Burhanettin Bey, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla cepheye gönderilmiş ve Çanakkale Savaşı'nın en kanlı zamanlarında yaralıların tedavisinde hizmet vermiştir. Eğitimini tamamlamak üzere fakülteye dönmüş 18 Kasım 1918'de hekimlik diplomasını almıştır. 1919 yılının başında terhis olan Dr. Burhanettin Bey bir süre serbest çalışmıştır. Daha sonra Tıbbiyeden hocaları olan Asaf Derviş Paşa ile Orhan Abdi Bey'in teklif ve teşvikiyle İstanbul'un ilk özel hastanesi olan "Alemdar Sıhhat Yurdu" adlı bir hastane açmışlardır. Bu tarihlerde işgal altında olan İstanbul'da daha fazla kalmayarak Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir.¹⁸⁸

Tıbbiyeden hocası olan Dr. Adnan (Adivar) çağırması üzerine 5 Aralık 1919'da Anadolu'ya geçerek Nazilli Cephesinde Hilal-i Ahmer Beşinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti operatörlüğünde görev almıştır. Nazilli'nin düşman işgaline uğramasından sonra Dr. Burhanettin Bey Burdur'a gelerek, zor şartlar altında Hilal-i Ahmer kliniği oluşturmaya çalışmıştır. 17 Ekim 1921'de tabip yüzbaşı rütbesine yükselen Burhanettin Bey, bir süre sonra yedinci Hilal-i Ahmer Hastanesi operatörlüğünde görevlendirilmiştir.17 Kasım 1921'de Konya Askeri Hastanesi, 17 Ocak 1922'de Konya Hafif Mecruhın Hastanesi, 20 Şubat 1923'de Antalya Menzil Hastanesi Baştabipliği ve operatörlüğüne atanmıştır. 2 Şubat 1923'te Antalya Nokta Tababetine getirildi. İstiklal Savaşı'ndaki hizmetlerinden dolayı Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir. Terhisinden sonra Antalya Memleket Hastanesi Operatörlüğüne atanmıştır.¹⁸⁹ 24 Aralık 1924'te Memleket Hastanesi

¹⁸⁶ Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX Dönem 1950-1954**, Cilt: VII, (Ankara: TBMM Basımevi, 1998), s. 86.

¹⁸⁷ Güçlü, a.g.e., s. 4.

¹⁸⁸ y.a.g.e., s. 8-9.

¹⁸⁹ **Antalya Gazetesi**, (24 Aralık 1923), s. 4.

operatörlüğünden istifa ederek "Antalya Sıhhat Yurdu" adlı özel hastaneyi kurmuştur.¹⁹⁰

Dr. Burhanettin Onat, Haziran 1923 yılında arkadaşlarıyla birlikte Türk Ocağı'nın Antalya şubesini açmışlardır.¹⁹¹ Aynı zamanda Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanlığı görevini de yürütmüştür. 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası ile siyasete atılan Burhanettin Onat, 1943–1947 yılları arasında Antalya Belediye başkanlığı yapmıştır. 1949'da Demokrat Parti'ye girerek 1950'de Antalya milletvekili seçilmiştir. Dışişleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonlarında çalışmıştır. X. ve XI. Dönemlerde de Antalya milletvekilliği yapan Burhanettin Onat 14 Aralık 1976 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁹²

3- Dr. Ferruh Niyazi (Ayoğlu) (1924-1925)

Elmalı'da doğan Ferruh Niyazi Bey ilk ve orta eğitimini Elmalı'da idadi eğitimini ise İzmir'de tamamlamıştır. Yüksek öğrenimine İstanbul'da devam eden Ferruh Niyazi 1913 yılında İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olmuştur.¹⁹³

Dr. Ferruh Niyazi Bey, 1914 yılında Hükümet Tabipliği'ne, 1915'te Kütahya Belediye Tabipliği'ne, 1919-1920'de Kastamonu Sağlık Müdürlüğü'nde görev yapmıştır.¹⁹⁴ Kastamonu Gençler Kulübü başkanlığı yapan Dr. Ferruh Niyazi, Kuva-yi Milliye'ye destek verdiği gibi, TBMM'nin muhafız taburu ve bando takımı içinde askerler bulmuştur. Dr. Ferruh Niyazi, İstanbul işgal edilince arkadaşlarıyla birlikte Nasrullah Camisi önünde mitingler düzenlemiştir.¹⁹⁵ 1922'de Elazığ Sağlık Müdürlüğü yapmış, 1923'te Diyarbakır Sıhhiye Müdürlüğü görevinde bulunmuştur.¹⁹⁶ 1923–1930 yıllarında Antalya'da serbest çalışmıştır. Antalya'da kaldığı süre içerisinde Meclisi Umumi ve Encümeni Daimide görev yapmıştır. Ayrıca Antalya'da "Akdeniz" isimli bir gazete çıkararak başyazarlığını yürütmüştür. Yine Antalya'da çıkan günlük bir gazetenin de başyazarlığı görevinde bulunarak

¹⁹⁰ Antalya Gazetesi, (24 Haziran 1924), s. 4.

¹⁹¹ Güçlü, a.g.e., s. 5.

¹⁹² Öztürk, 1998, a.g.e., s. 86-88.

¹⁹³ Fethi Erden, Türk Hekimleri Biyografisi, (İstanbul:1948), s. 32.

¹⁹⁴ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Kasım 1924, Sayı: 39, s. 87.

¹⁹⁵ Özata, a.g.e., s. 263.

¹⁹⁶ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Kasım 1924, Sayı: 39 s. 87.

burada seyahat anılarını yayınlamıştır. Antalya’da kaldığı müddetçe önemli faaliyetlerde bulunan Dr. Ferruh Niyazi, 1923-1924 yılları arasında Elmalı Türk Ocağı’nın ve Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin başkanlığı görevini yürütmüştür.¹⁹⁷ 15 Kasım 1924 yılında Dr. Ferruh Niyazi, Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ndeki görevinden ayrılmıştır.¹⁹⁸

1936–1937 yılları arasında Kadıköy Kızılay Cemiyeti idare azalığında bulunmuş, 1939’da Tokat Halkevi Sosyal Yardım Komitesi başkanlığında, 1941–1943 Yılları arasında da Tekirdağ Sosyal Yardımlaşma Komitesi başkanlığı görevini yürütmüştür.¹⁹⁹ Dr. Ferruh Niyazi, hayatı boyunca hayır Cemiyetlerinde çok önemli görevlerde bulunmuş ve bu Cemiyetler için önemli çalışmalar yapmıştır.

4-Dr. Galip (Kahraman) (1925–1926)

Dr. Galip Kahraman 1890 yılında Antalya'nın Korkuteli ilçesinde doğmuştur. İlköğrenimini Korkuteli İptidai Mektebinde, orta ve liseyi Antalya, İzmir ve Midilli de tamamlamıştır. 1911 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’ne girmiş, I. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine 21 Ağustos 1914’te doktor yardımcısı olarak Gümüşsuyu Askeri Hastanesine atanmıştır. 22 Eylül 1914’te sıhhiye çavuşu rütbesiyle İzmir Askeri Hastanesi’nde görevlendirilmiştir. 1917 yılında da Tıp fakültesini bitirip cildiye doktoru olarak göreve başlamıştır. Eylül 1917’de Burdur Hükümet tabibi olarak görevlendirilmiştir. 5 Temmuz 1918 yılında Antalya Belediye tabibi olmuştur. İstiklal Savaşı’nda tekrar askeri hizmeti alınmıştır. İstiklal Savaşı’nın sonuçlanmasından sonra 8 Ekim 1923 yılında yeniden Antalya Belediye Tabipliği görevine getirilmiştir. 20 Nisan 1926 yılında bu görevinden ayrılarak serbest hekimlik yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu ve Türk Ocağı gibi ulusal kurumlarda çalışarak başkanlık görevinde bulunmuştur.²⁰⁰

¹⁹⁷ Erden, a.g.e., s. 32.

¹⁹⁸ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Kasım 1924, sayı: 39 s. 87

¹⁹⁹ Erden, a.g.e., s. 32.

²⁰⁰ Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931–1935, Cilt: II, (Ankara: TBMM Basımevi, 1996), s. 125.

28 Nisan 1928 yılında Antalya Belediye Başkanı olmuştur.18 Ekim 1930 yılında bu görevinden ayrılmıştır. TBMM dördüncü dönemi için yapılan seçimlerde Bursa milletvekili olarak 4 Mayıs 1931'de Meclise katılmıştır. Beşinci ve altıncı dönemde Bursa'dan, yedinci ve sekizinci dönemde Antalya'dan milletvekili seçilerek 1950 yılına kadar mecliste çalışmalarına devam etmiştir. 1950 yılında emekliye ayrılmıştır. Daha sonraki yaşamını hayır işlerine adanarak geçirmiştir. 14 Ekim 1975 yılında vefat etmiştir.²⁰¹

5-Vali Arif (Baytuş) Bey (1927)

Arif Bey, 23 Ocak 1926 yılında Antalya Valiliği görevine getirilmiştir. Göreve getirildikten sonra bir yıl sonra Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanlığı görevini yürütmüştür. Vali Arif Bey 30 Ocak 1928 yılına kadar Antalya Valiliği görevine devam etmiştir.²⁰²

²⁰¹ Öztürk, 1996, a.g.e., s. 126.

²⁰² 2000 Antalya İl Yıllığı, (Antalya:2000), s. 259.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ANTALYA HİLAL-İ AHMER CEMİYETİNİN FAALİYETLERİ

A- SAĞLIK ALANINDA YAPILAN FAALİYETLER

1-Hastane

Önemli savaşlardan çıkan Osmanlı Devleti sağlık açısından oldukça yetersiz durumdaydı. Yaşanan bu savaş dolu zor dönemlerde sağlık işlerinde en önemli görev Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne düşmüştür. Özellikle I. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm ülkede şube sayısını arttıran Cemiyet, yaptığı çalışmalarla çok önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyete geçtikten sonra hemen hastane açmak için çalışmalara başlamıştır. Milli Mücadele yıllarında bir hastane açmak kolay değildi. Öncelikle sağlık malzemesi bakımından oldukça eksikler vardı. 1921 tarihinde, bin yataklı hastane tesisine çalışan Cemiyet, ilaç ve sağlık malzemesinin eksik olduğunu ve malzeme eksikliğinin giderilmesi için ordunun elinde bulunan bazı sağlık malzemelerini Antalya'da kurulmaya çalışan hastaneye gönderilmesi gerektiğini 13 Aralık 1921 tarihinde Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bildirmiştir.²⁰³

Hilal-i Ahmer Merkezi'nden gelen yardımlar dışında, Antalya Hilal-i Ahmer deposunda bulunan malzemelerden de hastane için gerekli malzeme temin etmiştir.²⁰⁴ Bu depodaki malzemeleri sadece kendi için değil diğer vilayetlerde bulunan Cemiyet şubelerine de yardım göndermiştir. Antalya Hilal-i Ahmer

²⁰³ "Kızılay Arşivi, Kutu No:73, Belge No:167" (1921).

²⁰⁴ "Kızılay Arşivi, Kutu No:113, Belge No:13" (1921).

Cemiyeti'ne ait olan sağlık malzemesini mutasarrıf Hilmi Bey tarafından Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin isteği üzerine Konya'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hastanesi'ne göndermiştir.²⁰⁵

Milli Mücadele'nin sonuna kadar masrafı Hilal-i Ahmer tarafından karşılanan Antalya'da bir hastane açılmış ve bu hastanede Antalya milletvekilliği de yapmış olan Burhanettin Bey ile Münir Bey büyük fedakrlık göstererek çalışmışlardır. 1923-1924 yıllarında Antalya Hilal-i Ahmer Merkezi başkanlığı da yapmış olan Dr. Burhanettin Bey ilk görev yeri olan Antalya Menzil Hastanesi'nde oldukça zor şartlarda göreve başlamıştır. Hastane de hastaların yatacak karyolası ve üzerlerine örtecek battaniyesi bile bulunmamaktaydı. İki yüz yatak kapasitesi olan hastanenin yer darlığından başka tıbbi malzemesi de yok denecek kadar azdı. Hastanenin eksiklerinin giderilmesi için acilen paraya ihtiyaç vardı. Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Ahmet Hamdi Efendi ile görüşen Burhanettin Bey durumu tüm açıklığıyla anlatmıştır. Bunun zerine, Ahmet Hamdi Efendi hemen harekete geçerek Burhanettin Bey'den eksik olan malzemelerin listesini istemiştir. Listede bulunan karyola, dolap ve yemek masası gibi ihtiyaçlar için bir marangozla anlaşmıştır. Hilal-i Ahmer'in yardımıyla hastaneyi baştan aşağı tamir ettirip yenileyen Dr. Burhanettin Bey, tıbbi malzeme bakımından hala eksiklikleri giderememişti. Hastaneyi teftişe gelen heyete yapılan tüm çalışmaların Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanının yardımıyla gerçekleştiğini anlatmıştır. Bunun zerine Ahmet Hamdi Efendi'yi ziyarete giden heyet yeleri memnuniyetlerini belirterek teşekkürlerini sunmuşlardır. Bunun zerine mtevez kişiliyle tanınan Ahmet Hamdi Efendi; "Sizlere canımızı bağışlasak yine azdır" demiştir.²⁰⁶

Bu sıralarda Batı Cephesi Sıhhiye Reisliği, Antalya Menzil Hastanesi Başhekimisi Dr. Burhanettin Bey'e yazdığı bir yazı ile yirmi kadar sedye istemiştir. Haberi alan Burhanettin Bey hemen harekete geçerek hastanenin karyolalarını yapan ustaya haber gönderdi. Bu arada hiç beklenmedik bir şekilde bir adam Dr. Burhanettin Bey'in yanına gelerek sedye ihtiyaçlarının olup olmadığını sormuştur. Ellerinde alüminyumdan portatif 400 Amerikan sedyesi olduğunu hava şartlarından dolayı Antalya'ya çıkmak zorunda kaldığını söyleyerek elden çıkarmak istediğini söyledi. Bunun zerine Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Ahmet Hamdi

²⁰⁵ "Kızılay Arşivi, Kutu No:12, Belge No:385" (1921).

²⁰⁶ Güçlü, a.g.e., s. 32.

Efendi'yi çağırarak cepheden gelen yazıyı göstermiştir. Yapılan pazarlıklar sonucu sedyeler satın alınıp hemen cepheye gönderilmiştir. Bu duruma çok şaşırarak cephe kumandanı bir hafta sonra bir teşekkür name göndermiştir. Teşekkür namenin yanında bir de yazı gönderen kumandan hastane için yatak istemiştir. Dr. Burhanettin Bey, Ahmet Hamdi Bey ve Hilal-i Ahmer'in önderliğinde evlerden yatak, yastık ve çarşaf toplamışlardır. Bir hafta içinde cepheye 500 takım yatak ile yirmi top patiska göndermişlerdir.²⁰⁷ 9 Mart 1922 tarihinde Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen bir yazıda Antalya Gureba ve Frengi Hastanesine hem nakit hem de malzeme olarak yardım Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından yapılmıştır.²⁰⁸

2- Salgın Hastalıklarla Savaş

Antalya'da 20. yüzyılın başlarında şehirden geçen yedi kanalın dolmasıyla çeşitli bataklıklar oluşmuştur. Bu nedenle sıtma, kolera, veba, tifo, sarıhumma, frengi, bel soğukluğu gibi hastalıklar şehirde oldukça yaygın durumdaydı.²⁰⁹ Bu hastalıkların dışında Antalya'da yaz aylarında hem havadaki nem oranının ve sıcaklığın artmasıyla birlikte hem de meyve bolluğu sebebiyle ishal hastalığı da sık görülen hastalıklar arasında yer almıştır.²¹⁰ Kış aylarında ise genellikle göğüs hastalıkları, akciğer hastalıkları ve iltihaplanması ile eklem rahatsızlıkları görülmüştür.²¹¹

Bu hastalıkların tedavisi için daha 20 yy. girilmeden önce Antalya'da 25–30 yatak kapasiteli Gureba Hastanesinin açılmasına karar verilmiştir. Fakat maddi sorunlar yüzünden açılması gecikmiştir. 1906/1907'de hizmete açılan hastanede 1 müdür, 1 doktor, 4 hademe ile birlikte hizmet vermeye başlamıştır. 1913–1914 yıllarında hastanede doktor sayısı yediye yükselmiş ve 4 tane de eczane hizmet vermiştir. Aşı konusunda Antalya'da oldukça önem verilmiştir. Öyle ki senede 5000 kişiye aşı yapılmıştır. Antalya muhacirlerin iskânı için belirlenmiş şehirler arasında yer almıştır. Bu yüzden gelen muhacirlerin şehre salgın hastalık bulaştırmaması için önemli çalışmalar yapılmıştır. Antalya'da dışarıdan gelebilecek her türlü hastalığa

²⁰⁷ y.a.g.e., s. 33.

²⁰⁸ Erten, a.g.e., s. 43.

²⁰⁹ Muhammet Güçlü, **20 yy. İlk Yarısında Antalya**, (Antalya: ATSO Kültür Yayınları, 1997), s.80

²¹⁰ Tuncer Baykara, "20 Yüzyıl Başlarında Antalya", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Cilt: I, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007), s. 13.

²¹¹ Güçlü, 1997,a.g.e., s. 30.

karşı önlem alınmış ve Tabip Asaf Efendi ile kâtip Mehmet Efendi idaresinde Karantina dairesi oluşturulmuştur. 1899/1900 yılında Karantina doktoru olarak görev yapan Liboric Efendi aynı zamanda Antalya Liman dairesinde de görev yapmıştır.²¹²

Antalya, salgın hastalıkların sıkça görülen bir yer olmasına rağmen doktor konusunda oldukça yetersiz durumdaydı. Öyle ki kazaların birçoğunda hükümet doktoru bile yoktu. Doktor olmadığı gibi sağlık memuru da olmayan şehirde aşı yapmak belediyelerce görevlendirilmiş kişiler tarafından yapılmıştır. Kazalarda ve köylerde sadece çiçek hastalığına karşı aşı uygulaması yapılmıştır. Diğer salgın hastalıklara karşı aşı ve serumlar yok denecek kadar azdır.²¹³ 1922 yılında Nisan ayında Dâr-ül Muallim’inde kabakulak ve benzeri salgın hastalık tespit edildiğinden dolayı Sağlık Müdürlüğü tarafından üç gün süreyle tatil edilmiştir.²¹⁴ Salgın hastalıkların yayılmasından sonra müstakil bir “Sağlık Tabipliği” oluşturulmuştur. Fakat bir ay kadar faaliyet gösteren tabiplik işini bitirdikten sonra kapatılmıştır.²¹⁵

Hilal-i Ahmer Cemiyeti salgın halindeki tifüs, kolera, tifo, dizanteri ve sıtma gibi salgın hastalıklarla mücadele konusunda yoğun çalışmalar yaparak, memleketin hemen hemen bütün sağlık teşkilatını temsil etmiştir.²¹⁶ Antalya’da Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyete geçtikten sonra salgın hastalıklarla mücadele konusunda önemli hizmetlerde bulunmuştur.

²¹² Aydın Beden, “Konya Vilayeti Salnamesine Göre 20 Yüzyıl Başlarında Antalya’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: I, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007), s. 180-181.

²¹³ Antalya 1967 İl Yıllığı, s. 65.

²¹⁴ Güçlü, 2004, a.g.e., s. 25.

²¹⁵ Güçlü, 1997, a.g.e., s. 80.

²¹⁶ Türk Ansiklopedisi, a.g.e., s. 89.

a- Sıtma İle Mücadele

19 yy. itibaren sıtma hastalığı salgın haline gelmiştir. Daha sonraki dönemde yaşanan savaşlar vasıtasıyla daha geniş alana yayılmıştır. Özellikle Balkan Savaşları'ndan sonra sıtma salgını korkutucu bir boyuta ulaşmıştır.²¹⁷ Salgının önlenmesi için 1910 yılından itibaren halka parasız kinin dağıtılmaya başlanmış, 1913'te kinin tedarik edilmesi ve ucuza satılması için kanun çıkarılmıştır.²¹⁸

Antalya'da 1920 yılında şehirde yaşayan 200.000 kişiden 170.000'i sıtma hastalığına yakalanmıştır. Aynı yıl memleket hastanesine başvuran 7753 hastadan 3.252'si, 1921 yılında başvuran 6.244 hastadan 2.266'sı sıtmalı bulunmuştur.²¹⁹ (Bkz. Ek 6). Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret anılarını anlattığı "Bir Roman Gibi" adlı kitabında, 19 Temmuz 1920 tarihinde Antalya'ya geldiğini ve geldikten birkaç gün sonra Antalya'nın zehirli sıtmasına tutulduğunu yazmıştır.²²⁰ Antalya'da sıtma hastalığının ne kadar yaygın olduğunu göstermesi bakımından bu örnek önemlidir. Sıtma Mücadele Başkanı Rıza Erksen; Antalya'da görülen sıtma hastalığını şöyle anlatmaktadır; *Bugün bile Antalya'dan Gazipaşa nahiyesinin sonuna kadar sahil kısmında yaşayan halkı gören yaşayan ölümler diye derhal hükmünü verir. Erkek, dişi, küçük, büyük hepsi sıtmalı, dalaklı ve hastalıktır. Bu sahil boyunca kırmızı yüzlü bir ferde tesadüf etmek mümkün değildir. Hepsi sıksa, harekâtı batı, cılız ve gayri faaldir. Yazın fırsat bulup da bir iki ay için yaylaya kaçabilen yayladaki sefaletle beraber sahilde kalanlardan farklıdır.*²²¹

Sıtma, Cumhuriyetin ilk yıllarında en önemli sağlık sorunlarından biriydi. Cumhuriyetin ilk yıllarında toplam nüfusun %50 si sıtmalıydı.²²² 1923 senesinden itibaren sıtma hastalığı ile tedavi yöntemleri ile ilgili çalışmalara önem verilmeye başlanmıştır. Bu konuda en önemli çalışma daha Milli Mücadele Dönemi'nde iken Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdadı Sıhhi Heyeti'nin Antalya Laboratuvarı

²¹⁷ Nuran Yıldırım, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7,(İstanbul: İletişim Yayınları, 1983), s. 1330.

²¹⁸ Akile Gürsoy, "Sağlık, Gençlik, Güzellik", **Üç Kuşak Cumhuriyet**, (Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 1998), s. 43.

²¹⁹ Güçlü, 1997, a.g.e., s. 80.

²²⁰ Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, (İzmir: İzmir BB Kültür Yayınları, 2002), s. 202.

²²¹ Rıza Erksen, "Antalya'da Sıtma Mücadelesi", **Türk Akdeniz Dergisi**, Sayı:11\12 (Kasım 1938), s. 23.

²²² Ahmet Makal, **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1999), s. 342.

Müdürü Doktor Reşit Galip Bey'in yaptığı çalışmadır. Bu çalışmasında, sıtma hastalığının teşhisinde kullanılan yöntemi geliştirerek, yeni bir yöntem bulmuştur. Bu yeni yöntem sayesinde hastalığın teşhisi oldukça kolay hale gelmiştir. Erkenden teşhis edilen hastalıkların tedavisi de kolay oluyordu. Dr. Reşit Galip'in geliştirdiği bu yöntem daha sonra tüm ülkede uygulanmaya başlamıştır.²²³

Sıtma hastalığının hızla yayılmasından sonra Antalya mıntukasında çalışmak üzere İstanbul'dan 43. İmdadı Sıhhiye Heyeti gönderilmiştir. 25 gün çalışan bu heyet genel merkezden gelen emir telgrafı ile lağv edilerek merkeze geri dönmüştür. Bu heyet salgın halde bulunan sıtma hastalığı ve muhacirlerin sağlık işleriyle yakından ilgilenererek büyük faydalar sağlamıştır.²²⁴

Salgın halinde olan sıtma hastalığı ile savaşta Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin oldukça önemli çalışmaları olmuştur. Belediye bütçesinden 4000 lira ayrılarak İstanbul Hilal-i Ahmer Merkezi'ne kinin siparişi verilmiştir. Gelen kininin 1000 liralık miktarı Memleket Hastanesine, geri kalan kısmı ise kazalardaki sıtma ile mücadele de kullanılmıştır.²²⁵ 19 Temmuz 1925 yılında Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı olan Doktor Ferruh Niyazi tarafından İstanbul'da toplanan Hilal-i Ahmer Kongresi'ne Antalya'da malarya hastalığının yaygın olduğu yerlerde dispanser açılmasının gerektiği konusunda istekte bulunmuştur.²²⁶ Ayrıca Antalya Valiliği de sıtma ile mücadelede çalışmalarda bulunmuştur. 16 Temmuz 1925 tarihinde Antalya Valiliği tarafından Hilal-i Ahmer Merkezi'nden 2000 liralık kinin talep edilmiştir.²²⁷

Sıtma hastalığı Antalya'da önünü almak kolay değildi. Yapılan tüm çalışmalara rağmen hastalığın yayılmasını engellemek pek mümkün değildi. Buna bir çözüm bulmak isteyen Antalya Belediyesi tarafından, 27 Eylül 1927 tarihinde Antalya'da yaşayan fakir halka kinin dağıtılması kararlaştırılmıştır. İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezi'nden dağıtılacak olan kinin için gerekli meblağın gönderilmesi istenmiştir.²²⁸

²²³ Elman, 1953, a.g.e., s. 21.

²²⁴ *Antalya Gazetesi*, (30 Nisan 1924), s. 2.

²²⁵ *Antalya Gazetesi*, (24 Haziran 1925), s. 2.

²²⁶ "Kızılay Arşivi, Kutu No:164, Belge No:62" (1925).

²²⁷ "Kızılay Arşivi, Kutu No:1330, Belge No:7" (1925).

²²⁸ "Kızılay Arşivi, Kutu No:344, Belge No:11" (1927).

1928 yılında sıtmalı hastalara karşılıksız kinin dağıtımına başlanmıştır. Salgın hastalıklarla mücadelede oldukça ilerleyen Antalya'da "Sıtma Savaşı Sağlık Koruyucusu Kursu" açılmıştır. Ayrıca Bağdemağacı Köyü ile Serik'e bağlı Yeşilyurt, Yanköy ve Gediz Nahiyesi'ne birer sağlık memuru gönderilmiştir. Böylece sıtma ile mücadele en ücra köşelere götürülerek sağlıklı bir şehir meydana getirmeye çalışılmıştır.²²⁹

1929 senesi Antalya için salgın hastalıklarla mücadele konusunda oldukça önemli çalışmaların yapıldığı bir yıl olmuştur. Antalya merkez, kaza ve köylerinde görülen sıtma hastalığının önüne geçebilmek için Sıhhat Vekâletine bağlı Sıtma Mücadele Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonun başkanı Dr. Nazmi Öke, Merkez Mücadele tabibi Dr. Münür Soykan, Laboratuar Şefi Dr. Kemali Beyazıt, Şube tabibi ise Dr. Sait Ünal'dır.²³⁰ 1937 yılına kadar teşkilatın şubeleri vilayet dâhilinde yayılmıştır.²³¹ 10 yıl içinde oluşturulan bu teşkilat Antalya başta olmak üzere Serik, Manavgat, Finike, Kaş, Korkuteli, Elmalı kazaları da dâhil toplamda altı şubede çalışmıştır. Sıtma Mücadele Komisyonu çalıştığı yerlerdeki halkı yaz ve kış olmak üzere senede iki kez genel muayeneden geçirmekteydiler. Bunlardan başka şube merkezlerine müracaat eden yabancılara ve diğer hastalıklarla ilgili de tedavileri ile de ilgilenmişlerdir.

²²⁹ Güçlü, 1997, a.g.e., s. 80.

²³⁰ Antalya 1967 İl Yıllığı, s. 69.

²³¹ Güçlü, 1997, a.g.e., s. 80.

Tablo 3. Cumhuriyetin ilk yıllarında Antalya’da Sıtma ile Mücadelenin Durumu²³²

SENELER	Muayene Edilen Kişi	Dalaklı Bulunan Kişi	Kan Muayenesi Edilen Kişi	Tedavi Edilen Kişi	Kinin Verilen Kişi
1929	32535	4790	6574	-	-
1930	67000	12720	25000	16000	6000
1931	84000	19159	38000	19000	9000
1932	92000	17100	51000	23000	3000
1933	146000	26001	64500	26000	7000
1934	185000	32896	45000	36000	7500
1935	193000	42396	31000	62000	7000
1936	185000	55670	62000	82000	3000
1937	200012	68440	54336	-	-

Tablodan da anlaşılacağı üzere 9 yıl içerisinde 279.145 sıtmalı hasta tespit edilmiştir.

²³² y.a.g.e., s. 81.

Tablo 4. Bu sıtmalı hastalara dokuz sene içinde senelere göre kullanılan ilaç miktarı aşağıdaki gibidir.²³³

SENELER	KİNİN (KG)	ÇİKOLAT K.	ÖKİNİN	AMPÜL	KUVVET K.
1929	52705,25	1396	4065	00	00
1930	288016	3716	26329	221	14224
1931	430365	6391	35248	531	6354
1932	386624,25	17	52692	1096	15571
1933	502298,25	00	25756	2346	9623
1934	618957,75	00	88252	3460	22461
1935	886255,25	00	120163	2155	19719
1936	1033853	00	186204	1360	34538
1937	986211,75	00	161518	1510	2270

Dokuz sene içerisinde Antalya'da 5.184 kilo 266 gram kinin komprimesi, 700.227 adet ökinin, 11,520 adet çikolata kinin, 124, 760 adet kuvvet komprimesi 12.679 adet ampül kinin kullanılmıştır.²³⁴

Tüm ülkeyi saran salgını önlemek amacıyla Ankara, İzmir, Aydın Antalya, Diyarbakır, Samsun Trakya hatta İstanbul'da Sıhhiye Vekili Dr. Refik (Saydam) Bey'in başkanlığında Sıtma Mücadele Komisyonları oluşturulmuştur.²³⁵ Dr. Refik Bey sıtma hastalığının şehirde önlenmesi için önemli hizmetlerde bulunmuştur. 1924 yılında Dr. Refik Bey'in yerine Dr. Muzaffer Bey vekâleten göreve getirilmiş ve memleketi kasıp kavuran sıtma hastalığıyla mücadeleye kaldığı yerden devam etmiştir.²³⁶Yapılan çalışmalardan sonra 1923-1925 yılları arasında Anadolu'nun bazı bölgelerinde % 70'e varan sıtma oranları 1940'larda %10-11'lere kadar düşürülmüştür.²³⁷

²³³ Antalya 1967 İl Yıllığı, s. 70

²³⁴ y.a.g.e., s. 70.

²³⁵ Yıldırım, a.g.e., s. 1331.

²³⁶ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Ocak 1924, sayı:41, s. 188.

²³⁷ Gürsoy, a.g.e., s. 1721.

b- Frengi İle Mücadele

Frengi hastalığı Antalya’da oldukça yaygındı. Hastalığın önüne geçilmek için "Frengi ile Mücadele Dispanseri" açılmıştır. Açılan bu dispanser sayesinde hastalık kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Frengi ile mücadele 1921 yılından itibaren hız kazanmıştır. Daha önce Hilal-i Ahmer’in Beşinci İmdad-ı Sıhhiye heyetinde Çine, Gazipaşa ve Anamur’da görev yapmış olan A. Lebib Karan 1923 yılında Antalya Frengi ile Mücadele Dispanserin de görev yapmıştır.²³⁸ Antalya’da frengi mücadele hekimliği yaptığı dönemde Karan, hastalığı önlemek için önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.²³⁹

Salgının önüne geçmek için Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Cemiyet hemen her heyette bulunduğu yerde frengi tedavisini de üstlenmiştir. Hastaları tedavi etmek için kullanılan ve çok pahalı olan neo-savlarsan ise parasız olarak hastalara dağıtılmıştır.²⁴⁰

1923 yılından sonra merkez ve kazalardaki frengi hastalarının tespiti, gezici sağlık görevlileri tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu sağlık memurlarının en önemli görevi frengi hastalarını ya da hastalık belirtisi gösteren kişileri hükümet doktorlarına götürmektir. Burada hastalığın şiddetine göre tecrit edilerek tedavilerinin yapılmıştır. Bu hastalığın tedavisi içinde gereken maddi destek Sıhhat Vekâletinden ve vilayetin salgın hastalıklar için ayırdığı bütçeden sağlanmıştır.²⁴¹

1923 senesinden sonra Antalya’da hastalıklarla mücadele ve genel sağlık koşulları açısından oldukça önemli gelişmeler olmuştur. Salgın hastalıklara karşı yapılan aşı ve serumlar sayesinde salgınların önüne geçilerek birçok vatandaşın hayatı kurtarılmıştır.

Antalya’da görülen diğer bir salgın hastalık kolera hastalığıdır. Hastalığın salgın hale gelmesinden sonra hastalığın yayılmasını önlemek için harekete geçilmiştir. Salgın hastalık konusunda oldukça önemli hizmetlerde bulunan Antalya

²³⁸ Erden, a.g.e., s. 134.

²³⁹ Veli Behçet Kurdoğlu, *Şair Tabibler*, (İstanbul: İstanbul Enstitüsü Neşriyatı,1967), s. 385.

²⁴⁰ Sarı ve Özaydın, a.g.e., s. 164.

²⁴¹ Antalya 1967 İl Yıllığı, s. 66.

Beşinci İmdadı Sıhhiye Laboratuvarı kolera hastalığı için yeterli malzemeye sahip değildi. 1921 yılında hastalığın salgın hale gelmesinden sonra Sıhhiye Vekili tarafından Ankara Hilal-i Ahmer Merkezi'ne eksik laboratuvar malzemesinin bulunduğu haber verilmiştir. Eksik malzemelerin listesini göndererek gereken yardımın yapılması istenmiştir. Yapılan yardımın yetersiz olmasından dolayı ikinci defa 7 Eylül 1921 tarihinde eksik malzemeler bildirilerek tekrar yardım talebinde bulunulmuştur.²⁴²

Bu dönemde görülen salgın hastalıklardan biri de tifodur. Özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında Antalya'da salgın olarak ortaya çıkmıştır. Sağlık malzemesi ve ilaçların yetersiz olması sebebiyle salgının boyutu korkutucu boyuta ulaşmıştır. Öyle ki hasta sayısının çok olmasından dolayı hastanelerde yer kalmamış halkın yaşadığı büyük evler geçici olarak hastaneye çevrilerek buralarda hastalar tedavi edilmiştir.²⁴³

Bu hastalıkların dışında 13 Mayıs 1922 yılında Antalya'da merkeze bağlı mahallelerde kuduz hastalığı görülmüştür. Durumun ciddileşmesi üzerine Antalya belediye başkanı İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkezine yapılan çalışmalara dair bilgi vermiştir.²⁴⁴

B- MUHACİR VE MÜBADİLLERE YAPILAN YARDIMLAR

Lozan Antlaşmasına göre, Türkiye'de İstanbul dışında oturan Rumlarla Batı Trakya dışındaki Türkler Yunanistan'dan getirilmiştir. Türklere mübadil, daha önceki yıllarda ve diğer ülkelerden gelen göçmenlere de muhacir denir.²⁴⁵

Muhacirlerin yoğun olarak Anadolu'ya geldiği dönem Balkan Savaşları sonrasında olmuştur. Balkan Savaşları ve sonraki barış dönemlerinde karayolları ile ulaşımın zor olmasından dolayı muhacir nakillerinde deniz yolu daha sık kullanılmıştır. Bu dönemde muhacirlerin çıkışı yaptığı bazı limanlar Selanik, Kavala, Dedeağaç, Varna, Köstence gibi limanlar olmuştur. Türkiye'ye giriş yaptıkları limanlar da İstanbul, İzmir, Antalya, Mersin, Tekirdağ, İskenderun, Samsun ve Sinop

²⁴² "Kızılay Arşivi, Kutu No:21, Belge No:150" (1921)

²⁴³ Çimrin, a.g.e., s. 481.

²⁴⁴ "Kızılay Arşivi, Kutu No:74, Belge No:145" (1922)

²⁴⁵ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Cilt:2, (Ankara:1998), s. 1600.

limanlarıdır.²⁴⁶ Balkan Savaşları sırasında Antalya'ya Selanik'ten 6000 muhacir gelmesi kararlaştırılmıştır. Bu muhacirler Antalya merkezde 30 hanede 119 nüfus Antalya'nın Alanya kazasında ise 4 hanede 13 nüfus yerleştirilmiştir.²⁴⁷ 1913 yılının Mayıs ayında Selanik'ten Antalya'ya 8000 muhacir geldiği bilinmekteyse de yerleşip yerleştirilmediği hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Bunun dışında yine bu dönemde 4000 kadar muhacirin Antalya'ya geldiği bilinmektedir.²⁴⁸

Lozan Antlaşması'ndan önce Türk ordusunun bütün cephede zafer kazandıklarını gören Rum sakinleri 1922 yılının 12-16 ve 18 Ekim'de Antalya limanına gelen vapurlarla Antalya'yı terk etmişlerdir. Kaleiçi'nden yaşayan Rum ahalinin boşalttığı evlere Selanik, Yanya ve Balkanlar'dan gelen muhacirler yerleşmişlerdir.²⁴⁹

Lozan Antlaşması'nda kabul edilen değişim sözleşmesine göre gelmesi beklenen yaklaşık 400.000 muhaciri kapsayan ve muhacirlerin barınma, taşınma ve sağlık hizmetleriyle ilgilemek için Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti mübadele meselesine hazırlıksız yakalandığı için kısa zaman içinde gelecek muhacirlerin hangi bölgelere yerleşeceğinin tespit edilmiştir.²⁵⁰ Türkiye on bölgeye ayrılarak buralarda İmar ve İskân Bölge Müdürlükleri kurulmuştur. Birinci bölgenin merkezi Samsun, ikinci Tekirdağ, üçüncü Balıkesir, dördüncü İzmir, beşinci Bursa, altıncı İstanbul, yedinci İzmit, sekizinci Antalya, dokuzuncu Konya, onuncu bölgenin merkezi ise, Adana idi. Bölge merkezleri, merkezden sorularak bölge sınırları içinde uygun görülecek yerlere nakledilmişlerdir.²⁵¹

Muhacirlerin, iaşe, sağlık ve barınma şartlarıyla uğraşmak ve bu konuda bakanlığa yardımcı olmak üzere; Bakanlık ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında 6 Mart 1924'te bir anlaşma imzalanmıştır.²⁵² Daha önce tespit edilen bölgelerde Hilal-i Ahmer temsilcileri de görev alarak Bakanlığın işlerini kolaylaştırıcı çalışmalarda

²⁴⁶ Ağanoğlu, a.g.e., s. 167.

²⁴⁷ Ali Rıza Gönüllü, "Antalya'da İskân Edilen Muhacirler (1878-1923)", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:26 (Güz 2009), s. 299.

²⁴⁸ Ağanoğlu, a.g.e., s. 188-189.

²⁴⁹ Sadettin Erten, "(1923-1950) Yirminci Asrın ilk Yarısında Antalya", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: I, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007), s. 23.

²⁵⁰ Ağanoğlu, a.g.e., s. 287.

²⁵¹ *Hilal-i Ahmer Mecmuası*, 15 Aralık 1923, No:28 s. 103-104

²⁵² Mutlu, a.g.e., s. 180.

bulunmuşlardır.²⁵³ Öncelikli konu maddi yardım nasıl sağlanacağı konusu olmuştur. Yapılan işin ne kadar önemli olduğunun farkında olan hükümet, Hilal-i Ahmer Cemiyeti için kaynak ayırmıştır.²⁵⁴ Mübadelenin finansmanını sağlamak için çalışmalara sadece yurt içinde değil yurt dışındaki Müslüman ülkelerin yardımına da başvurulmuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yayınladığı beyannameyi Hindistan'da dağıtmak ve Hilal-i Ahmer adına yardım toplamak üzere bir kurul görevlendirilmiştir. Bu kurulun başkanı Antalya milletvekili Hoca Rasih (Kaplan) Efendi, Hilal-i Ahmer Genel Merkezi üyelerinden Kemal Bey ile bir muhasebeci ve bir tercümandan oluşmaktaydı. Türkiye'den ayrılan bu kurul birkaç gün Mısır'da kaldıktan sonra 9 Şubat 1924'te Bombay'a varmıştı. Ancak Heyet Hindistan'da işe başlamadan Mart ayında Türkiye'ye geri dönmüşlerdir.²⁵⁵

Muhacir işlerinde kullanılmak ve yardıma muhtaç olan muhacirlere dağıtılmak üzere devlet tarafından 500.000 liralık yardım yapmıştır.²⁵⁶ Hilal-i Ahmer Cemiyeti sefalet içindeki muhacirler için aşhaneler açmış ve ihtiyaç sahiplerine parasız ilaç vermiştir.²⁵⁷ Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1923 yılından itibaren muhacirler için iane ve sağlık hizmetlerinden başka, taşıma ve muhacirleri yerleştirme işleri içinde girişimler de bulunmuştur. Hastane, poliklinik, aşhaneler açmış; çadır, kamyon gibi araçların alımını gerçekleştirerek hazırlıklarını tamamlamaya çalışmıştır. Hilal-i Ahmer'in Türk Yunan mübadelesi sırasında; muhacirlerin dönüş yolculukları sırasında İstanbul, İzmit, Antalya, Tuzla, Tekirdağ, Samsun Mersin ve Ayvalık'ta 10-50 yataklı birer hastane açılmış, oralara sıhhi heyetler gönderilerek her türlü malzeme temini sağlanmıştır.²⁵⁸ Ülkenin değişik yörelerinde açılmış ve çalışmaya başlamış İmdad-ı Sıhhi Heyetleri tarafından özellikle Samsun, İzmir, Antalya, Mersin gibi muhacirlerin Türkiye'ye getirildiklerinde indirilecekleri kıyı şehirlerinde salgın hastalıkları önlemek amacıyla ciddi hazırlıklar yapılarak bu kentlere serum ve aşı depolanmıştır.²⁵⁹

²⁵³ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Aralık 1923, No,28 s. 103-104

²⁵⁴ Arı, 2000, a.g.e., s. 67-68.

²⁵⁵ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Aralık 1923, No,28 s. 95

²⁵⁶ Arı, 2000, a.g.e., s. 67-68.

²⁵⁷ Sarı ve Özaydın, a.g.m., s. 167.

²⁵⁸ Türkiye Kızılay Derneği, 1950, a.g.e., s. 64.

²⁵⁹ Arı, 2000, a.g.e., s. 68.

Toplu göçler, salgın hastalıkların yayılması için en elverişli ortamı oluşturmuştur. Mübadele sırasında muhacirlerin getirilmesi sırasında salgın hastalığın yayılması durumunda bunun önünü almak çok zor olmuştur. Kitleler bu salgından etkilenebilir, ondan da öte hastalık muhacirler aracılığıyla Türkiye’de yayılabilirdi. Mübadele İmar ve İskân Vekâleti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne bağlı sağlık kurulları yola çıkan ve bir süre sonrada Türk gemileriyle taşınmaya başlayan muhacirleri sıkı gözetim altına almışlardır. İlk başlarda pek belirti görülme de zor koşullar altında yapılan yolculuktan sonra bazı hastalık belirtisi gösteren muhacirler tespit edilmiştir. Bu durumda en büyük görev Mübadele İmar ve İskân Vekâleti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne düşmüştür.²⁶⁰

²⁶⁰ Kemal Arı, “Mübadele Sürecinde Göçmenlerde Salgın Hastalık Riski ve ‘Fare İtlafı’”, Prof. Dr. Necmi Ülker’e Armağan, (İzmir: Meta Basım, 2008), s. 149.

Tablo 5. 1924 Yılında Mevcuda Eklenen Yatak ve Personel Tablosu²⁶¹

YER	YATAK SAYISI	BİNA	TABİB	SEYYAR TABİB	HASTA BAKICI
İZMİT	30	Hastane	2	1	1
SAMSUN	25	Hastane	2	2	1
MERSİN	10	Dispanser	1	2	1
MUDANYA	30	Hastane	1	2	3
TEKFURDAĞI	30	Hastane	1	2	3
UZUNKÖPRÜ	30	Hastane	1	2	-
KALIKRATYA	15	Dispanser	1	-	-
DARICA	10	Hastane	1	1	-
ÇATALCA	15	Dispanser	1	-	-
İSTANBUL	50	Hastane	2	-	-
BANDIRMA	20	Dispanser	2	-	-
ANTALYA	20	Dispanser	1	-	-
NİĞDE	20	Hastane	1	-	-
SİVAS	20	Hastane	1	1	1
SELANİK		-	3	-	-
DRAMA		-	1	-	-
KAVALA		-	2	-	-
VAPURLARDA		-	-	11	-

Lozan Antlaşması gereği Antalya'ya gelmesi planlanan muhacirler için Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezi tarafından Antalya havalisine bir İmdadı Sıhhiye Heyetinin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Gönderilecek olan heyet geciktiği için mübadele

²⁶¹ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Mart 1924, Sayı:31, s. 225.

imar ve iskân vekili namına Müsteşar Lütfü Bey tarafından 10 Şubat 1924'de merkeze telgraf gönderilerek heyetin bir an önce gelmesini istemiştir.²⁶²

Antalya'ya Yanya ve Preveze'den genellikle çiftçi, bağcı ve zeytinci olarak 15.000 kişinin gelmesi planlanmıştır. Ancak sekizinci bölgeye dâhil olan Antalya'ya, Bigadiça Köyü, Serfiçe, Yenice-i Vardar, Lankaza, Karaferya, Girit, Selanik, Gelmeriye, Naslıç, Katrin, Kesendire gibi yerlerden muhacir gelmiştir. Mübadele İmar ve İskân Vekâleti ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti arasında imzalanan anlaşma gereği, Cemiyet iskelelerde misafirhane bulundurup ve bu misafirhanelerde 10'ar yataklı revirler açarak gerekli tıbbi malzemeyi bulundurmakla görevlendirilmiştir. Bu misafirhanelerde gerekirse üç gün kalabilecek olan muhacirlerin ihtiyaçları Cemiyet tarafından karşılanması, eğer bu mümkün değilse de ihtiyaçlar hükümet tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır. Uygulanacak program dâhilinde Antalya'da muhacirlere kurulacak olan köyler için 12 Temmuz 1924 tarihinde 30.000 lira gönderilmiştir.²⁶³

Ocak 1924'den Mayıs sonuna kadar geçen sürede 210 bin kişi Antalya'ya muhacir olarak gelmiştir. Gelen muhacirlerin 122 bini Selanik ve havalisine aittir.²⁶⁴ Gelen muhacirleri Antalya halkı bağrına basmıştır. Özellikle kente gelen muhacirlerin ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda büyük bir çaba harcamışlardır. 26 Şubat 1924 tarihinde Seyr-i Sefaine ait Ümid vapuru ile Selanik limanından yola çıkan Gelemeye muhacirleri fırtınalı bir yolculuğun sonunda Antalya limanına geldiklerinde ilk olarak vapura Vali Sabri Bey, Muhacirin Mıntıka Müdürü Hüsnü Bey çıktılar. Antalyalılar adına karşılama heyetine Belediye Başkanı Hasan, Dr. Burhanettin Bey, Karakaşzade Hüsnü, Dr Ferruh Niyazi, Kırımızade Mehmet, Gazeteci Emin, Kemahlızade Emin, Ticaret Odası Başkanı Zeki, Tüccardan Ahmet Muhtar, Kesikcizade Mehmet, Yusuf Cemal Beyler ile Yörükzade Fuad bey, Tüccardan Ali Bey katılmıştır. İskeleye çıkan muhacirler sağlık kontrolünden geçtikten sonra hamama sevk edilmişlerdir. Orada kendilerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından çay ve galeta ikram edilmiştir.²⁶⁵ Gelen muhacirler, öncelikle şehirde cami, medrese gibi yerlere yerleştirilmiştir. Geçici olarak bu yerlerde kalan

²⁶² "Kızılay Arşivi, Kutu No:88, Belge No:134" (1924)

²⁶³ Ramazan Tosun, "Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Antalya", *Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri*, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2006), s. 251-252.

²⁶⁴ *Antalya Gazetesi*, (15 Haziran 1924), s. 2.

²⁶⁵ Üstün, a.g.m., s. 25.

göçmenler her gün düzenli olarak muayene edilerek sıtma, uyuz gibi hastalıklara karşı ilaç dağıtılmıştır. Ayrıca Antalya Ana Mektebinde fakir öğrencilere çamaşır ve basma dağıtılmıştır.²⁶⁶

Elmalı kazasına ve köylerine yerleştirilen muhacirlere Elmalı halkı desteğini esirgememiştir. Civar köylerle yardımlaşarak topladıkları odunları gelen muhacirlere dağıtmışlardır. Sadece bu yardımla kalmayan Elmalı halkı gelen muhacirlere tarım işleriyle uğraşması için yardımda bulunarak, gelen muhacirlerin yerleşme sürecinde önemli katkıları olmuştur.²⁶⁷ 25 Kasım 1924 yılında Antalya Gazetesi'nde "Selanik'te Muhacir Kalmamıştır" başlığıyla çıkan haberde Selanik'ten gelen son kafilenin Antalya'ya Rumeli Vapuruyla ulaştığını yazmıştır. Gelen bu son kabile ile birlikte Selanik'te muhacir kalmadığı belirtilmiştir.²⁶⁸

10 Eylül 1924 tarihinde Antalya'ya 929 muhacirler geldiği ve gelen muhacirleri salgın hastalıklara karşı korumak için merkezden dizanteri aşısı istenerek salgın hastalığa karşı önlem alınmaya çalışılmıştır.²⁶⁹ Antalya İmar ve İskân Müdürlüğü Müdürü Hasan Bey 21 Ekim 1924 yılında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne başvuruda bulunarak kinin istemiştir. Cemiyet tarafından 13 koli kinin gönderilmiştir.²⁷⁰

C- HALKA YAPILAN YARDIMLAR

Salgın hastalıkların oldukça yaygın olduğu Antalya'da, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin en önemli hizmetler salgın hastalıklarla mücadelede olmuştur. Bu konuda Cemiyet Antalya halkı için önemli hizmetlerde bulunmuştur. Özellikle salgın hastalıkların en yoğun olarak yaşandığı Cumhuriyet'in ilk yıllarında Cemiyetin çalışmaları takdire şayandır.

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından gelirinin tamamı Cemiyete bırakılmak üzere 1924 yılında güreş ve yarış müsabakaları düzenlenmiştir. Bu etkinliğe halkın katılımını arttırmak için Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Antalya gazetesinde bir makale yazmıştır. Bu makale sayesinde halkın Cemiyetin

²⁶⁶ Çapa, 2009, a.g.e., s. 148.

²⁶⁷ Antalya Gazetesi, (19 Kasım 1924), s. 3.

²⁶⁸ Antalya Gazetesi, (25 Kasım 1924), s. 2.

²⁶⁹ "Kızılay Arşivi, Kutu No:88, Belge No:235" (1924).

²⁷⁰ "Kızılay Arşivi, Kutu No:88, Belge No:327" (1924).

yaptığı etkinliğe katılımında büyük artış sağlanmıştır. Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Dr. Ferruh Niyazi'ni yazdığı makale şöyledir;

Yeniköy idman meydanında bu muhterem ve aziz Cemiyet menfaatine tertip edilmiş olan güreş ve yarış bugün başlamış bulunuyor. Oraya gitmek ve girmekle hem 2 gün tatil yapmak ve iyi vakit geçirmek ve hem de Hilal-i Ahmer'e yardım etmek gibi iki taraflı bir menfaat vardır. Aziz Türkoğlu! Damlaya damlaya göl olur derler. Günde 12 pare gibi halen hiçbir kıymeti olmayan bir miktarı her ferdimiz Hilal-i Ahmer'e vermekle senede 8-10 milyon liranın meydana geleceğine ve bu paralar ile Hilal-i Ahmer'in vazifesini daha şamil bir suretle ifa edebileceğini nazarı dikkate alır ve senede nihayet 1 lira vermek inayet edinirsek en çok makbule geçecek bir vazifeyi insanıyet ve Cemiyet ifa etmiş oluruz şimdiye kadar yalnız harp sahalarında ve felaket sahalarında ifaya hizmet etmekte Hilal ve Kızılhaç teşkilatları miktarlarıyla bundan sonra Hilal-i Ahmer malumatı içtimaiye vadisinde sıhhi ihtiyaçlarında da azayı yardım gösterecektir. Açlara bakacak ekmezsizleri himaye edecek veremlilerin tedavisine ve bu hastalık meni çalışacaktır. Memleketimiz de yeni bina bir ihtiyaç vardır ve derdin içine yüzendir. Hilal-i Ahmer'in mevcudiyeti nakittir. O ne kadar zengin olursa o kadar büyük iş görebilir. Veriniz efendiler veriniz çok değil günde on iki para veriniz bunu vermeyi adet ediniz. Bunu yapmış olmakla felaketslere, felaketlilere övgü saçıan sevgili Hilal-i Ahmer'in acıları ve yaraları Hilal-i Ahmer'i daha bize bunu emir.²⁷¹

Cemiyet için yapılan yardımların ne kadar etkili olduğunu en açık dille anlatan bu makale yazıldığı dönemde halk arasında büyük yankı uyandırmıştır. Öyle ki 1924 yılı Cemiyetin etkinlik olarak en fazla sayıya ulaştığı yıl olmuştur.

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti sadece salgın hastalıklarla değil muhtaç durumda olan halk içinde yardımda bulunmuştur. 1925 yılında Cemiyetin başkanı Dr. Galip muhtaç durumda olan halk için önemli bir çalışma gerçekleştirmiştir. Cemiyet tarafından çalışamayacak kadar ma'lul ve fakir olan kişilere istekleri doğrultusunda Cemiyete başvurarak yardım alabilecekleri gazete aracılığıyla tüm halka duyurulmuştur.²⁷² Yapılan başvurular neticesinde ihtiyaç sahibi ailelere Cemiyet tarafından yardım edilmiştir.²⁷³ Böylelikle Cemiyet sadece sağlık alanında değil maddi olarak da halkın da yardımına koşmuştur.

²⁷¹ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Aralık 1924, Sayı:40, s. 146

²⁷² Antalya Gazetesi, (2 Ocak 1925), s. 4.

²⁷³ "Kızılay Arşivi, Kutu No:612, Belge No:45" (1925)

BEŞİNCİ BÖLÜM: HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ ANTALYA ŞUBESİNİN MALİ KAYNAKLARI VE HARCAMALARI

A- CEMİYETİN GELİRLERİ

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin en önemli gelir kaynağını yurtsever vatandaşların yaptığı bağışlar oluşturmaktaydı. Rozet dağıtımından, pul ve çiçek satışından elde edilen gelirlere önemli kaynak oluşturmaktaydı. Ayrıca Cemiyet'e gelir sağlamak amacıyla yapılan yarış, güreş, futbol maçı, balo ve sinema gösterimi gibi etkinlikler yapılmıştır. Yapılan bu etkinliklere halk çok büyük ilgi göstermekteydi. Halkın gösterdiği ilgi sayesinde bu etkinlikler de Cemiyet için önemli gelir kaynağı oluşturmaktaydı. Özellikle 1924 yılında geliri Cemiyete bırakılmak üzere çok sayıda etkinlik gerçekleştirilmiştir.

1922 yılı Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına yapılan etkinlikler açısından oldukça hareketli bir yıl olmuştur. Cemiyet'e gelir sağlamak için yapılan etkinliklerin ilki 1922 yılının nisan ayında yapılan güreş müsabakası olmuştur. Halkın yoğun ilgi gösterdiği bu müsabakada 15.371 kuruş yardım toplanmıştır.²⁷⁴

1922 yılında yapılan diğer bir etkinlikte Mayıs ayında gerçekleştirilen ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Balı bahçesinde düzenlenen büyük bir güreş müsabakasıdır. Bu etkinliğe 5000 kişiden fazla insan katılmıştır. Bu etkinlikte Hilal-i Ahmer Cemiyeti için 6000 lira nakit olmak üzere toplamda 10.000 liralık yardım toplanmıştır. 16 Mayıs 1922 tarihinde Çine'de zarar gören İmdad-ı Sıhhiye Heyeti başkanlığına 1000 liralık yardım göndermiştir.²⁷⁵

Rozet hâsılatı Cemiyetin önemli gelir kaynaklarından. Antalya'da 1922 yılında dağıtılan rozetlerin hâsılatından 14.735 kuruş toplanmıştır. Toplanan bu para

²⁷⁴ Erten, a.g.e., s. 43.

²⁷⁵ Erten, a.g.e., s. 43.

15 Haziran 1922 tarihinde Antalya Osmanlı Bankası'na teslim edilerek Ankara Hilal-i Ahmer Murahhaslığına gönderilmiştir.²⁷⁶ 2 Ocak 1922 yılında tüm nahiyelere bir bildiri gönderilerek hastane yapımı için gerekli olan yatak ve diğer malzemeler için yapılacak yardımlar tüm nahiyelere paylaştırılarak dağıtılmıştır.

Tablo 6. 1922 yılında kazalardan merkeze hastane yatak bedeli olarak gönderdikleri yardım miktarları: ²⁷⁷

TARİH	YER	MİKTAR
29 Mart 1922	Akseki	3.500
13 Mart 1922	Alanya	3.050
12 Nisan 1922	Elmalı	30.000
03 Mayıs 1922	Finike	3.700
27 Mayıs 1922	Alanya	23.227
27 Mayıs 1922	Korkuteli	125.000
27 Mayıs 1922	Akseki	1.990 kuruştur.

1923 yılında Antalya Hilal-i Ahmer Merkezi hâsılatından 1000 lira genel merkeze göndermiştir.²⁷⁸

Tablo 7. Kazaların güreş etkinliğinde topladığı yardımlar şöyledir; ²⁷⁹

TARİH	YER	MİKTAR
20.06.1922	KAŞ	2990 kuruş
03.08.1922	ELMALI	25.000 kuruş
03.08.1922	FİNİKE	15.181 kuruş
19.08.1922	ALANYA	9.450 kuruş
03.09.1922	AKSEKİ	12.959 kuruş
24.09.1922	KAŞ	30.000 kuruş
24.10.1922	MANAVGAT	50.000 kuruş
24.10.1922	MANAVGAT	50.000 kuruş
04.11.1922	KORKUTELİ	5.250 kuruş

²⁷⁶ Erten, a.g.e., s. 43.

²⁷⁷ y.a.g.e., s. 48.

²⁷⁸ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Eylül 1923, Sayı, 25, s. 360-361.

²⁷⁹ Erten, a.g.e., s. 43.

Tablo 8. 1919-1925 yılları arasında kaza ianelerini aşağıdaki gibidir.²⁸⁰

Seneler	Alanya	Manavgat	Elmalı	Kaş	Akseki	Korkuteli	Finike
1919\1920	260.550	123.800	535.779	410.091	124.346	568.200	110.110
1921	124.150	131.000	63.580	10.000	44.184	84.278	132.800
1922	85.717	245.181	136.190	87.990	52.545	125.000	8.950
1923	10.097	50.000	-	7.743	-	125.000	-
1924	5.000	13.000	11.080	-	106.040	47.850	6.600
1925	16.735	25.100	15.000	-	1.675	-	-

13-14 Kasım 1924 tarihinde geliri Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bırakılmak üzere güreş ve yarış müsabakaları düzenlenmiştir. Güreş ve yarış etkinliği için bilet satışı perşembe ve cuma olmak üzere iki günle sınırlandırılmıştır.²⁸¹ Satılan biletlerde yerler numaralı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca biletler oturulacak yere göre fiyatlandırılmıştır. Birinci mevkide satılan biletlerin fiyatı 200 kuruş olup, bilet sahipleri sandalyede oturmuşlardır. İkinci mevki biletleri ise 50 kuruştan satılmıştır. Biletler matbu olup üzerinde Hilal-i Ahmer mührü bulunmaktadır.²⁸² Güreş ve yarış müsabakaları Yeniköy İdman Meydanı'nda yapılmıştır. Güreş etkinliği 13 Kasım 1924 tarihinde saat dörtte başlayıp sekize kadar devam etmiştir. Saat sekizde de diğer etkinliklerden futbol, çuval ve yumurta koşusu yapılmıştır. Müsabakaların son günü 14 Kasım Cuma saat dörtte güreş için birincilik yarışması yapılmıştır. Yapılan yarışmalardan sonra kazananlara hediyeler verilmiştir. Güreşte birinci olana 100 lira karşısına yirmi beş lira ortaya elli lira ödül verilmiştir. Güreş ve yarışlar için ayrı hakem heyetleri düzenlenmiştir. Güreş ve yarışın ilk gününde Antalya Gazetesi başyazarı ve Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanı Dr. Ferruh Niyazi yazdığı makalesiyle halkı güreşe gitmeyi teşvik edip Cemiyete yardımda bulunmaları gerektiğini vurgulamıştır.²⁸³

²⁸⁰ Erten, a.g.e., s. 48.

²⁸¹ Antalya Gazetesi, (11 Kasım 1924), s. 3.

²⁸² Antalya Gazetesi, (11 Kasım 1924), s. 3.

²⁸³ Antalya Gazetesi, (13 Kasım 1924), s. 4.

Yapılan bu etkinliğe halk dışında vali, mıntıka müdürü, jandarma komutanı, defterdar bey, adliye erkânı ve memurları, Antalya Gazetesi'nin tüm çalışanları, İtalyan Bankası müdürü esnaf, tüccar ve civar şehirlerden katılım olmuştur. Ayrıca Hilal-i Ahmer Başkanı Antalya Gazetesi başyazarı Doktor Ferruh Niyazi Bey, ikinci Başkan Doktor Galip Bey, üyelere Karakaçan Zade Hüseyin Bey, Kesikçi Mehmet Ağa, Eczacı Ahmet Salim, Tarakçı Zade İbrahim Bey'de katılmıştır. Cemiyet bu yarışmalar için şehrin her tarafına ilan yapıştırmış ve tüm halkı davet etmiştir. Bu etkinlik sayesinde çok miktarda yeni üye kaydı yapılmıştır.²⁸⁴ Güreş ve yarış müsabakalarına Vali Sefa Bey 500 kuruş, İmar ve İskân Mıntıka Müdürü Hasan Bey 500 kuruş, Ziraat Banka Müfettişi Nazım Bey 500 kuruş, İtalyan bankası direktörlüğü 2000 kuruş (en yüksek miktar), İtalyan Konsolos cenapları 500 kuruş yardımında bulunmuşlardır.²⁸⁵ Antalya Gazetesi'nin 18 Kasım 1924 tarihli sayısında yapılan güreş ve yarış müsabakalarına kimlerin ne kadar yardım yaptığını köy köy bildirerek yazmıştır.²⁸⁶

1924 senesi içerisinde Cemiyet yararına yapılan diğer bir etkinlikte futbol maçıdır. Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin teklifi üzerine geliri Cemiyet'e bırakılmak üzere özel bir kupa maçı düzenlenmiştir. Bu maç sonucunda Cemiyet için oldukça önemli miktarda gelir elde edilmiştir.²⁸⁷

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden deri tüccarlarına çağrı yapılarak Cemiyetin hayrına toplanmış, tozlanıp kurutulmuş olan 560 derinin cumartesi günü saate beşte belediye binasında satışa çıkarılacağı duyurulmuştur.²⁸⁸

1925 yılı Cemiyet'in düzenlediği etkinlik sayısı pek fazla değildi. Bu yıl içerisinde Cemiyetin düzenlediği en önemli etkinlik olarak sinema gösterimi olmuştur. Bu gösterim erkeklere ayrı ve kadınlara ayrı olmak üzere iki gün olarak düzenlenmiştir. 3 Ocak 1925 Perşembe günü sinema binasında akşam saat iki buçukta erkeklere, cuma gündüz saat sekiz buçukta kadınlara, özel bir gösteri düzenlenmiştir.²⁸⁹

²⁸⁴ Antalya Gazetesi, (16 Kasım 1924), s. 1.

²⁸⁵ Antalya Gazetesi, (2 Ocak 1925), s. 3.

²⁸⁶ Antalya Gazetesi, (18 Kasım 1924), s. 4.

²⁸⁷ Antalya Gazetesi, (17 Kasım 1924), s. 3.

²⁸⁸ Antalya Gazetesi, (1 Ocak 1925), s. 4.

²⁸⁹ Antalya Gazetesi, (2 Ocak 1925), s. 4.

1926 yılında Antalya şubesini teftişe gelen Müfettiş Muhittin'in merkezle yaptığı yazışmalardan anladığımız kadarıyla Antalya'da Cemiyet'in gelir kaynaklarını artması için okul olan bölgelerde kırtasiye mağazalarına pul dağıtımı yapılabileceğini bildirmiştir. Böylelikle öğrenciler vasıtasıyla pul satışını çoğaltarak Cemiyetin gelirlerinin arttırılacağı belirtmiştir.²⁹⁰

1927 yılında geliri Hilal-i Ahmer Cemiyetine kalmak üzere bir balo tertip edilmiştir.²⁹¹

B- CEMİYETİN HARCAMALARI

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin başlıca harcamaları; idare masrafları, hastaneye yapılan masraflar, muhacirlere yapılan yardımlar, deprem, kıtlık vb. gibi durumlarda yapılan muhtelif masraflar ve genel merkeze gönderilen yardımlar oluşturmaktadır.

1913 yılından itibaren Antalya'dan, Hilal-i Ahmer Merkezine gönderilen yardım miktarları; Antalya mutasarrıflığı tarafından, 8 Mart'ta 26.175 kuruş, 12 Mart 263 kuruş,²⁹² 21 Mart'ta 10.000 lira, 2 Nisan'da 781.025 kuruş, 20 Nisan'da Antalya belediye riyasetinden 800 lira, 22 Nisan ayında Antalya mutasarrıflığı tarafından yapılan 8 liralık yardım yapılmıştır. Bunlardan başka 20 Haziran 1913 Antalya Belediye Riyasetinden 1.857.875 kuruşluk yardım yapılmıştır²⁹³.

1921 yılının Nisan ayında Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyetine yardım ianesi olarak 5506 kuruş 10 para gönderilmiştir.²⁹⁴

²⁹⁰ "Kızılay Arşivi, Kutu No:210, Belge No:207" (1926)

²⁹¹ "Kızılay Arşivi, Kutu No:219, Belge No:305" (1927)

²⁹² "Kızılay Arşivi, Kutu No:78, Belge No:389" (1913)

²⁹³ "Kızılay Arşivi, Kutu No:78, Belge No:295" (1913)

²⁹⁴ Erten, a.g.e., s. 48.

C-1921-1927 YILLARINA AİT GELİR-GİDER MİKTARLARI

Tablo 9. Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin "Hilal-i Ahmer Defterine" göre 1921-1927 yılları arasındaki gelir ve gider hesapları:²⁹⁵

Seneler	GELİR (Kuruş)	GİDER (Kuruş)
1921	2586692	3045707
1922	1983746	2046144
1923	253033	462594
1924	860034	730509
1925	464444	451823
1926	195107	444637
1927	167184	160368

²⁹⁵ Erten, a.g.e., s. 43.

Tablo 10. 21 Ocak 1923 tarihinden 19 Ocak 1924 tarihine kadar gelir ve gider miktarları:²⁹⁶

GELİRLER (Kuruş)	GİDERLER (Kuruş)
Muhacirlere Yardım Amacıyla Yapılan Müşamere Hâsılatı 45.750	İdare Masrafları 66.000
Bilet Satışından Elde Edilen Hâsılat 137.800	Hastaneye Yapılan Masraflar 6.516
Kayıt Miktarlarıyla Makbuz Bedeli Geliri 6.225	Muhacirlere Yapılan Yardım 40.622
Madeni Altın Ve Gümüş Mübadelesinden Hâsıl Olan Fark 20.904	Muhtelif Masraflar 5.122
Rozet Hâsılatından 5.902	
Hilal-i Ahmer Üyelerinden Alınan Aidat 323.300	
Kazalardan Gönderilen Hâsılat 87.040	
Kurban Bayramında Toplanan Deri Hâsılatı 59.696	
Muhtelif Gelirler 33.555	
TOPLAM 720.172	TOPLAM 118.260

Tablo 11. 1 Temmuz 1926 tarihinden 30 Eylül 1926 yılına kadar²⁹⁷

GELİRLER (Kuruş)	GİDERLER (Kuruş)
Makbuzla Toplanan Para 1000	Muhtelif Yardımlar 600
Makbuzu Olmadan Toplanan Miktar 66.491	İdare Masrafları 10.079
Pul Hâsılatı 1000	
Toplam 68.491	Toplam 10.679

²⁹⁶ Antalya Gazetesi, (27 Nisan 1924), s. 2-3.

²⁹⁷ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Kasım 1926, Sayı 63, s. 106

Tablo 12. 1 Ekim 1926 tarihinden 1 Ocak 1927 tarihine kadar²⁹⁸

GELİRLER (Kuruş)	GİDERLER (Kuruş)
Çiçek Hâsılatı 1.595	Muhtelif yardımlar 2.125
Pul Hâsılatı 610	İdare Masrafları 7.000
Toplam 2.205	Toplam 9.125

Tablo 13. 1 Ocak 1927 tarihinden 31 Mart 1927 tarihine kadar²⁹⁹

GELİRLER (Kuruş)	GİDERLER (Kuruş)
Makbuzla Toplanan Para 5.100	Muhtelif Yardımlar 1.500
Makbuzu Olmadan Toplanan Miktar 9.450	İdare Masrafları 13.800
Çeşitli Gelirler 770	
Pul Hâsılatı 18.725	
Manavgat Şubesinden 6.000	
Toplam 40.045	Toplam 15.300

Tablo 14. 1 Nisan 1927 tarihinden 30 Haziran 1927 tarihine kadar³⁰⁰

GELİRLER (Kuruş)	GİDERLER (Kuruş)
Makbuzu olmadan toplanan miktar 37.263	Genel Merkeze Gönderilen miktar 6.075
Aidat 2.800	Çeşitli Yardımlar 2.432
Çiçek Hâsılatı 2.981	İdare Masrafları 9.000
Pul Hâsılatı 13.816	
Alanya Şubesinden gelen miktar 3.500	
Toplam 60.360	Toplam 17.507

²⁹⁸ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Şubat 1927, Sayı:66, s. 220²⁹⁹ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Haziran 1927, Sayı: 70, s. 413.³⁰⁰ Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Eylül 1927, Sayı:72, s. 516

SONUÇ

19. yüzyılın ikinci yarısı dünyada önemli olayların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu zaman diliminde yaşanan olaylar ve değişiklikler o döneme kadar etkili olan düşünce yapısını da değiştirmiştir. Farklılaşan bu düşünce yapısı, savaş sırasında düşman askerlerine karşı bakış açısının da değişmesine neden olmuştur. Artık savaş alanlarında yaralanan ve hastalanan askerleri kendi kaderine terk etmekten daha fazla şeyler yapılabileceği düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Bu düşünce tarzı tarafsız olarak nitelendirilen ve dokunulmazlığı bulunan bir yardımsever ordusunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu düşünce çerçevesinde savaşta yaralanan askerlere yardım etmek için 22 Ağustos 1864 tarihinde Kızılhaç Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet kısa zamanda tüm dünyaya yayılmıştır.

Bu amaç doğrultusunda Osmanlı Devleti'nde 11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" kurulmuştur. Ancak bu Cemiyet, bir süre sonra kapanmıştır. Tarihimizde 93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi devam ederken duyulan ihtiyaç üzerine, Padişah II. Abdülhamit'in himayesinde 14 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti adıyla yeniden faaliyete geçmiştir. Cephe gerisinde, dokuzu seyyar olmakla üzere İstanbul'da da dört hastane açarak 25.000'den fazla yaralı ve hasta asker tedavi edilmiştir. Ayrıca 1897'deki Türk-Yunan Harbi'nde iki vapur kiralayarak yaralı ve hasta askerleri İstanbul'a taşımıştır. Cemiyet, Trablusgarp Savaşı'nda 3013 yaralı ve hastayı tedavi ettirmiş, Balkan Savaşı'nda da çoğu 1000 yataklı, 15 Hilal-i Ahmer Hastanesi kurarak savaşın yaralarını sarmaya çalışmıştır. Bu savaş sebebiyle gelen muhacirlerin yerleştirilmesi, yaşlarının temini ve savaş esirlerinin değişiminde çok önemli roller üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı başlayınca Cemiyet, yurt içinde ve yurt dışında teşkilatını genişletmiştir. Bu esnasında çeşitli cephelere sağlık heyetleri göndermiş; Erzurum, Erzincan, Sivas, Samsun, Gelibolu, Şarköy, Tekirdağ, Medine ve İstanbul'da hastaneler açmıştır. Cephe gerilerinde imdat heyetleri, nekahethaneler,

misafirhaneler kurmuş ve Şirket-i Hayriye'den kiraladığı gemilerle hasta ve yaralıları taşımıştır. Harp esnasında salgın hale gelen tifüs, kolera, tifo ve dizanteri hastalıklarıyla mücadele etmiştir. Milli Mücadele yılları ise, artık Hilal-i Ahmer'in hizmet ve fedakârlığının zirvesine ulaştığı, tarihinin en şerefli dönemi olmuştur. Bu dönemde 33.172 yaralı ve hastanın tedavi edildiği, birçok yerde, kısa zamanda Hilal-i Ahmer hastaneleri, nekahethaneleri, dispanserleri, aşhaneleri, çayhaneleri kurmuştur. O günün olağan üstü şartlarına, ilaç ve malzemenin eksikliğine, teminindeki zorluklarına rağmen, çok önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Cemiyet, teşkilat nizamnamesinde belirtildiği üzere, kendisini ordunun sağlık teşkilatının sivil alanlardaki bir uzantısı olarak görüyordu. Tıpkı uluslararası bağlantısının bulunduğu diğer Kızılhaç Cemiyetleri gibi Hilal-i Ahmer Cemiyeti de en önemli amacını savaşta yaralanan ve hastalanan asker ya da sivillere yardım etmek olarak belirlemiştir. Bu amaç doğrultusunda tüm yurt genelinde örgütlenmeye çalışmıştır.

1915 yılında kurulmuş olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Antalya şubesinin yaptığı çalışmaları düzenli olarak ancak 1922 yılından itibaren takip edebiliyoruz. Milli mücadele döneminde önemli çalışmalar yaparak halkı işgalci güçlere karşı nasıl davranması gerektiği konusunda bilgilendirmiştir. Halkın birlik ve beraberlik içerisinde işgalci güçlere karşı koymasını sağlamıştır.

Antalya bölgesinde Hilal-i Ahmer Cemiyetinin en önemli çalışması salgın hastalıklara karşı verdiği mücadeledir. Cumhuriyetin ilk yıllarında memleketi kasıp kavuran salgın hastalıklar Cemiyetin çalışmasını, bu hastalıkların yayılmasını önlemek için sarf ettiği çabalar dikkate şayandır. Özellikle Antalya çevresinde yaygın olan sıtma hastalığı ile ilgili önemli çalışmalar Hilal-i Ahmer Cemiyeti Beşinci İmdad-ı Sıhhiye Heyeti Antalya Laboratuvarında yapılmıştır. Dr. Reşit Galip Bey'in geliştirdiği bir metot sayesinde sıtma hastalığı ile mücadelede önemli adımlar atılmıştır. Geliştirdiği bu yeni metotla hastalık daha kolay teşhis edilerek, tedaviye daha erken başlamak mümkün olmuştur. Bu yöntem daha sonra tüm ülkede uygulanmaya başlayarak sıtma ile mücadele konusunda önemli başarılar elde edilmiştir. Cemiyet, sadece sıtma hastalığı ile değil, Antalya'da yaygın olan diğer salgın hastalıklarda da mücadele konusunda halka büyük fayda sağlamıştır.

Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti sadece Antalya halkı için değil ülke dışından vatana sığınan muhacirler içinde önemli hizmetleri olmuştur. Özellikle Lozan Antlaşması gereği ülkeye gelen muhacirler için Cemiyet, hazırlıklar yaparak sistemli bir şekilde yerleşmelerini sağlamıştır. Muhacirlerin gerek sağlık, gerekse yeme-içme, barınma gibi ihtiyaçları Cemiyet tarafından karşılanılarak, sorunsuz şekilde vatanlarına alışmaları için fedakarene bir şekilde hizmet vermiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti yurtsever vatandaşların bağışları ile ayakta kalan bir kurumdur. Çeşitli etkinlikler yaparak sivil halkı, cephedeki askerlere yardım etmesi için harekete geçirmeye çalışarak kısa süre de toplumun neredeyse tüm kesiminden destek görmüştür. Bu konuda Antalya halkı Cemiyet için çok duyarlı davranmıştır. Halkın bu tutumu Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gücüne güç katarak daha faydalı işler yapmak için teşvik etmiştir. Halk, Cemiyete gelir sağlamak amacıyla yapılan güreş, futbol, yarış gibi müsabakalara yoğun ilgi göstermiştir. Yapılan bu etkinliklerle Cemiyet için önemli miktarlar da bağış toplanmış ve bu bağışlar yine muhtaç halkın ihtiyaçlarını gidermek için kullanmışlardır.

Sonuç olarak; Savaşta yaralanan asker için kurulmuş olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti yaşanan savaşlar boyunca devletin en önemli sosyal yardım kurumu haline gelmiştir. Savaş sonrası dönemlerde ise salgın hastalık, yangın, deprem, sel felaketi gibi afetler karşısında her zaman Türk halkının yanında olmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, gerek Osmanlı Devleti, gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde, açtığı hastane, dispanser, aşevi, çocuk esirgeme kurumu, düşkünler yurdu gibi müesseselerle, verdiği hizmetler sayesinde kurumsallaşmış bir Cemiyet haline gelmiştir. Nüfus artışı, savaşlar, doğal afetler ve gibi yıkımlar tüm dünyada yardıma muhtaç insan sayısını giderek arttırmaktadır. Bu nedenle Cemiyet hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde insanlığın birbirini yok etmek için kıyasıya bir mücadele içinde yaşadığı bir dünyada bu tür Cemiyetler gerçekten insana insan olduğunu hatırlatan ve insani değerleri ortaya koyan, önemli hayat damarlarından.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Kızılay Arşivi

GAZETELER

Antalya Gazetesi

Zümrütova Gazetesi

DERGİLER

Adalya

Türk Akdeniz Dergisi

Hilal-i Ahmer Mecmuası

KURUM YAZARLI ESERLER

Antalya 1967 İl Yıllığı, Antalya:1967.

2000 Antalya İl Yıllığı, Antalya:2000.

Kızılay, Türkiye Kızılay Genel Merkezi, Ankara:1974.

OHAC Ankara Heyeti Murahhası, TBMM'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, İstanbul, Matbaa-i Ahmed, 1338.

Türkiye Kızılay Derneği, 73 Yıllık Hayatı (1877-1949), Ankara, 1950.

Türkiye Kızılay Derneği, "Fatih şubesi, 1968 Yılı Kongresi Çalışma Raporu"
İstanbul:1969.

SÖZLÜKLER

Demiray, Kemal. **Temel Türkçe Sözlük** (2. Baskı), İstanbul: 1985.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Cilt: II, Ankara:1998.

KİTAPLAR

Ağanoğlu, H. Yıldırım. **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001.

Akay, Necmettin. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sağlık Örgütleri ve Sosyal Kuruluşlar**, H. Ü. Toplum Hekimliği Bölümü Yayını No 20. Ankara, 1982.

Akgün, Seçil Karal ve Murat Uluteğin. **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a**, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2002.

Arı, Kemal. **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.

Aydın, Erdem. **Türkiye'de Sağlık Teşkilatlanması Tarihi**, Ankara: Naturel Yayınevi, 2002.

Ayışığı, Metin. **Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri**, Ankara: Türk tarih Kurumu Yayınları, 2004.

Baykara, Tuncer. **Türk İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, İstanbul: IQ Yayınları, 2006.

Çapa, Mesut. **Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)**, Ankara: Pullat Matbaası, 2009.

Çelebi, Mevlüt. **Milli Mücadelede Türk-İtalyan İlişkileri**, Ankara: SAM Stratejik Araştırma Merkezi, 1999.

Çimrin, Hüseyin. **Bir Zamanlar Antalya**, Cilt: I, Antalya: ATSO, Genişletilmiş Dördüncü Baskı, 2007.

Elman, Ahmet Şevket. **Dr. Reşit Galip**, Ankara: Yeni matbaa, 1953.

Elman, Ahmet Şevket. **Dr. Reşit Galip**, II. Kitap, Ankara: Yeni matbaa, 1955.

Erden, Fethi. **Türk Hekimleri Biyografisi**, İstanbul:1948.

Erten, Süleyman Fikri. **Milli Mücadele'de Antalya**, Antalya: Antalya Müzesi Yayını, 1996.

- Güçlü, Muhammet. **20 yy. İlk Yarısında Antalya**, Antalya: ATSO Kültür Yayınları,1997.
- Güçlü, Muhammet. **Dr. Burhanettin Onat ve Hayatı**, Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Kültür Yayınları, 2004.
- Hacıfettahoğlu, İsmail. **Milli Mücadele Hilal-i Ahmer**, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2007.
- Kaplan, Leyla. **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908–1960)**, Ankara:1998.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret. **Bir Roman Gibi**, İzmir: İzmir BB Kültür Yayınları, 2002.
- Kurdoğlu, Veli Behçet. **Şair Tabibler**, İstanbul: İstanbul Enstitüsü Neşriyatı,1967.
- Macar, Oya Dağlar. **Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri**, İstanbul:2010.
- Makal, Ahmet. **Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920–1946**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1999.
- Mutlu, N. Yücel. **Lozan'da Mübadele veya Memleketin Türk Nüfusunun Arttırılması**, Ankara, 2005.
- Onat, Burhanettin. **Bir Zamanlar Antalya**, İstanbul: ME-PA A.Ş. Yayınları, 2000.
- Oruç, Yener. **Atatürk'ün Fikir Fedaisi Dr. Reşit Galip**, Genişletilmiş Üçüncü Baskı. İstanbul: Güner Yayınları, 2008.
- Ömer, Besim. **Hanımefendiler Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans**, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları,2007.
- Özata, Metin. **Atatürk ve Tıbbiyeliler**, İzmir: Umay Yayınları, 2009.
- Özbek, Nadir. **Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914**, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2002.
- Öztürk, Kazım. **Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931–1935**, Cilt: II, Ankara: TBMM Basımevi, 1996.
- Öztürk, Kazım. **Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX Dönem 1950–1954**, Cilt: VII, Ankara: TBMM Basımevi, 1998.
- Selek, Sebahattin. **Anadolu İhtilali**, Cilt: II, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1987.
- Şahiner, Necmeddin. **Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursi'yi Anlatıyor**, Cilt: II, İstanbul:2008.

Yalçın, Durmuş ve Diğerleri. **Türkiye Cumhuriyeti**, Cilt: I, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.

TEZLER

Özaydın, Zuhâl. "Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1987.

Polat, Mehmet. "Hilal-i Ahmer'in Kuruluşu ve Teşkilatlanması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ Üniversitesi, 2007.

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Arslan, Nebahat Oran. "Rasih Kaplan'ın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri", **Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2006, ss.261–274.

Baykara, Tuncer. "20. Yüzyıl Başlarında Antalya", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Cilt: I, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007, ss.11–22.

Beden, Aydın. "Konya Vilayeti Salnamesine Göre 20. Yüzyıl Başlarında Antalya'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Cilt: I, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007, ss.176-196.

Erten, Sadettin. "(1923–1950) Yirminci Asrın ilk Yarısında Antalya", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Cilt: I, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007, ss.23–30.

Köstüklü, Nuri. "Türk Arşiv Belgeleri Işığında Atatürk Dönemi Türk-İtalyan İlişkilerine Dair Bazı Düşünceler", **Atatürk 4.Uluslararası Kongresi**. 25-29 Ekim 1999.Türkistan-Kazakistan. Cilt: I. Ankara, 2000, ss.289–304.

Şimşek, Haşil. "Milli Mücadele'de Antalya Bölgesi ve Türk İtalyan İlişkileri", **Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2006, ss.227–244.

Oral, Mustafa. "Kurtuluş Savaşı'nda Antalya'da İstihbarat ve Propaganda", **20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Cilt: I, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2007, ss.31–50.

Sarı, Nil ve Zuhâl Özaydın "I. Dünya Savaşında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık ve Sosyal Yardıma Katkıları", **II. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler (İstanbul, 20–21 Eylül 1990)**, Ankara:1990, ss.161–171.

Tosun, Ramazan. "Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Antalya", **Son Bin Yılda Antalya Sempozyumu Bildirileri**, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2006, ss.245-254.

ANSİKLOPEDİLER

A'dan Z'ye Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, Cilt: I, İstanbul, 2005.

Çapa, Mesut. "Kızılay", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara:2002.

Gürsoy, Gencay. "Sağlık", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7 İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Gürsoy, Akile. "Sağlık, Gençlik, Güzellik", **Üç Kuşak Cumhuriyet**, Ankara: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Yıldırım, Nuran. "Tazimattan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:7 İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

Türk Ansiklopedisi, Cilt:22 Ankara: Milli Eğitim Basımevi,1975.

MAKALELER

Arı, Kemal. "Mübadele Sürecinde Muhacirlerde Salgın Hastalık Riski ve 'Fare İtlafı'", **Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan**, İzmir: Meta Basım, 2008.

Demir, Kemal. "Kızılay Genel Başkanı Kemal Demir'in Konuşması", **Refik Saydam (1881–1942), Ölümünün 40. Yılı Anısına**, Ankara: Sağlık ve Sosyal Bakanlığı Yayınları, 1982.

Erksen, Rıza. "Antalya'da Sıtma Mücadelesi", **Türk Akdeniz Dergisi**, Sayı:11\12 Kasım 1938, ss.22–25.

Gönüllü, Ali Rıza. "Antalya'da İskân Edilen Muhacirler (1878–1923)", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:26 (Güz 2009), ss.293–325.

Muhammet, Güçlü. "Müstakil Teke (Antalya) Sancağı'nın Kurulması ve İdari Düzenlemeye İlişkin Bir Belge", **Adalya**, Sayı:2 (1997), ss. 289–291.

Özaydın, Zuhal. "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları", **Türkler**, Cilt: XIII Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 685–698.

Özaydın, Zuhal "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesine Göre Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyetinin Kuruluşu", **Tıp Tarihi Araştırmaları-IV**, İstanbul: 1990, ss.70–79.

Üstün, Mustafa. "Antalya Tarihinden İzler", **Atso Dergisi**, Yıl, 18, S. 194, Mart 2004, ss.24–28.

ELEKTRONİK VE DİJİTAL KAYNAKLAR

Seçil Akgün ve Murat Uluteğin, "Hilal-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı", **OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı:3, (1990), s. 20.
dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/835/10560.pdf [10 Ocak 2010]

Muzaffer, Tepekaya ve Leyla Kaplan, "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10,(Konya2003),s.10.

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Muzaffer%20TEPEKAYA%20-%20Leyla%20KAPLAN/147-202.pdf. [25 Aralık 2009]

SÖZLÜ KAYNAK

Sargun, Mustafa. Emekli Tarih Öğretmeni ile Yapılan "Antalya Hilal-i Ahmer Cemiyeti" konulu görüşme, Antalya: Aralık 2009.

EK 1

218/17

استانبول ۱۲۲۸
۱۱۲۷

تقون نومردسی : استانبول ۱۷۸۲

عبدالله بن محمد

تقون نومردسی

۸۸/۷۷

صدد اولو انقده هبت رقصی حیات هبت

صدد اولو انقده هبت رقصی حیات هبت
استانبول ۱۲۲۸
۱۱۲۷

صدد اولو انقده هبت

826
29. 1922

صدد اولو انقده هبت رقصی حیات هبت
استانبول ۱۲۲۸
۱۱۲۷

TURK KIZILAY
TÜRKİYE KIZILAY
DERNEĞİ
KÜTÜPHANESİ

“Hilal-i Ahmer Ankara Murahhası Canib-i Âlisine

Hilal-i Ahmer Antalya dispanser ve laboratuvar tabibi müteveffa Osman Hidayet Bey halilesi Rana imzasıyla Cemiyete verilen bir istid'a-name de zevcinin Hilal-i Ahmer'de ifa-yı vazife eylediği esnada vefat ettiğinden bahisle müste'di muma-ileyh Hilal-i Ahmer'den maaş tahsisi veya sureti aherle muavenet olunması istirham kılınmış olmağla vefat eden etibba ailelerine muavenet için mukaddema teşekkül eden komisyona bu husus için harbi umumdan kalan 700-800 lira kadar tahsisat mevcut olduğundan müteveffayı muma-ileyhin ailesine mezkûr paradan bir miktar verilmesinin münasip olup olmayacağı hakkında ma'lumat ve âlilerinin işâr buyrulmasını rica ve bil vesile teyidi hürmet olunur efendim.

Hilal-i Ahmer Reisi Namına ³⁰¹,”

1922 senesinde Antalya laboratuvarında çalışan Osman Hidayet Bey'in vefat etmesinden sonra eşi Rana Hanım tarafından kendisine yardımda bulunulması için Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyetine yazdığı dilekçe.

³⁰¹ “Kızılay Arşivi, Kutu No:218, Belge No:17” (1922).

Der-saâdetde Osmanlı Hilal-i Ahmer Merkez-i Umumisi Riyaset-i Âliyesine

Fi 30 Ağustos 330 (12 Eylül 1914) tarihli ve 172/613 numaralı cevâb-nâme-i âli-i ekremîleriyle hakk-ı âciz-ânemizde bî-dirîğ buyurulan iltifâtı bâis-i şükrân-ı âzîm oldu. Gönderilen listede yazılmış yerler şubeleriyle haberleşmeye çalışılarak ve icra-yı fa'âliyyete tevessül olunduğu gibi makam-ı vilâyetden gerek bunlara gerek henüz teşekkül etmeyen diğer mahallere de tebligat icra ettirildi. Ancak listede muharrer olan ve ahiren müstakil livaya kalb edilen Antalya ile Alaiye ve Elmalı şubeleri bu vilayetden ayrıldığı cihetle oralara aid muamelenin Merkez-i Umumi'yece teminine inâyet buyurulması müsted'âdır efendim hazretleri

Fi 6 Eylül 330(13 Ekim1914).³⁰²

Antalya livasının, Konya vilayetinden ayrılarak müstakil mutasarrıflık olması, Konya Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bir şubesi olarak açılmasına engel olduğunu gösteren belge.

³⁰² “Kızılay Arşivi, Kutu No:28, Belge No:17” (1914)

EK 3

160/7

تکلیفاتی
تجزیه و تحلیل
۶۴۶

در عارضه هلال احمری...

مرکز و هلال احمری...
مرکز اعضا...
مطابق بود...
اردو...

TÜRKİYE KIZILAY
DERNEĞİ
KÜTÜPHANESİ

Stamp with handwritten text and signature

321-9
11-Dezale-1915

"Kızılay Arşivi, Kutu No:160, Belge No:7" (1915)

Merkez Livâ da Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesi teşkili için teşebbüs olunmuş ve nizam-nâme-i esâsî mucebince umumi ictimâ' icrâsıyla şubenin hey'et-i merkeziye a'zâları intihâb ve teşkili halen kabûl olamayacağından merkezle mülhakatda esaslı teşkilat icrâsı şimdilik melfûf pusulada muharrer'ül esâmî zevâtan mürekkep bir he'yet-i müessesesse teşkil ettirildiği arz olunur. Ol bâbda emr ü fermân men leh-ül- emrindir.

Fi 8 Rebiülevvel sene 1333 (24 Ocak 1915) ve fi 11 Kânunusani 1330(24 Ocak 1915)

Teke Mutasarrıfı Hüsnü"³⁰³

Teke Sancağı Mutasarrıfı tarafından 11 Kânunusani 1330 (24 Ocak 1915) tarihli bir yazıyla merkez livada Hilal-i Ahmer Cemiyeti oluşturulduğunu merkeze bildirdiğini gösteren belge.

³⁰³ "Kızılay Arşivi, Kutu No:160, Belge No:7" (1915)

EK 4

انطاليه هلال احمر هيئت مركزيهسى

۱ : اوپراتور برهان الدين بك « رئيس اول » — ۲ : دوكتور غالب بك « رئيس ثانى » — ۳ :
 ۴ : قباداي زاده حسين بك — ۵ : يوردوك اوغلى فؤاد بك — ۶ : اجزاجى
 ۷ : جيجانجى زاده حسين بك — ۸ : اميرى زاده على بك — ۹ : معلم مظفر الدين
 ۱۰ : شيمان افندى)

Groupe représentant les membres du comité C.R.T. d'Adalia

Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Temmuz 1924, Sayı, 35, s.228.

Antalya Hilal-i Ahmer Heyet-i Merkeziyesi

(1- Operatör Burhanettin Bey “Reis-i Evvel” 2- Doktor Galip Bey “Reis-i Sani”
 3-Doktor Ferruh Niyazi Bey 4- Kabadayı Zade Hüseyin Bey 5- Yörükoğlu Fuad Bey
 6- Eczacı Salim Bey 7- Cephaneci Zade Hüseyin Bey 8- Emir Zade Ali Bey
 9- Muallim Muzaffer Aldın 10- Şaban Efendi)

EK 5

ملال احمدك اللنجى دور سنوئى تعميد مراسمى انطاعاندىن (آنطاليه)
 Groupe pris à Ad-ka, à l'occasion du cinquantenaire du U. R. T.

Hilal-i Ahmer Mecmuası, 15 Şubat 1928, Sayı:78, s.277.

EK 6

آذطالیه دیسپانسریمیزک خسته لرنمن : ایصتمه لی چوجقار

Antalya Dispanserimizin Hastalarından: Sıtmalı Çocuklar

OHAC Ankara Heyeti Murahhası, TBMM'nin Teşekkülünden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu, İstanbul, Matbaa-i Ahmed, 1338, s.32.